

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE YAPILAN
1 KASIM 1928 HARF
İNKILABININ GEREKÇELERİ VE SONUÇLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tülay EKİNCİ

İstanbul
Mart-2023

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
TARİH VE MEDENİYET ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE YAPILAN
1 KASIM 1928 HARF
İNKILABININ GEREKÇELERİ VE SONUÇLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜLAY EKİNCİ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Hilmi KAÇAR

İstanbul
Mart-2023

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr.Öğr.Üyesi Hilmi KAÇAR

Üye Dr.Öğr.Üyesi Abdullah TOK

Üye Dr.Öğr.Üyesi Enver Emre ÖCAL

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Türkiye Cumhuriyeti’nde Yapılan 1 Kasım 1928 Harf İnkılabının Gerekçeleri Ve Sonuçları**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Tülay EKİNCİ

ÖNSÖZ

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hilmi KAÇAR'a ve yüksek lisans eğitimim boyunca benden desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Alper'e ve babam Sait Üstündağ'a teşekkürlerimi sunarım.

Tülay EKİNCİ

İstanbul-2023



ÖZET

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE KASIM 1928 HARF İNKILABININ GEREKÇELERİ VE SONUÇLARI

Tülay EKİNCİ

Yüksek Lisans, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hilmi KAÇAR

Mart, 2023- 104 Sayfa

Köklü bir tarihi olan Türkler günümüze kadar çeşitli yazı dilleri kullanmıştır. Bu yazı dilleri arasında en uzun süre kullanılanı İslamiyet'in de kabul edilmesiyle beraber Arap harfleri olmuştur. 10. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Türkçenin en kıymetli eserleri Arap harfleriyle neşredilmiştir. Fakat 19. ve 20. yüzyılda yaşanan bir takım siyasi ve ideolojik gelişmeler Türkçenin yazı dili ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Osmanlı'da dilde revizyon ve harflerin ıslah edilmesi fikri ilk Tanzimat döneminde başlamıştır. Dönemin aydınları bazı gerekçeler öne sürerek özellikle de toplumun eğitimde geri kalmasının sorumlusu olarak gördükleri dilde revizyonun kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunun yanında birçok aydın da hem milletin İslamiyet'le bağının zayıflayacağı hem de Türki devletler arasındaki yazı birliğinin bozulması endişesiyle harf inkılabına karşı çıkmıştır. Kültürün en önemli aktarıcısı ve toplumun hafızası olan yazı dilinin değişikliği uzun yıllar tartışılmıştır. Tartışmalar özellikle bu çalışmanın da kapsadığı dönem olan Tanzimat dönemi ile harf inkılabının yapıldığı 1 Kasım 1928 arası devam etmiş ama günümüzde de dönem dönem tartışmalar gündemde yerini bulmaktadır. Türklerin kullandıkları yazı dilleri ve Latin alfabesine giden süreç incelenmiş olup; aynı zamanda harf inkılabının uygulanmaya başlaması ve Mustafa Kemal'in bu meseleye yaklaşımı da çalışmamızda yer almıştır. Bütün bu araştırmaların sonucunda, batı kaynaklı inkılaplar arasında neticeleri günümüzde dahi tartışılan harf inkılabının hangi gerekçelerle savunulduğu ve karşı çıkıldığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alfabe, harf inkılabı, Osmanlıca, Tanzimat, Arap alfabesi, 1 Kasım 1928, Latin harfleri, Türkiye Cumhuriyeti

ABSTRACT

THE REASONS AND CONSEQUENCES OF THE ALPHABET REFORM IN TURKEY ON NOVEMBER 1928

Tülay EKİNCİ

Master, History and Civilization Research

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Hilmi KAÇAR

March, 2023 - 104 Pages

The Turks, who have a deep-rooted history, have used many written languages until today. Among these written languages, the Arabic letters were used for the longest time with the acceptance of Islam. From the 10th century to the 20th century, the most valuable works of Turkish were published in Arabic letters. However, a number of political and ideological developments in the 19th and 20th centuries brought about the discussions about the written language of Turkish. The idea of revising the language and reforming the letters in the Ottoman Empire first started in the Tanzimat period. Intellectuals of the period claimed that revision was inevitable, especially in the language they considered responsible for the society's backwardness in education, by putting forward some justifications. In addition to this, many intellectuals opposed the alphabet reform with the fear that both the nation's bond with Islam would weaken and the unity of writing among Turkic states would deteriorate. The change of written language, which is the most important transmitter of culture and the memory of society, has been discussed for many years. These discussions, which started during the Tanzimat period, ended with the alphabet reform on November 1, 1928, when the Arabic letters known as "elifba" were replaced by the Latin letters, which we now call "alphabet". In this study, the process leading to the alphabet reform in the Republic of Turkey was examined from the Tanzimat period to the Republic, and the ideas of the intellectuals and politicians of the period were revealed. The written languages used by the Turks and the process leading to the Latin alphabet were examined and at the same time, the beginning of the alphabet reform and Mustafa Kemal's approach to this issue were also included in our study. In the light of all these researches, it has been

revealed on what grounds the alphabet reform, whose results are still discussed among the western reforms, was defended and opposed.

Keywords: Alphabet, alphabet revolution, Ottoman, tanzimat, Arabic alphabet, Arabic letters, 1 November 1928, Latin alphabet, revolution, Republic of Turkey



İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	1
İKİNCİ BÖLÜM	
YAZI DİLİ	4
2.1. Türklerin Kullanmış Oldukları Alfabeler.....	4
2.1.1. Göktürk Alfabeti (Eski Türk Runik Yazısı)	6
2.1.2. Uygur Alfabeti	6
2.1.3. Arap Alfabeti	8
2.1.4. Kiril Alfabeti.....	9
2.1.5. Latin Alfabeti.....	10
2.2. Harflerde Değişime Gidilmesi Fikrinin Ortaya Çıkışı.....	10
2.3. Latin Alfabesinin Osmanlı Topraklarında Kullanılması.....	11
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ALFABE TARTIŞMALARI	14
3.1. Tanzimat Dönemi.....	14
3.2. II.Meşrutiyet Cumhuriyet Dönemi Arası	25
3.2.1. Harflerin İslah Edilmesi Görüşü	26
3.2.2. Fikir Akımlarının Harf Meselesine Bakışı.....	28
3.2.3. Latin Alfabesini Savunanlar.....	29
3.2.4. Enver Paşa Alfabeti	31
3.3. Cumhuriyet İlanı ile Harf İnkılabı Arası Dönem	33
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
HARF İNKILABI	46
4.1. Dil Komisyonu	49
4.2. Elifba Raporu	51
4.3. Atatürk'ün Sarayburnu Konuşması.....	54
4.4. Harf Seferberliği.....	56
4.5. II.Dolmabahçe Kurultayı.....	62
4.6. Harflerin Son Şekline karar verilmesi.....	68

4.7. Yeni Türk Alfabesinin Kabulü.....	69
4.8. Millet Mektepleri	76
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA	85
EKLER.....	89
ÖZGEÇMİŞ.....	93



KISALTMALAR

A.g.e. : Adı Geçen Eser

ev. : Çeviren

TUİK : Türkiye İstatistik Kurumu

vb. : ve benzeri

yy. : Yüzyıl



BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Türkler, İslamiyet'i kabul etmeleri ve Anadolu'da yerleşik hayata geçmeleriyle beraber Arap alfabesini benimsemiş ve yüzyıllar boyu bu alfabe ile çeşitli eserler aktarmışlardır. Ancak Osmanlı'nın son dönemlerinde değiştirilmesi tartışılmaya başlanan Arap Alfabesi, 1 Kasım 1928 tarihinde yapılan harf inkılabı ile yerini resmen bugün "alfabe" dediğimiz Latin harflerine bırakmıştır. Bu tez çalışmasında, 1 Kasım 1928 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan harf inkılabını hazırlayan sosyal ve siyasi zeminle beraber, harf inkılabının gerekçeleri ve sonuçları incelenecektir. Tanzimat ile başlayan dili revize etme tartışmaları, Türklerde yazı dilinin gelişim süreci lengüistik açıdan ele alınacaktır. Bununla beraber konunun siyasi ve ideolojik kısmı; Ümmetçilik ve Türkçülük akımlarının etkileri de konuyla münasebeti çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu çalışmaların neticesinde harf inkılabının Türk yazı dilinin bir ihtiyacı olarak gerçekleşmediği, belirli bir zümrenin ideolojik talepleri doğrultusunda topluma dayatılmış bir devrim olduğu ispatlarıyla ortaya konacaktır.

Harf inkılabı meselesi derin ve köklü bir mesele olmasıyla beraber Türkiye'de belirli bir zümrenin, taraflı ve propagandist yaklaşımlarıyla çalışılmış ve değerlendirilmiştir. Tezimizde kaynak olarak kullanılacak birçok eser ve çalışma bu taraflı yaklaşımları göz önünde bulundurularak tartışılacaktır. Dönmez (2013) Harf İnkılabı üzerinde oldukça kapsamlı bir çalışma yapmıştır. Türk yazı dilinin tarihsel sürecinden başlayarak Cumhuriyet sonrası harf inkılabının etki ve sonuçlarını değerlendirmiştir. Ülkütaşır (1973) *Atatürk ve Harf Devrimi* adlı kitabı bu hususta yazılmış en temel kitaplardan biridir fakat bu eser de objektiflik konusunda eksiklikler taşıyan, belli bir görüş etrafında toparlanan bilgiler ışığında neşredilmiş bir eserdir. Yine dönemin yazılı kaynağı olmaktan daha ziyade toplumu aydınlatmak ve şekillendirmek gibi bir misyonu olan gazetelerin harf inkılabına etkisine anlatan Yaşar Zorlu ve Faruk Temel'in *Harf İnkılabı ve Açıköz Gazetesi* adlı çalışması, bahsi geçen gazetenin harf inkılabını ne kadar gerekli gördüğü ve bu hususta yazılan, taraflı propagandist gazeteciliği bizlere daha net göstermektedir. Sinan Ateş, Yücel Namal ve Muhibbe

Erdoğan'ın ortak çalışması olan *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri* adlı çalışma ise yeni alfabenin öğretilmesi ve okur yazar oranını arttırmak için kurulan millet mekteplerini, faaliyetlerini ve yapılan çalışmaların geri dönüşleri konusunda detaylı bir incelemede bulunmuştur. Niyazi Çiçek'in *Harf Devriminin Kamu Yönetimine ve Yazışma Geleneğine Etkileri* adlı eseri diğer çalışmalar arasında özgünlüğü itibarıyla bile ayrı bir öneme sahiptir. Bu çalışmada harf devriminin gerçekleştiği esnada ve sonrasında devlet kuruluşlarında neler yaşandığı, yeni alfabenin tatbiki için ne gibi çalışmalar yapıldığı, Arap harfli evrakların tasniflerinin nasıl yapıldığına dair birçok sorun ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Cumhuriyet sonrası harf inkılabının sonuçlarının tartışılmasında bu eser oldukça aydınlatıcı bir yere sahiptir.

Bu tez çalışmasında harf inkılabı gibi bütün devrimlerin mimarı olan başta M. Kemal'in olmak üzere son dönem Osmanlı aydınlarının zihni ve kültürel yapılarıyla beraber, onların toplu tasavvurlarını daha iyi analiz edebilmek için Muhammed Harb'in *Osmanlı Aydını ve Yönetim Sistemi* adlı çalışmasından yararlanılacaktır. Müslüman aydının yerini, din anlayışı olmayan ve ırka bağlı bir ülke anlayışı olan laik aydınlara bırakması, konumuzu yakından ilgilendirmektedir. Bu kitap Osmanlı'nın son dönemlerinde etkin olan Osmanlı aydının ideolojisini ve başta Mustafa Kemal olmak üzere yöneticilerin fikirlerine nasıl tesir ettiklerini anlamamız açısından oldukça önemlidir.

Çalışmada harf inkılabına giden yol, bu süreçte ortaya çıkan tartışmalar ile dönemin aydınlarının harf değişikliği hakkındaki fikirlerine yer vermeye çalışıldı. Yapılan bu radikal değişikliğin ve bu hususta yürütülen faaliyetleri göstermekle beraber harf inkılabına gerekçe olarak gösterilen konularda bir değişiklik olmadığını ve bu devrimin vaatlerini yerine getirmediği de aktarmak istediğimiz konulardan biridir.

Çalışmamızın giriş bölümü olan birinci bölümünde tezimizin konusu, kullanılan kaynakların iddiaları ve bu kaynaklara karşılık ortaya koyacağımız iddiaların neler olduğu hususunda kısaca bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde; yazı dilinin önemi ile Türklerin tarih boyunca kullanmış oldukları alfabeler ve Latin alfabesini Osmanlıların nasıl tanımaya başladığı hakkında bilgiler vermeye gayret gösterilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde harf tartışmalarının başladığı dönem olarak kabul gören Tanzimat Dönemi hakkında kısa bilgi vererek dönemin aydınlarının harf meselesine bakışı ve karşıt fikirlerin tartışması hakkında

bilgiler verilmiştir. Sonra II Meşrutiyet Döneminden Cumhuriyet'e kadar olan süreçte, harf tartışmalarının yoğunluk kazanarak Latin Alfabesine geçilmesi fikrinin daha özgür olarak ifade edilmesi, bu dönemde meydana çıkan fikir akımlarının harf meselesine bakışı ve harflere ne gibi bir değişim yapılması gerektiği düşünceleri incelenmeye çalışılmıştır. Artı Cumhuriyet'in ilanından harf devriminin yapıldığı yıla kadar alfabe hakkındaki dönemin aydınlarının fikirleri, yapılan girişimler ve devrimin gerçekleşme olasılığının nasıl artış kazandığını aktarmaya gayret edilmektedir.

Çalışmanın son bölümlerinde harf devrim ve harf devriminin sonucunda yapılan çalışmalar, bu çalışmaların okur-yazar oranına, eğitim öğretim hayatına, yabancıların Türkçe öğrenmelerine katkısına, toplumun modernleşmesine ne kadar katkı sağladığı ve halk üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YAZI DİLİ

Bulunan en eski kaynaklara insanlar binlerce yıl öncesinde dahi bilgiyi kaydetmek, aktarmak ve haberleşme gibi amaçlarla birtakım resim ve semboller kullanmıştır. Bu resim ve semboller zaman içinde sistemli bir form kazanarak yazı dillerini oluşturmuştur. Tarihin yazı ile başladığını kabul etmek bizlere yazının önemini göstermektedir (Ateş ve Namal, Erdoğan:2019:15). İnsanın yaradılışından itibaren var olan ses ve bu seslerden yola çıkarak oluşturduğumuz sözlü dil zaman içinde değişebilir ve sözlü dilde zamanı geriye alıp ne söylendiğine bakmak mümkün değildir (Sönmez, 1990:119). Söylenenlerin belirli işaret ve sembollerle sabitlendiği yazılı dilde ise insanın seçme şansı ortaya çıkmaktadır. Yazılı dilde insanoğlu istediğinde tarihin sayfalarını karıştırıp geçmişe bakabilir (A.g.e.).

Dünya üzerinde insanların yapmış olduğu yenilikler buluşlar ihtiyaçlar üzerine meydana çıkmıştır. Bu buluşlar arasında en önemlisi yukarıdaki paragrafta vurgulandığı gibi şüphesiz ki yazıdır (Özbay, 2005: 68). Yazının, insanları diğer canlılardan ayırmış olan zekanın bir göstergesi ve düşüncelerin bir yüzey üzerinde sabitlenmesi olduğu düşünülmektedir (Kınal, 1969: 1). Ve burada değinmek gerekir ki, yazı sözlü kültürden almış olduğu mirası, insanoğlu için gelecek nesillere aktarmakta bir aracı görevi üstlenmiştir (Özbay, 2005: 68). Oldukça önemli bir süreç olan yazılı iletişime geçmek, anlaşılacağı üzere bir anda olmamıştır. Yazının yaygın olarak kullanılması zaman aldığı gibi söz, yazı karşısındaki değerini yitirmekle birlikte, sözlü ortamın, belli değişimlerle beraber varlığını sürdürmeye devam ettiği düşünülmektedir.

2.1.Türklerin Kullanmış Oldukları Alfabeler

Yazının ilk zamanlarda saray ve çevresine ait olduğu, Hıristiyanlar için kilise ve manastırlarda, Müslümanlar için ise cami ve medreselerde öğretildiği, saraylarda anlaşmalar ve resmî belgeler için yaygınlaştığı, halk için ise, toplum ile tanrı arasındaki iletişimde kullanıldığı görülür. Okuryazarlığın belirli bir kesime ait olduğu

bu zamanlarda, insan ile metin arasında bir aracı bulunmakta ve bu aracılık görevini genellikle din adamları üstlenmekteydi (Küçükbasmacı, 2021: 11). Türklerde bu sürecin nasıl olduğunu anlayabilmek için, Türk kültürüne ait ilk yazılı eserlerden birisi olan, Yusuf Has Hacib'in yazmış olduğu Kutadgu Bilig'e bakabiliriz (A.g.e.: 2). Siyasetname olarak yazılmış olan bu eserdeki üç kahramanın saray çevresinden, dördüncü kahramanın ise dini çevreden olduğu görülmektedir. Yani Türklerde de benzer bir durumun olduğu anlaşılmaktadır (A.g.e.: 11). Araştırmamızın bu kısmından anlaşılacağı üzere yazı, daha ilk zamanlarından itibaren bir gücü ve insanlar bu gücün farkındaydı. Yazının hatırlatma görevi üstlendiği ve orta çağ İslam toplumlarında bir hatırlatma aracı olarak düşünüldüğü görülmektedir (A.g.e.: 12). Bu düşünceden yola çıkarak, yukarıda eserinden söz ettiğimiz Yusuf Has Hacib'in, kendisi toprak olduğunda yazmış olduğu kitabıyla hatırlanmak istediği beyitlerinde görülmektedir (A.g.e.). Unutmamak gerekir ki, yazı hatırlamak ve toplumun hafızasını geliştirmek için oldukça önemli bir araçtır (A.g.e.: 14).

Toplumların yaşam biçimlerinin yazı ve yazılı edebiyatın gelişimine katkıda bulunduğu kadar toplumların diğer toplumlarla kurduğu ilişkiler de katkıda bulunmuştur. Oldukça zengin bir tarihe sahip olmasına rağmen Türklerde yazı dili ilk olarak Göktürklerle beraber görülmektedir (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 15). Öncesinde ise sözlü edebiyatın gelişmiş olduğu görülmektedir. Tarih boyunca Türkler Göktürk, Mani, Soğut, Uygur, Brahmi, Tibet, Süryani-Estrangelo, İbrani, Grek, Arap, Latin, Kiril ve Ermeni (Kıpçak metinleri) gibi alfabeleri kullanmışlardır. Ancak daha yaygın olarak kullanmış oldukları alfabeler, Uygur, Arap, Latin ve Kiril'dir (İpek, 2017: 21).

Göçebe yaşam süren Türklerin farklı coğrafyalarda farklı sistemlerde yazılar kullandığına rastlanmaktadır. Bu yazı sistemlerinden Göktürk Alfabeti dışındakiler bir dini ve siyasi değişimin sonucunda kullanıma girmiş olan alfabelerdir. Türklerin yazıyla ilk karşılaşmasının ise Çinliler vasıtasıyla olduğu aktarılmaktadır (Tezcan, 1991: 40).

Tarih boyunca alfabe ile din arasında ayrılmaz bir bağ bulunmuştur. Toplumların sonradan dahil oldukları dinin veya mezhebin kutsal kitabında yazan alfabeyi kullanmaya başladıkları kaynaklarda görülmektedir. Köken olarak bağlı oldukları

dil grubuna ait alfabeyi değil, din ya da mezhep olarak bağlı buldukları grubun alfabesini kullandıkları görülmektedir (Karadoğan, 2017: 7).

2.1.1. Göktürk Alfabeti (Eski Türk Runik Yazısı)

İslamiyet öncesi Türk devletlerinden biri olan Göktürkler, buldukları coğrafyada, yine kendi adlarıyla anılan Göktürk Alfabetini oluşturmuşlardır. Bu alfabeyi, Orhon nehri kıyısında Yenisey ırmağı çevresinde hayatını sürdüren Kırgızların da kullandığı düşünülmektedir (Ülkütaşır, 2009: 15).

Türklerin kullanmış olduğu ilk alfabe olarak düşünülen Göktürk alfabetinin, Arami kökenli olduğu ve eski İranlı kavim olan Soğudlardan Türklere aktarıldığı öne sürülmektedir (Demirci, 2011: 25). Türklere ait en eski yazılı eser olan Orhon Yazıtlarında Göktürk alfabeti kullanılmıştır. Bu yazı dilini (Göktürk alfabeti) Türk bilim dünyası, “esrarlı eski Türk yazısı” olarak nitelendirmektedir. Bunun sebebi, Göktürk yazısının, İskandinav yazıtlarında kullanılmış olan ve “esrarlı harfler” olarak adlandırılan yazının harflerine benzemesidir (Kaçalın, 2007: 390-393). Yukarıda sözünü ettiğimiz iki Orhun Yazıtında toplam 38 harf kullanılmıştır. Ancak Yenisey yazıtlarında karşımıza çıkan işaretlerle Göktürk Alfabetindeki harf sayısı 50’ye ulaşmaktadır (A.g.e.). Sağdan sola doğru yazıldığı tespit edilen harflerin, Yenisey kitabelerinde, sağdan sola doğru yazıldığı ancak bu şekilde harflerin ters yönüne çevrilmiş biçimde yazıldığı tespit edilmiştir (A.g.e.). Orhun yazıtlarında kullanılmış 38 tane harfin 34 tanesi ünsüz, 4 tanesi ünlüdür (Tekin, 2003: 22). Bu zamana kadar Göktürk alfabetiyle 250 metnin yayınlandığı kaynaklarda geçmektedir. Bunları Göktürk, Uygur, Kırgız dönemlerine ait olanlar, tarihi belirlenemeyenler, adları bilindiği halde şimdiye kadar yayınlanmayanlar ve hangi yazıtın metni olduğu tespit edilemeyenler olarak nitelendirebiliriz (Kaçalın, 2007: 390).

2.1.2. Uygur Alfabeti

Türklerin Göktürk Alfabetinden sonra kullanmış oldukları alfabe Uygur Alfabetidir (Demirci, 2011: 225). Uygur Türklerinin yeni bir devlet kurdukları dönemde, Orta Asya civarında, Hristiyanlığın yeni bir mezhebi olan Nasturi mezhebinin yayılmaya başladığı görülmüştür (Çelik 2009: 2). Uygur Türkleri, birçok kavim ve din ile karşılaşmışlar ve bundan dolayı birçok alfabe kullanmışlardır (A.g.e.). Soğudlar ile

olan münasebetleri sonucunda Soğut Alfabetini kullandıkları görülmektedir (Ateş ve Namal, 2019: 16). Soğud Alfabetine iki harf eklenerek Uygur Alfabetinin oluştuğuna dair bilgilerde kaynaklarda geçmektedir (Çelik, 2009: 2). Bu alfabenin kökeni hakkında ise kesin bilgi bulunmamakla beraber, kimi bilim insanları bu dilin Arami, yani eski Yahudi yazısından gelen bir alfabe olduğunu, bazı bilim insanları ise Estrangela yazısından olduğunu söylemektedirler. Ancak Estrangela yazısının Soğud yazısından tamamen farklı olduğu aktarılmaktadır (Çağatay, 1943: 73). Türkler'in, Maniheizm dini ile olan ilişkilerinden dolayı Maniheist olan Türkler arasında iki alfabe kullanılmıştır. Bu alfabeler, Mani ve Uygur alfabetidir. Mani Alfabeti daha sonraki zamanlarda yerini Uygur Alfabetine bırakmıştır. Budist Türklerden arda kalan metinler ise Soğud kökenli Uygur Alfabeti ile yazılmıştır. Uygur yazısına, Uygurlar tarafından uzun süre kullanılması ve Uygur gelişme döneminin belirleyici unsuru olması maksadıyla Uygur yazısı denilmektedir. Uygur yazısının yaygınlaştığını kanıtlamak için, Kaşgarlı Mahmud'un Divani Lugati't Türk eserinde Uygur Alfabeti için kullanmış olduğu "Türk Alfabeti" cümlesi gösterilmektedir (Ata ve Tulum, 2013: 7-8). Uygur Harfinin 14 harf olduğu ancak dört beş harfin tanımlanabildiği, diğer harflerin ise bu tanımlanabilen harflerden oluştuğu aktarılmaktadır. Bazı tek harflerin çok fazla ses ifade etmesinden dolayı, bunları bağımsız olarak almanın doğru olmadığı düşünülmektedir (A.g.e.: 11). Türklerde, Arap Alfabetinden sonra en uzun süre kullanılan alfabe Uygur alfabetidir (Demirci, 2011: 225). Zor okunmasına rağmen uzun süre yaşamış olması, aktarmış olduğu kültürün yüceliğini göstermektedir (Çağatay, 1943: 80). Uygur yazı ve vesikaları yalnızca belirli mezar taşlarından ibaret değildir. Uygur yazısı, geniş bir alana yayılmış ve parlak bir devri aydınlatan kültür dilidir (Ata ve Tulum, 2013: 21). Uygur dili kendini birçok önemli eserde göstermektedir. Bunlar arasında dini kitaplar, tıp, astronomi, astroloji ile ilgili eserler, hukuk ile ilgili belgeler, didaktik ve edebi metinler bulunmaktadır (Şerbak, çev., Tabaklar, 2000: 189). Uygur yazı dilinin İslami eserlerde de kullanıldığına rastlanmıştır (Ata ve Tulum, 2013: 10). Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra dahi uzun bir süre Uygur Alfabetini kullanmışlardır. Çağataylarda Uygur yazısına rastlanmakla beraber, Osmanlı döneminde, Fatih Sultan Mehmet zamanına kadar Osmanlı sarayında Uygur Alfabetiyle kaleme alınan birçok esere rastlanmaktadır (Demirci, 2011: 225). Bu yazının, Osmanlı döneminde Şehzadelere öğretildiği ve Türkistan hanlarına, Fatih Sultan Mehmed'in 1473 yılında yapmış olduğu Otlukbeli

Zaferini anlatmak amacıyla, Uygurca yazılan Fetihname'nin günümüzde Topkapı Sarayında sergilendiği görülmektedir. Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı yapıtını Uygurca ile yazdığı ve Karahanlılar döneminde (932-1212) Kur'an-ı Kerimin yine Uygur alfabesiyle tercüme edildiği görülmüştür. Buradan da anlayacağımız üzere Uygur yazısı Türkler arasında uzun bir süre kullanılmaya devam edilmiştir (Çelik, 2009: 2). Osmanlı saraylarına Uygur Alfabesi ile Yarlık yazma geleneğinin geldiği de görülmektedir (Çağatay, 1943: 79). Bu yazının Türkler arasında ne zaman kullanılmaya başlandığı bilinmemekle beraber, bazı kaynaklarda dokuz yüz yıl boyunca bu alfabenin kullanıldığı aktarılır (Ata ve Tulum, 2013: 10). Bu kadar süre boyunca Uygur yazısının kullanılabilmiş olması ve bu alfabeyle sadık kalınmasının sebebi dindir. Uygur alfabesini başka milletlerin de kullandığı aktarılmaktadır. Bu milletlerden bir tanesi de Moğollardır. Moğollar'ın Uygur alfabesini resmi yazı dilleri olarak benimsedikleri ve bu durumun 20.yy. ortalarına kadar devam ettiği aktarılmaktadır (A.g.e.). Uygur alfabesinin, Uygurların merkezleri kabul ettikleri Turfan bölgesinde, 15.yy.'a kadar kullanıldığı daha sonra ise Arap alfabesine geçildiği görülmektedir (A.g.e.: 9).

2.1.3. Arap Alfabesi

10.yy'da İslamiyet'i kabul eden Türklerin Arap Alfabesini kullanmaya başladıkları ve en uzun süre bu alfabeyi kullandıkları görülmektedir. Türklerin bu alfabeyle 13.yy.'dan 15 yy. ortalarına kadar bir uyum sağlayamadıkları, 16.yy. bir uyum yakaladıkları aktarılır. Türkçenin Arap Alfabesi ile yazımı ise 11. yy. olarak gösterilmektedir (Ercilasun, 2005; Ülkütaşır, 2009: 15).

Arap Alfabesi İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra ilk defa Karahanlılar tarafından kullanılmıştır. Türkler'in İslamiyet'i kabul etmesinden sonra Orta Asya devletleri, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve beylikleri, Mısır-Suriye, Altınordu (Kıpçak) son olarak da Osmanlı Devleti'nin egemenliğinin olduğu yerlerde Arap alfabesi kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde, kuruluşundan İmparatorluğun yıkıldığı zamana kadar Arap Alfabesi kullanılmıştır (Ercilasun, 2005; Ülkütaşır, 2009: 15).

Türklerin ilk sözlüğü olan Divani Lugati't-Türk Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılan ilk Osmanlıca eserdir. İslamiyet'i kabul eden Türklerin hemen hemen hepsi Arap harflerini kullanmıştır. Ayrıca halen İran Azerileri ve Türkmenleri, Irak

Türkmenleri, Afgan Özbek ve Türkmenleri ile Uygurlar Arap alfabesi kökenli yazı dili kullanmaktadır (Ercilasun, 2005).

Osmanlı'nın bir İmparatorluk haline gelmesi İstanbul'un fethi ve ardından sınırların genişlemesi ile olmuştur. Bu durum şüphesiz ki Osmanlı'nın İslam Dünyasındaki saygınlığını ve önemini arttırmıştır. Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinin ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam karakterlerini daha çok benimsemesini sağlamıştır, böylelikle Osmanlı'nın Arapça ve Farsçaya da olan önemi artmıştır (Çelik, 2009: 4-5).

Osmanlı Türkçesinde 36 harf varken Arapça'da 28 harf vardır. Farsça'da ise Arap alfabesine ilave 4 harfle beraber 32 harf vardır. Arap alfabesinde sadece ünsüz harfler esas alınmış olsa da askeri ve dini alanlarda hatalara yer vermemek, kolay okunabilirliği sağlamak adına ünlü harfleri gösterecek hareke işaretleri kullanılmıştır. Bu hareketler 16.yüzyıla kadar Osmanlı Türkçesinde kullanılırken sonrasında kullanımının azaldığı görülmektedir (Develi, 2014). Osmanlı Devleti için Arap alfabesinin kullanılması asırlarca sürececek bir kültür dili sürecinin de temelini oluşturmuştur. Bu alfabeyle yazılmış eserler, hat sanatıyla süslenmiş mimari yapılar çok geniş bir coğrafyada halen yaşamaya devam etmektedir. Selçukluların da kullandığı bu alfabe zirveyi hem nitelik hem nicelik bakımından Osmanlı'da yaşamıştır.

2.1.4. Kiril Alfabesi

Kiril alfabesi de Türklerin kullanmış olduğu alfabelerden birisidir. Aziz Kyrillos'un geliştirdiği bu alfabede beşi ünlü, yirmi biri ünsüz, beşi yarı ünlü ve ikisi tonlama olmak üzere 33 harf vardır (User, 2006). Kiril alfabesi kullanımı Latin alfabesi kullanımından daha sonra başlamıştır. Çuvaş, Altay, Kumuk, Nogay, Kırım, Kazan, Azeri, Özbek, Kırgız, Tuva, Uygur Türkleri gibi Türk boyları 1871 ile 1947 arasında çeşitli dönemlerde Kiril alfabesine zorla geçirilmiştir. Ancak soğuk savaşın sona erip Sovyetler dağılınca bir kısım Türki cumhuriyetleri (Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Karakalpak) Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçmiştir (Özkan M., 2009:).

2.1.5. Latin Alfabeti

Latin Alfabetini kabul eden ilk Türklerin Batı'da Hıristiyanlığı kabul etmiş olan Kuman-Kıpçak Türkleri olduğu aktarılır (Dilaçar, 1985: 11-15). Türkler'in Karadeniz'de ticaret yaptıkları sırada bu yazıyı Venedik ve Cenevizli gemicilerden öğrendikleri düşünülmektedir. Latin alfabesi ile yazılmış olan Kıpçak-Latin- Alman sözlüğü "Codex Comanicus" adlı eserin günümüze kadar ulaştığı görülmektedir (Çelik, 2009: 3).

Latin alfabesinde 23 harf bulunmakla beraber Türkçe kullanımında olan Latin alfabesinde ilave olarak ç,ğ,i,ö,j,ş,u,ü gelmiş, q ve w harfleri ise çıkmıştır, böylelikle alfabemiz 29 harfli haline gelmiştir.

İlk beş yılında Arap alfabesi kullanan Türkiye Cumhuriyeti 1928 yılında Latin alfabesine geçmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde hilafetin kaldırılması ve yapılan diğer batılı reformlar ile Türk-İslam birliği dağılmaya yüz tutmuştur. 1917 Bolşevik ihtilali ile beraber Sovyet Rusya etkisi altındaki Türki cumhuriyetlerde dengeler değişmiştir. Bu kapsamda 1926'da Bakü'de Türkoloji Kongresi toplanmıştır. Kongrede Latin alfabesinin Arap alfabesine nazaran üstünlüğü vurgulanmış, Türk boylarının ya Arap harflerini ıslah etmeleri ya da teknik üstünlüğü bulunduğu vurgulanan Latin alfabesine yani yeni Türk alfabesine geçmeleri istenmiştir (Şimşir, 1992: 74).

2.2. Harflerde Değişime Gidilmesi Fikrinin Ortaya Çıkışı

Yüzyıllarca kullanılan Arap Alfabetinden Latin alfabesine geçişin olduğunu biliyoruz. Peki bu değişim fikri nasıl oluşmaya başladı? Bu sorunun cevabı için sadece Cumhuriyet dönemine bakmamız doğru olmaz çünkü Cumhuriyetten önce Osmanlının son dönemleri diyebilecek olduğumuz süreçlerde, değişim fikrinin kıvılcımları oluşmaya başlamıştı.

1727 yılında matbaanın kurulması, 17 yy.'ın ikinci yarısından itibaren, medreseler dışında orduya insan yetiştirmek maksadıyla açılan sivil okullarda, Türkçe eğitimin görülmesi, 3. Selim ve 2. Mahmud zamanlarında Türkçeye okullarda önem verilmesi, harf tartışmalarının temel taşlarından biri olan Türkçe bilincinin oluşmasına ve gelişmesine yardımcı olmuştur (Çelik, 2009: 5). Matbaanın Osmanlı Devleti'ne girmesi birtakım zorlukları da beraberinde getirmiştir. Basımevlerinin artması ile

birlikte binlerce eseri insanlara ulaştırma isteği ortaya çıkmıştır. Bu istek ise herkesin anlayabileceği dilde yayınlar yapma düşüncesini ortaya çıkarmıştır (A.g.e.).

Arap alfabesini cahilliğin yayılmasına sebep olan faktörlerden biri olarak gören Volney ve Baron de Tott, Osmanlı aydınları tarafından da bilinmekteydi. Volney, doğuda bulunan toplumların dillerine, Latin Alfabesinin yerleştirilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Bu görüşler, tanzimat döneminin genç aydınlarını çokça etkilemiş ve bu dönemde aydınlar tarafından dilde sadeleşme ve yazı dilinin değişimi ile ilgili birçok görüş ortaya atılmıştır (Zorlu ve Temel, 2019: 14).

Aydınlar arasında geçen Arap Alfabesi hakkındaki tartışmalar, 19. yy.'ın başlarından itibaren kendini göstermeye başlamıştır. Bu tartışmalar daha sonra bir kıvılcım gibi başka yerlere de sıçrayarak yayılma alanını genişletmiştir. En başa baktığımızda, harflerin ıslah edilmesi fikrinin tartışılmakta olduğunu, tamamen kaldırılması gibi çok büyük bir düşüncenin gündemde olmadığını görebiliriz. Bu tartışmalar zaman geçtikçe büyümeye başlamıştır. Tartışmaların başlamış olduğu bu sürece, Arap alfabesinin Osmanlı toprakları üzerindeki kaderini belirleyecek dönemin, başlangıcı diyebiliriz (Dönmez, 2013: 75).

Bu tartışmaların yoğun olarak yapıldığı Tanzimat Döneminde, Osmanlı Devleti'nde geri kalmışlıktan arınabilmek için Avrupalı tarzda okullar açılmış, çeşitli batılı eserler Türkçeye kazandırabilmek için Latin alfabeli Fransızcadan, Arap alfabeli Osmanlı Türkçesine çevirililer yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde alfabe tartışmalarının başlaması, 1862 yılında basın hayatının başlamasının ardından olduğu ileri sürülmektedir. Bunun nedeni basının halka ulaşabilmek halk ile iletişime geçebilmek isteğinden kaynaklıdır. Bu sayede, baskı sayılarını arttırabilir ve daha fazla kitleye ulaşabilirlerdi (Çelik, 2009: 6).

1862-76 yılları arasında harflerin değiştirilmesi düşüncesini savunan aydın kitle fazla değildir. Çoğunluk harflerin ıslah edilmesi fikrini benimsemektedir (Tongul, 2004: 103).

2.3. Latin Alfabesinin Osmanlı Topraklarında Kullanılması

Türk halkının, Latin Alfabesi ile tanışması tabii ki de Cumhuriyet ile beraber olmamıştır. Cumhuriyetten önce Osmanlı topraklarında Latin Alfabesi görülmeye başlamıştır. Nitekim, Osmanlı Devleti'nde, 1606-1792 yılları arasında; eski güçlerine

geri dönmek düşüncesiyle, örnek almaya çalıştıkları Batı dünyasının kullandığı, Latin Alfabesinden de etkilenmemesi mümkün değildir. Çünkü Osmanlı Devleti ıslahatlar düşüncesi ile batıya yöneldikçe, bu alfabe bir şekilde Osmanlı topraklarına sızabilecektir (Şimşir, 1992:31).

Türkçenin Latin Alfabesi ile yazımının 15.yy. ve 16.yy.'larda, Avrupalı devletlerin, Osmanlı topraklarında konsolosluklar kurması ile başladığı kabul edilmektedir (Ortaylı, 1981: 103). Ancak bazı kaynaklarımız, Latin alfabesinin, Osmanlı topraklarına 3. Selim Döneminde açılan, daimî elçiliklerdeki çalışanların, yabancı dil öğrenmesiyle girdiğini aktarmaktadır. 3. Selim Döneminde, Türkçe çeviriler yapılmıştır. Bu çevirilere örnek olarak mütercim Asım'ın Farsçadan yaptığı "Burhan-ı Kâti" ve 2. Mahmud'a sunduğu "Kamûsu'l Muhît adlı tercümeleri dikkatleri çekecek niteliktedir. Osmanlı Döneminde, Tercüme odalarının kurulması ve buralarda Fransızcanın öğretilmesi, Osmanlı topraklarına Latin Alfabesinin girme sebeplerinden biridir (Okumuş, 2002: 140). Osmanlı topraklarında gelişmeye başlayan dış ticaret, yabancıların Osmanlı ile iş yapma isteği, bu yabancıların Osmanlı Türkçesini Latin harflerine çevirerek yazmaları, yine Osmanlı Devleti'ne Latin Alfabesinin girme sebeplerinden biridir (Çiçek, 2013: 65). Limanlarla beraber, ticaret ürünlerinde, bankalarda, tahvil ve borç senetlerinde vb. Latin harflerinin kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Çiçek, 2013: 65). Alım ve satım yapılan malların, kasaların üzerlerinde yine Latin Alfabesinin kullanıldığı kaynaklarımızda geçmektedir (Çelik, 2009: 19).

Telgrafın Osmanlı topraklarına 1854'lü yıllarda girmesiyle beraber, Avrupa'dan Osmanlı'ya Telgraf telleri bağlanır. Telgrafın dili en başlarda Fransızca olarak kullanılmış, daha sonra Türkçe olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yani baktığımızda telgrafta Latin Alfabesi kullanılmaktadır. 1855'ten 1928'e kadar Türkçe, Latin yazısı ile telgrafta kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde posta haberleşmelerinde de aynı şekilde Latin Alfabesinin kullanıldığı görülmektedir. Posta damgalarında ve Posta merkezlerinde, Arap Alfabesinin yanında, Latin harfleri kullanılarak işlemler yapıldığına rastlanmaktadır. Pullarda Arap harfleriyle "Osmanlı Postaları" yazarken, Latin alfabesiyle de "Postes Ottomanes" yazıldığı görülmektedir (A.g.e.: 20).

Osmanlı'daki bankalara baktığımızda yine karşımıza Latin alfabesi çıkmaktadır. Osmanlı banka adının "Ottoman Bank", ve "Banque Ottomane" şeklinde yazıldığına

rastlanır. Bankalar yapmış oldukları işlemleri, Latin alfabesi ile yazmaktaydılar. Aynı şekilde 1881 yılında kurulmuş olan, Düyûn-u Umûmîye de işlemlerinde Latin harfleri kullanılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde, demir yollarının yabancıların denetiminde olması maksadıyla, istasyon ve garlarda Arap Alfabesinin yanında Latin alfabesinin kullanıldığı görülmekteydi (A.g.e.: 19).

Islahat Fermanı'na baktığımızda; kendi okullarını kurma ve eğitimde bağımsızlık vb. gibi hakların azınlıklara verildiği görülmektedir. Bu durumun sonucu olarak, Latin alfabesini kendi okullarında öğretmeye başlayan azınlıklar Osmanlı topraklarında bu alfabenin yayılmasında etkili olmuştur. Bu açıdan Islahat Fermanı'nı Osmanlı topraklarında Latin alfabesinin yayılmasına etki eden faktörlerden biri olarak görmek yanlış olmasa gerek (Dönmez, 2013: 90).



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALFABE TARTIŞMALARI

3.1. Tanzimat Dönemi

Tanzimat dönemi, Osmanlı İmparatorluğunun her yönüyle Avrupa'dan geri kalışının kabul edildiği dönemlerdir. Batıyla ilişkilerde yeni bakış açılarının ortaya konulduğu bu dönemde, aynı zamanda konumuz olan alfabe, yazı vb. gibi alanlarda da önemli tartışmalar yapılmış, yeni fikirler ileri sürülmüştür.

Arapçada sıralama dizme anlamına gelen tanzim kelimesinin çoğulu tanzimattır. Bu kelime ise düzenlemeler, düzeltmeler, düzen vermeler anlamına gelmektedir.

Tanzimat dönemi 3 Kasım 1839 Gülhane Hattı-ı Humayun'u adı verilen fermanın ilan edilmesi ile başlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda idari olarak yapılan yeniliklerin görüldüğü döneme Tanzimat dönemi denilmektedir. Bu ferman Topkapı Sarayı'nın Gülhane bahçesinde Sultan Abdulmecid'in tahta çıkmasından (1839-1861) kısa zaman sonra Eski Londra Büyük elçisi Mustafa Reşit Paşa tarafından okunarak ilan edilmiştir. Tanzimat dönemiyle devletin nizamsızlığını düzeltmek, devlet işleyişinde sistemliliği sağlayabilmek kastedilmektedir. Tanzimat Dönemi'nin ilk evresi Islahat fermanının ilan edilmesiyle sona ermiştir. Ancak aynı süreçte ikinci evresi başlamıştır ve I. Meşrutiyetin ilanı olan 1876 yılına kadar devam ettiği düşünülmektedir. Bu konuda bazı fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Tanzimat'ın II. Meşrutiyet döneminde de (1908) sürdüğü ve Osmanlı'nın yıkılışına kadar devam ettiği de savunulmaktadır (Kardaş, 1972:18-19).

Osmanlı İmparatorluğu, sömürgecilik faaliyetleriyle yükselen Batı medeniyetinin gerisinde kaldığının bilincindeydi. Eksiklikleri giderebilmenin ve devleti ayağa kaldırabilmenin yolunun ise Batıyı örnek almaktan geçtiği fikrini benimsemeye başlamıştı. Böylece Tanzimat dönemi ile Batılılaşma hareketi başlamıştır. Tanzimat Dönemi Türk kültüründe önemli değişimlerin yaşandığı bir devirdir (Dönmez, 2013: 81-83). Bu dönem ekonomik üstünlüğü ele geçiren Avrupalı bazı ülkelerin kültürleri, Osmanlı Devleti karşısında üst kültür haline gelmiştir. Başta Fransa olmak üzere son dönem Osmanlı aydınının kültürel taklitlerden öteye gitmeyen, ülkeyi kalkındırmak

adı altında yapılan birçok girişimi, ülkenin kalkınmasına fayda sağlamadığı gibi kültürel yozlaşmaya sebebiyet vermiştir.

Baktığımızda Tanzimat Fermanında bilim ile ilgili kesin olarak bir değişimden, yapılacaklardan ve milli eğitim gibi önemli hususlardan bahsedilmemiştir ancak bağlantısı olduğunu düşündüğümüz alfabe, yazı, imla konuları bu ferman ile gündeme gelmiştir (Dönmez, 2013: 87).

Konumuz olan Alfabe meselesine gelecek olduğumuzda, Alfabe ile ilgili ilk tartışmaların da yine bu dönemde başladığını görebilmekteyiz (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 18).

Günümüzde, Osmanlı döneminde kullandığımız Arap Alfabesiyle yazılmış yazılar için kullanılan “Osmanlıca” ifadesinin Tanzimat Döneminde ortaya çıkmış bir sözcük olduğu aktarılmaktadır. Oysa konuşulan dil Türkçedir. Bundan dolayı Osmanlıca ifadesi doğru bir ifade kabul edilmemektedir (Levend, 1960: 11).

Tanzimat Döneminde şehir ve taşrada eğitim gören öğrenci sayısının az olması dikkat çekmiştir. Bu durum alfabeden kaynaklı değil, şüphesiz ki öğretimin yetersiz olmasından dolayıdır (Dönmez, 2013: 87). Bu süreçte halkın okur yazar oranının düşük olduğu bilinmektedir, bunun düzeltilebilmesi için harflerin ıslah edilmesi, diğer adı ile “ıslah-ı huruf” anlayışının gündeme düştüğü görülmektedir. Bu anlayış zaman içerisinde kendini “tebdil-i huruf” yani harflerin değiştirilmesi anlayışına bırakmıştır (Yorulmaz, 1995:7).

Osmanlı döneminde halk edebiyatı ile tekke edebiyatının dili Türkçe iken klasik edebiyatın dili Arapça ve Farsça etkisindeydi. Bu dilin ise 16. yy.’ dan sonra konuşma dilinden tamamen farklı bir yol izlediği hatta Arapça ve Farsçayı çok iyi bilenler tarafından dahi okumakta ve anlamakta zorluk çekildiği aktarılmaktadır. Konuşma ve yazı dili arasındaki uçurumun sebebi bundan dolayıdır (Levend, 1960: 12).

Yazıda kullanılan dilin sadeleşmesi üzerine ilk adımı Tanzimat fermanının önemli isimlerinde olan Mustafa Reşit Paşa tarafından atılmıştır. Mustafa Reşit Paşa okuma ve yazmanın yayılabilmesi için sanayi fenleri üzerine olan eserlerin insanların anlayıp fayda göreceği şekilde yapılması, diğer taraftan ise eğitimin kolaylaştırılması üzerine çalışmalar yapılmasını ileri sürmekteydi (Çelik, 2009: 7).

Bu konu üzerine ilk sistemli çalışmanın ise Ahmet Cevdet Paşa tarafından yapıldığı görülmektedir. Paşa'nın 1851 yılında yazmış olduğu Kavaid-i Osmaniye isimli eserinde, yazı ve imla konularına değinilmiştir. Paşa, Türkçede olan ancak Arapça'da olmayan sesleri gösterebilmek için çözüm bulunması gerektiğini söylemektedir. Sonraki zamanlarda yine kendisinin başında bulunduğu Encümen-i Daniş'de de bu konu üzerine kararlar alınmıştır. 1863-1864 yılı ders kitaplarında Arap Alfabesinin harekeli şekilde kullanılması bu kararların en önemlisi olarak görülmektedir (Ülkütaşır, 2009: 20).

Tanzimat döneminde, yazı ve alfabe üzerine çalışmalar yaparak, fikirlerini ileri süren ve Arap alfabesini ıslah etmek üzerine ilk ciddi girişimde bulunan Mehmet Münif Efendi yani Münif Paşa'dır (Çelik, 2009: 8). Münif Paşa üç defa Maarif Nazırlığı görevi yapmıştır (Dönmez, 2013: 93). Münif Paşa dönemin aydınları tarafından kurulan ve Batı kültürünün ve ilminin aktarılıp yayılmasında rol alan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye içinde de bulunmuştur (Çelik, 2009: 8-9).

Alfabe konusunda ilk sistemli çalışmayı oluşturmuş olan Münif Paşa, alfabe konusunu ele alarak, yeni şekil verilip, yazılışını ve okunuşunu kolaylaştırmak için Alfabenin ıslah edilmesi gerektiğini, kendisinin de kurucusu olduğu Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de, 11 Mayıs 1862'de yapılan konferansta dile getirmiştir (Dönmez, 2013: 94).

Münif Paşa, Arap alfabesinde sesli harf olmamasından kaynaklı olarak, bazı kelimelerin farklı okunduğundan ve Arap alfabesinde, büyük harf olmadığı için özel isimlerin ayırt edilemediğinden, bu alfabenin matbu eser basımını zorlaştırdığından söz etmektedir (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 18-19). Başka milletlerin otuz ya da kırk harf ile basım yapabildiğinden ancak kendilerinin basım için yüzlerce işarete ihtiyaç duyduklarını anlatır. Arapça ve Farsça'da tamlamaların çok olduğundan söz eden Münif Paşa bu durumun okuma ve yazmakta güçlük çekilmesine sebep olduğunu dile getirir. Avrupa'da ise böyle durumların söz konusu olmadığını söyleyen Münif Paşa Arap Alfabesinin kolay okunup yazılabilmesi için birtakım önerilerde bulunmuştur (Zorlu ve Temel, 2019: 15). Bu konu için iki mesele üzerinde duran Münif Paşa, ilk olarak Arap Harflerinin harekeli yazılması gerektiğini savunmuş, bu durumu, okumayı kolaylaştıran ancak yazmayı zorlaştıran bir yol olarak görmüştür. İkincisi ise "huruf-u munfasıl" yani harflerin ayrı olarak yazılması görüşünü, Arap

Alfabetesini öğrenmedeki zorluğu ortadan kaldıracak bir çözüm önerisi olarak savunmuştur (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 18-19). Münif Paşa bu düzenlemelerin yapılarak risaleler, kitapçıklar şeklinde basılıp okullarda gösterilmesini ve halk arasında da yaygınlaştırılmasını önermiştir. Konferans Mecmua-ı Fünun Dergisi'nde "İmla Meselesi" başlığı ile yayınlanmıştır (Çelik, 2009: 9). Alfabe meselesi birçok aydının katılımı ile hem içeride hem dışarıda oldukça önemli yankılara sebep olmuştur ve daha geniş bir ortamda tartışılmaya başlanmıştır (Dönmez, 2013: 94). Bu konferans için değişim sürecinin ilk adımıdır diyebiliriz (Zorlu ve Temel, 2019: 15).

1862 yılında gerçekleşmiş olan konferansın ardından bu defa Azerbaycanlı şair Mirza Feth Ali Ahunzade, harflerin ıslahı konusunda hazırlamış olduğu tasarımı, 1863 yılında İstanbul'a gelerek, Sadaret Makamına sunmuştur. Böylelikle, harflerin ıslahı konusunda, fiili olarak harekete geçen ilk kişi olduğu kaynaklarda geçmektedir (Dönmez, 2013: 94). Bu tasarıda, harflerin ıslahı için gerekli gördüğü fikirler ile kendisinin hazırlamış olduğu alifba (alfabe) bulunmaktadır. Feth Ali'nin alfabetesinde; kelimelerin doğru biçimde okunabilmesi için üstlerinde bulunan noktaların kaldırılarak, başka birleşme işareti konulması, yeni hareketler oluşturulması ve bu hareketlerin diğer milletlerin yazılarında olduğu gibi yazım anında konulması gibi hususların üzerinde durulmuştur (Erat, 2002: 155). Dönemin Sadrazamı Keçecizade Fuat Paşa'ya sunulan bu tasarıda; Müslümanlar arasında asırlardır kullanılmakta olan Arap Alfabetesinin, okumayı ve yazmayı zorlaştırmasından dolayı cahilliğe sebebiyet verdiği, dini olarak Arap alfabetesinin kullanılmasında bir zorunluluk olmadığı gibi yeni yazı şeklinin oluşmasında da dinen bir sakınca olmadığı, yeni yazı sistemine geçinceye kadar yeni yazının yanında eski yazısında kullanılabileceği fikirleri ileri sürülmektedir. Fuat Paşa, Farsça kaleme alınmış olan bu tasarımı incelenmesi için "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'ye göndermiştir. Burada Feth Ali'nin eserlerinin Türkçeye çevrilmesi kararlaştırılır. Feth Ali'nin de katılmış olduğu toplantıda, harflerin ıslah edilmesi hususu tartışılmıştır. Toplantıda kullanılmakta olan harflerin ıslaha ihtiyacı var mı, Ahunzade'nin yapmış olduğu harf ihtiyaca uygun mu, bu tarz bir ıslahın yapılması ve kabul edilmesi mümkün mü soruları esas alınmıştır. Tartışmanın sonunda şu kararlara varılmıştır: 1.Harflerin ıslahı konusunda anlaşmak oluşmuştur. 2. Feth Ali'nin yapmış olduğu ıslah, kelimelerin okunmasında yeterli olmuştur ancak harflerin basıma uygun olmaması durumunun Feth Ali'nin ıslah ettiği harflerde de devam edeceği gözlemlenmiştir. 3. Alfabe değişimi zor bir süreçtir ve

alfabenin değişmesi İslami eserleri de terk etmek anlamına geldiği için ıslah teklifini kabul etmek mümkün değildir (Çelik, 2009: 9-10). Kabul edilmemesine rağmen bu tasarı ses getirmiş ve İstanbul'da tartışmalara sebep olmuştur. Feth Ali'nin Türkler arasında yazı birliğini parçalamak isteyen bir Rus ajanı olabileceği fikrini savunanlar da bulunmaktadır. Ayrıca Mirza Feth Ali'ye İstanbul'da Mecidiye Nişanı ödülünün verildiği aktarılmaktadır (A.g.e.: 11).

Bir sonuç elde edemeden Tiflis'e geri dönmek zorunda kalan Mirza Feth Ali artık alfabenin İslahı fikrini değil tamamen harflerin bırakılarak Latin Alfabesinin alınması gerektiğini savunmaya başlamıştır. Bu fikri üzerinde ikinci bir tasarı hazırlamıştır. Bu tasarinın bir örneğini Tahran'a, başka bir örneğini ise içerisine Ali Suavi'nin Ulam'da yayınlamış olduğu bir makaleyi ekleyerek Sadrazam Ali Paşa'ya gönderdiği aktarılmaktadır. Gönderilen bu tasarıda Latin harflerinin kabulünü söylemektedir. Temel olarak Latin alfabesini almıştır ve yeni bir alfabe sistemi oluşturmuştur. Atmış olduğu bu ikinci adımda ilki gibi bir sonuç elde edememiştir (Ülkütaşır, 2009: 18).

Ancak baktığımızda bu girişimlere tamamen başarısız oldu diyemeyiz çünkü 1863-64 yılları arasında açılmış olan "Cemiyeti Tedrisiye" mekteplerinde harflerin harekeli olarak okutulduğuna rastlanmıştır (Çelik, 2009: 11).

Tanzimat dönemindeki harf tartışmalarında iki fikir grubunun ortaya çıktığını görmekteyiz. Bunlardan ilki Latin alfabesinin kabul edilmesi gerektiğini düşünenler, diğer grup ise Arap alfabesinin değiştirilmeyip ıslah edilmesi gerektiğini savunanlardır. İlk grup Arap alfabesinin basımda zor olmasını ve azınlıklar ile birlik oluşturmak, kültür seviyesini arttırmak için Latin alfabesine ihtiyaç olduğunu söylerken ikinci grup bunun Latin alfabesi ile olmayacağını ve dilimizde bulunan Arapça ve Farsça kelimelerin Latin harfleri ile tam karşılık sağlanamayacağını dile getirmektedirler (A.g.e.: 17).

Harf tartışmalarının başladığı ve yoğunluk kazandığı Tanzimat dönemi, özel gazeteciliğin de başladığı bir dönemdir. Dönemin aydınları, halka fikirlerini ve bilgilerini aktarma isteği içerisindedir. Bunun için de basın ve yayına oldukça önem vermişlerdir. Ancak halka ulaşabilmek için karşılarında okuma yazma bilen ve yazılanları anlayabilecek bir toplumun olması gerekmektedir. Bundan dolayı en önemli araç olarak görülen dil ve alfabe tartışılmaya başlanan bir konu olmuştur.

Dönemin Terakki, Hürriyet, Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetelerinde harflerin ıslah edilmesi üzerine tartışmaların yayınlandığına rastlayabilmekteyiz (Tansel, 1953: 233).

Harflerin basımının zor olması da yine gazetecilerin problemlerinden bir tanesiydi (Dönmez, 2013: 99). Bu konu ile ilgili çözüm yolları bulmaya çalışan isimlerden birisi de İbrahim Şinasi'dir (Zorlu ve Temel, 2019: 16). Şinasi Agah Efendi'nin Gazetesi Tercuman-ı Ahval'de, sonra ise Tasvir-i Efkar'da yazmıştır (Çelik, 2009: 11). Gazeteyi dilin taşıyıcısı olarak gören Şinasi dili sadeleştirerek halkın anlayabileceği seviyeye indirmek ve basım için kolay olabilecek fikirleri üretmek girişimlerde bulunmuştur. Matbaada kullanılmakta olan beş yüzden fazla harfi yüz on ikiye kadar indirerek kendi eserlerini basmıştır (Zorlu ve Temel, 2019: 17).

Yapılan bu çalışmalar basın dünyasındaki kalıpları yıkarak birçok kişinin kendi yazı sistemini geliştirmesine sebep olmuştur. Ancak herkesin kendi yazı sistemini oluşturmaya çalışması zaten karışık bir durumda olan harf meselesini daha karmaşıklaştırmıştır (Dönmez, 2019: 99). Ayrıca Avrupa'yı da görmüş olan Şinasi Avrupa'da kullanılmakta olan Latin Alfabesi ile kendi kullanmış oldukları Arap Alfabesini mukayese edebilecek durumdaydı (Çelik, 2009: 11).

Dönemin aydınlarından Namık Kemal de harf tartışmalarına katılmış olan aydınlardan biridir. Namık Kemal Osmanlı Türkçesinin Arapça ve Farsça kelimelerin etkisinde olması sebebiyle yazı dilinin İstanbul'da okuma yazma bilen kişilerce de tam manasıyla anlaşılmadığını anlatmaktadır (Kemal, 1866:3).

Namık Kemal'in Arap Alfabesinde görmüş olduğu eksiklikler bulunmaktadır. Bunun için harflerin ıslah edilmesini savunmuştur. Ancak harflerin tamamen değiştirilerek yerine Latin alfabesinin alınmasına kesinlikle taraftar değildir (Çelik, 2009: 12). Okuma ve yazmada gelişimin olmayıp, okur yazar insan sayısının az olma sebebinin, harflerdeki sıkıntılardan değil öğretimdeki eksikliklerden kaynaklı olduğunu savunmaktadır (Tansel, 1953: 234). Arap alfabesinin bırakılarak yerine Latin alfabesine geçilmesinin doğru olmadığını şu temellere dayandırmaktadır;

1.Kur'an-ı Kerim okumak her Müslüman için gereklidir.

2.Harflerin değiştirilmesi geçmişimiz ile olan bağı kesecektir. Ve yüzyıllardır Arap alfabesi ile yazılmış olan kitaplarımızı anlamak zorlaşacaktır kitapların yeni alınan alfabeyle çevrilmesi mümkün olmamakla beraber zaman kaybıdır.

3. Harflerin değiştirilmesi okuma yazma bilenlerin tekrardan hece seviyesine düşmesine sebep olacaktır bu da bir zaman kaybıdır.

4. Tebdil-i Huruf yani harflerin değiştirilmesi basım işlerinde önemli bir görev teşkil etmez.

5. Latin harfleri Arapça kelimelerin yazımında eksik kalacaktır (Çelik, 2009: 13).

Namık Kemal, dilin sadeleşebilmesi için kullanılmakta olan gramer kitaplarındaki eksik bilgilerin giderilerek, çoğaltılması gerektiğini ve Türkçeye ait bir sözlük oluşturulmasını önermektedir. Yaygın kullanılmakta olan, adına Galat-ı meşhur denilen kelimelerin, halkın anlayabileceği haliyle kullanılması, doğal anlatımlı eserlerden bir antoloji hazırlanarak bunun okullarda gösterilmesi, Türkçeye ait bir belagat kitabının oluşturulması gibi önerilerde bulunmuştur (Duman, 2002:112).

Namık Kemal gibi harflerin değiştirilmesinden değil huruf-ı munfasıla yani harflerin ayrı yazılmasından yana olan diğer bir isim ise Ziya Paşa'dır. Halk arasında fikir birliğinin dil ile olabileceğini herkesin kendine göre dili değiştirmeye çalışmasının alfabe durumunu daha da karmaşık hale getireceğini düşünmektedir (Çelik, 2009: 14).

Gazetelerin herkesin anlayacağı bir dilde yazılması gerektiğini savunan isimlerden biri de Şemseddin Sami'dir. Şemseddin Sami'ye göre dilin Arapça ve Farsça kelimelerden olabildiğince arındırılarak, yerlerine Türkçe karşılıklarının kullanılması gerektiğini, böylelikle dilin daha zengin olabileceğini savunmaktadır (A.g.e.: 14). Şemseddin Sami döneminde, Arap alfabesi tekrardan ele alınarak ıslah edilmeye çalışılmasına rağmen bu girişim istenilen sonucu elde edememiştir (Ülkütaşır, 2009: 22).

Alfabenin ıslah tartışmalarına katılan diğer bir aydınımız ise Ali Suavi'dir (A.g.e.: 20). 1869 yılında Paris'te yayınlanmakta olan Ulam gazetesinin "Lisan ve Hatt-ı Türki" adlı makalesinde, Arap alfabesinin kusurlarından ve ıslah edilmeye ihtiyacı olduğundan bahsetmektedir. Suavi, harflerin tamamen değiştirilmesinden yana değildir (A.g.e.: 21). Türkçe'nin Arapça ve Farsça gibi yabancı kelimelerden arındırılması gerektiğini savunun Ali Suavi, Türkçe'nin Lisan-ı Osmani olarak değil, Lisan-ı Türki olarak anılması gerektiğini söylemektedir (İnuğur, 2003: 222). Eğitim ve bilim sağlayan kitap, gazete, dergi gibi basılı kültür araçlarının az olmasından dolayı Osmanlı'nın Batı gibi ilerleyemediğini düşünen Ali Suavi, bu basılı eserlerin ilerletilememesi sebebini, matbaanın Osmanlı topraklarına geç gelmesine bağlamaktadır. Bunun sorumlusunu ise atalarında görmektedir. Okuma ve yazmadaki

güçlüğü yazıya değil, dile bağlayan Ali Suavi, İngilizcede de imla olmadığını ve bir harfin birden fazla ses ile okunduğunu ancak İngilizce konuşan kişilerin dillerinde bilmedikleri kelimelerin olmadığını, Osmanlı'da ise, insanların anlamlarını dahi bilmediği, telaffuz etmekte zorlandıkları yabancı kelimelerin olduğu, sadece şair ve alimlerin yazıda kullandıkları kelimelerin dilde bulunduğunu söyleyerek, dilin sadeleşmesi gerektiğini vurgular. Yabancı kelimelerin dilden atılmasını isteyen Suavi, imlanın da düzeltilmesi ile zorlukların ortadan kalkacağını söylemektedir. Ayrıca gazete dilinin de sadeleşmesini, avam lisanı yani halk dili ile gazetelerin yazılmasını istemektedir (Çelik, 2009: 14).

Dilin sadeleşmesini isteyen ve bunun için girişimlerde bulunan aydınlarımız arasında, dili sadeleşme seviyesine en çok yaklaştıran ismin Ahmet Mithat Efendi olduğu söylenmektedir. Döneminin en önemli edebi akımlarından olan Serveti Fünun destekçileri, dilin sadeleşmesinin edebi sanatı bozabileceğini savunmaktadırlar. Ahmet Mithat Efendi bunu savunan kişiler için geriye gidenler manasına gelen "Dekadanlar" ifadesini kullanmaktadır. Dekadanlar olarak ifade edilen kişilerin önde gelenleri Halit Ziya ile Cenap Şahabettin'dir (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 18). Ahmet Mithat Efendi "Osmanlıcanın Dili" adındaki makalesinde, okullarda çok uzun süre dil öğreniminin yapıldığını, bunun bir zaman kaybı olduğunu ve dilin sadeleşmesi gerektiği söylemektedir (Çelik, 2009: 14).

Bu dönemde tartışmalar için ortak bir fikir bulunmamakla beraber, alfabe meselesi daha da büyümeye devam etmiştir. 1869 yılında, Londra'da sürgün bulunan Genç Türklerin, Hürriyet adında çıkardıkları gazetede yayınlanan makale ile alfabe tartışmalarının farklı bir boyuta taşındığını görmekteyiz. Bu makalede, Türk okullarındaki eğitim aşağı görülerek eleştirilmektedir. Azınlık okullarındaki eğitimde, çocukların kısa sürede okuma yazma öğrenmelerinden ancak Müslüman çocukların okumasının ve yazmasının uzun zaman aldığından söz eden makale, bu durumun sebebini eğitim sisteminin kötü olmasına dayandırmaktadır (Dönmez, 2013: 95).

Bu gazetede Namık Kemal ve İran İstanbul elçisi Melkum Han alfabe meselesi üzerine tartışmışlardır (Ülkütaşır, 2009: 20). Melkum Han Arap alfabesini eğitimin yetersiz olmasındaki sebep olarak görmüştür. Ayrıca Müslümanların istenilen seviyeye çıkamama sebebini yine Arap Alfabesine dayandırmaktadır (Ülkütaşır, 2009: 20). Melkum Han, Ahunzade Feth Ali'nin sunmuş olduğu alfabe tasarısının kabul

edilmemesini de eleştirmiştir (Çelik, 2009: 15). Namık Kemal ise, Melkum Han'a cevap olarak, ülkedeki sıkıntıların sebebinin cehaletten kaynaklandığını kabul eder fakat cehaletin tek sebebinin alfabenin yetersizliğine bağlamanın yanlış olduğunu dile getirir. İngilizlerin kullanmış oldukları yazının da düzensiz ve anlaşılması zor olduğunu ancak buna rağmen İngiltere ve Amerika'da cehaletin çok fazla olmadığını aktarmıştır. Fonetik yazı kullanmakta olan İspanyolların Amerika ve İngiltere'nin eğitim seviyesinin altında kaldıklarını söylemektedir (Lewis, 1983: 423). Namık Kemal bu tartışmada harflerin ıslah edilmesi gerektiğine katıldığını ancak harflerinin şeklinin tamamen bozulmasını asla savunmadığını dile getirir. Harflerin harekelenmesi ile beraber yapılması gerekenin kitaplar düzenlemek, eğitim sisteminin en iyi olacağı okullar açarak öğretimin sağlanması gerektiğini söylemektedir. Ayrıca Melkum Han'ın Rus Ajanı olduğunu savunanlar da bulunmaktadır (Çelik, 2009: 15).

1878 yılına gelindiğinde Namık Kemal'in sürgünde olmasına rağmen yine de harf tartışmalarına katıldığını görmekteyiz. Namık Kemal Arap alfabesinin bırakılarak Latin alfabesinin alınmasını şu sebeplerle doğru bulmamaktadır (A.g.e.: 17):

1. Dilde bulunan Arapça kelimelerin Latin alfabesi ile ifade etmek zordur.
2. Latin alfabesi soldan sağa yazıldığı için uygun değildir.
3. Eğitim sorunlarının alfabe reformu ile bir alakası yoktur (Alfabede reforma ihtiyaç vardır. Ancak bu alfabeyi tamamen değiştirerek değil, alfabeyi ıslah ederek yapılmalıdır).

Bu üç madde Namık Kemal'e göre Latin alfabesinin alınmaması gerektiğinin sebepleridir (Dönmez, 2013: 100).

Eğitim sisteminin geliştirilerek yaygınlaştırılması gerektiğini, böylelikle cahilliğin azalacağını savunan Namık Kemal, dini hassasiyetten dolayı da Arap alfabesinin değişmesini istememekteydi. Eğer Arap alfabesi kaldırılır ise, Müslümanlığın da ortadan kalkabileceğini savunan Namık Kemal, Latin alfabesi alındığı takdirde, imparatorlukta diğer toplumların kendilerine alfabe geliştirebileceği ve bunun Osmanlı'nın sonunu getireceği düşüncesinde idi. Osmanlı yazısı yaşatıldığı takdirde imparatorlukta toplumların birleşeceğini savunmaktadır (Çelik, 2009: 18).

Hürriyet gazetesinde Namık Kemal ve Melkum Han'ın tartışmalarının olduğu, alfabe meselesinin artık gazetelerde yayınlanmaya başladığı süreçte, Terakki Gazetesinden

Hayrettin Bey ve Ruzname-i Ceride-i Havadis Gazetesinden Ebuzziya Tevfik Beyi bu tartışmaların ortasında görürüz.

Harflerin değiştirilmesi üzerine Hayrettin Bey Terakki Gazetesinde yayınlamış olduğu “Maarif-i Umumiye” başlıklı yazısında, harfler değiştirilmez ise ilerlemenin güç olacağını, Arap harflerinin zor olduğunu, öğrenmenin uzun zaman aldığını bundan dolayı Alfabenin değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. En azından bilimsel eserlerin anlaşılacak şekilde yazılması gerektiğini dile getirir. Harf değiştirilir ise tüm halkın aynı harfleri kullanacağını ve böylelikle birlik oluşturulabileceğini söyleyen Hayrettin Bey, Rusların harf değişikliği yapması ile ilgili de örnekler vermiştir (A.g.e.). Hayrettin Bey’e cevap veren Ebuzziya Tevfik Bey ise, eğitim ve öğretimdeki ilerlemenin harfleri değiştirerek sağlanamayacağını, asıl değiştirilip düzeltilmesi gerekenin eğitim sistemi olduğunu söyler. Dünyayı aydınlatmış olan bilgi ışığının, Arap harfleri ile yazılmış eserlerden çıktığını söyleyen Tevfik Bey, harflerin değiştirilmesi ile bu yüzyıllık eserlerin okunamayacağını ve anlamayacağını savunur. Bu eserleri yeniden yazmanın ise imkansız olduğunu söylemektedir. Tevfik Bey içlerinde buldukları cehaletin sebebini Alfabeyle bağlamaz. Ancak alfabeyle, bu cahillikten kurtulmak için iyi kullanamadıklarını dile getirir. Yani asıl meselenin Alfabeyle düzgün kullanamamak olduğunu söylemektedir. İki yazar ve gazete arasında gerçekleşmiş olan alfabe tartışmalarında Terakki gazetesi, Arap Alfabetesini kullanmanın zaman kaybettiğini ve bu harflerin değiştirilmesi gerektiğine yönelik yayın yapmışken, Ceride-i Havadis gazetesi ise, Arap Alfabetesinin değiştirilmesinin Arapça kelimelerin yazımında sıkıntıya sebebiyet vereceğini ve birçok zorluğa maruz kalacağını bu yüzden Arap alfabetesinin değiştirilemeyeceğini savunmaktadır (A.g.e.).

Basının Türkçe’nin sadeleşmesi için önemli olduğunu ve sadeleşme için çalışmalar yapıldığını görebilmekteyiz.

Tanzimat Döneminin Alfabe tartışmalarında, genel olarak aydınların alfabe ıslahından yana olduğuna rastlarız. Bu süreçte kesin bir sonuç elde edilememesine rağmen, Alfabe meselesinin büyüyerek, daha sonraki aşamalarına ulaşmasına Tanzimat Dönemi tartışmaları etki etmiştir. Genel olarak dönemin aydınlarının, Arap alfabetesini Latin alfabetesine benzeyecek duruma getirmek istedikleri anlaşılmaktadır. Onlar iki fikir üzerinde yoğunluk göstermişlerdir; ilk olarak huruf-ı munfasıla, yani harflerin

birleştirilmeden ayrı olarak yazılması gerektiği, böylelikle basım işlerinde kolaylık sağlanacağı, ikinci olaraksa hareke olmadan, ünlülerin kelime içerisinde harflerle gösterilmesi gerektiği. Bu iki temel konu, değişikliklerin yalnızca Türkçe kelimelere yapılması gerektiği görüşünü ortaya çıkarmıştır. Bu fikre karşı olarak ise kullanılan tüm kelimelerde Arapça, Farsça, Türkçe ayrımı olmadan değişikliklerin yapılması gerektiği fikirleri ortaya çıkmıştır (A.g.e.).



3.2. II.Meşrutiyet Cumhuriyet Dönemi Arası

Tanzimatın ardından II. Meşrutiyet Dönemi'nde de alfabe tartışmalarının olduğunu ve yoğunluk kazandığını görürüz. Bu dönemde harfleri ve yazımı düzeltmek için birçok girişimde bulunulmuştur (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 20).

Bu süreç içerisinde, Arap alfabesinin ıslah edilmesi gerektiğini savunanların karşısında bu alfabeyi tamamen bırakarak, yerine Latin alfabesinin alınması gerektiğini savunanlar yer almaktadır. Eski Türk yazıları olan, Orhon ve Uygur alfabelerine dönülmesi gerektiği gibi fikirlerde bulunmaktadır (Berkes, 1978: 541). Bunlar haricinde, Arap alfabesine hiçbir şekilde dokunulmadan, değiştirmek değil, ıslah dahi edilmeden, olduğu haliyle kullanılması gerektiğini savunan kişiler de vardır. Ancak bunların sayısı diğer görüşlere göre oldukça azdır (Dönmez, 2013: 155).

Dilin sadeleşmesini isteyenler şu görüşleri savunmuşlardır:

1. Dilimizin halk tarafından tam olarak anlaşılama sebebi, dilimizde bulunan yabancı kelimelerdir. Bu kelimeler, dilimizin öğrenilmesini güçleştirmektedir. Bu yüzden çoğu eseri halk anlayamamakta ve sadece belirli bir kesim anlayabilmektedir. Türkçenin öğrenilmesindeki zorluklardan bir diğeri tamlamadır. Arapça ve Farsça dillerinden alınan kelime ve tabirlerin Türkçeleştirilmeden kullanılması tamlamaların da zorlaşmasına sebep olmuştur. Makale, gazete, dergi gibi yazılarda dilin sadeleşmesi gerekmektedir, önemli olan buralardaki yayınların halk için anlaşılabilir olmasıdır.
- 2.Gazetelerin çok fazla kitle tarafından okunup anlaşılması istenmektedir.
- 3.İnsanları aydınlatacak olan İlim ve Fen alanında yazılmış olan eserlerde dilin sadeleştirilmesi gerekmektedir.

Ancak bu görüşlerin karşısında olan kişiler de bulunmaktaydı. Bunlar; Ali Kemal, Cenap Şehabettin, Süleyman Nazif, Mehmet Akif, Köprülüzade Fuat, Yakup Kadri'dir. Sadeleşmenin karşısında olanlara göre; cehalet yabancı kelimeler atıldığında ortadan kalkmayacaktır çünkü cehaletin asıl kaynağı yazı değildir, eğitim ve öğretimin düzeltilmesi ile ancak istenilen sonuca ulaşılabilir (Çelik, 2009: 21).

II Meşrutiyet döneminde harf ve imla ile alakalı ilk özel ve resmi girişimler olmuştur. Özel girişimlerden ilkinin, Aralık 1908 yılında kurulmuş olan Türk derneğinin yaptığı

aktarılmaktadır. Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Ahmet Ağaoğlu, Dr. Hüseyinzâde Ali (Turan), Gaspıralı İsmail Bey ve Mehmet Emin (Yurdakul) aracılığı ile kurulmuş olan Türk derneğinin amacı, Türk dünyasının sorunlarını ele almak, olarak belirtilmiştir. Dil meselesinde ise, dili sade ve anlaşılır, medeniyete uygun seviyeye gelmesi için çalışarak imlasını da bu amaca uygun hazırlamayı görev bilmişlerdir. İstanbul’da başka bir özel girişim olarak, Recaizade Mahmut Ekrem’in önderliğinde, alfabenin ıslah edilmesi için çalışmalar yapmak üzere, Islah-ı Huruf Cemiyeti adında bir cemiyet kurulmuştur (Dönmez, 2013: 148).

Özel girişimlerin yanında resmi olarak encümenlerin kurulduğu da görülmektedir. “Sarf” “imla” “lügat” encümenleriyle “Islahat-ı İlmiye Encümeni” adı kapsamında dört encümen kurulmuştur. Bu encümenler ile imlada kolaylık bulunmaya, alfabe düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu encümenler daha sonra, dil ile ilgili yapmış oldukları çalışmaları ve kararları barındıran risale de yayınlamışlardır. Islahat fikrini savunanların harflerin ayrık yazılması ile ilgili çalışmalar yaptığına da rastlanmaktadır. Huruf-ı munfasıla yani harflerin ayrık yazılması şeklinin öncü savunucularından biri Dr. Milaslı İsmail Hakkı Bey’dir (Ülkütaşır, 2009: 22).

3.2.1. Harflerin Islah Edilmesi Görüşü

Harfleri tamamen değiştirilmeden, daha anlaşılır hale getirilmesini savunan Islahatçıların kendi aralarında ortak bir fikir oluşturamadıklarını görmekteyiz. Islahatçıların dil ve alfabe konusundaki görüşlerini üç maddede inceleyebiliriz.

1. Dildeki Arapça ve Farsça kelimelerde bir değişiklik yapılmadan olduğu gibi bırakılarak Türkçe olan kelimelerin yazımında düzenlemenin olması gerektiği
2. Arapça ve Farsça kelimelerinde Türkçe kelimelerdeki düzen ile yazılması gerektiği
3. Harflerin Latin alfabesinde olduğu gibi ayrı olarak (Huruf-ı munfasıla) yazılması gerektiği.

Burada ilk maddeyi savunanlara göre Türkçede hareke olmadığı için hareke-i resmiye yani sesli harflerin kullanılmasının uygun olacağı düşünülmektedirler (A.g.e.: 23). İkinci maddeyi savunanlar ise bazı işaretler ile beraber sesli harflerin sayısının arttırılarak sıkıntıların düzeltilebileceğini düşünülmektedirler. Üçüncü grup ise harflerin ayrı yazılarak okunuşunun yazımının ve basımının daha kolay olacağını vurgular. Huruf-ı

munfasılayı savunun kişilerin başında Dr. Milaslı İsmail Hakkı, Prof. Dr. Necmeddin Arif, Cihangirli M. Şinasi, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) yer almaktadır (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 20).

Serveti Fünun dergisinde Celal Sahir, imlanın ıslahının harflerin ıslahından geçtiğini, bunun için ise harflerin ayrı ayrı yazılması gerektiğini anlatmıştır. Daha sonraları yine Serveti Fünun'da bu kez İsmail Suphi, huruf-i munfasılanın uygun olmayacağını dile getirerek, harflerin bitişik yazılmaya devam edilmesi gerektiğini, bazı kelimelerde ünlüler eklenerek okumanın kolaylaştırılabileceğini savunmuştur (Ülkütaşır, 2009: 25). Genel manada baktığımızda Serveti Fünuncular harflerin ıslah edilmesini savunmaktaydı. Serveti Fünunculara göre harflerin ıslah edilmesi tüm problemleri ortadan kaldırmakla beraber harfler köklü bir değişikliğe uğramayacağı için İslam dünyası ile de bağlar kopmamış olacaktı (Çelik, 2009: 25).

İçtihat dergisinde yayınlamış olduğu makalesinde Satı Bey, geri kalmışlığın sorumlusunun harflerin zorluğundan kaynaklı olmadığını, Japonların kullanmakta oldukları alfabenin Arap alfabesinden daha zor olmasına rağmen, Japonların gelişiminde bir sıkıntı olmadığı, oldukça büyük ve geniş bir tarihe sahip olan bizlerin, kökten bir alfabe değişikliğine gitmesinin zor ve yanlış olduğunu, bundan dolayı alfabede ufak değişiklikler yapılması ile okumanın daha kolay hale gelebileceğini aktarmıştır (A.g.e.: 26).

Huruf-ı Munfasıla taraftarı olan kişiler “İslah-ı Huruf Cemiyeti’ni” kurmuşlardı. Cemiyetin İstanbul’da yapmış olduğu toplantıda, harflerin ıslahı için hangi yolun izlenmesi gerektiği tartışılmakla beraber harflerin huruf-u munfasılaya göre yazıldığı bir elifba kabul edilmiştir (A.g.e, 26).

Cenap Şahabettin’in kardeşi edebiyatçı Ali Nusret yayınlamış olduğu makalelerinde harekeler kullanılarak yazının daha kolay bir şekilde okunabileceğini savunmuştur. Tanin gazetesinde Ahmet Fikret (Müftüoğlu) ile Celal Esat’ın (Arsever) görüşlerine yer verilmiştir. Onların görüşlerine göre dört şekilde okunan “vav” harfinin her okuyuşunun farklı şekiller ile gösterilmesi, “elif” “kef” ve “ye” harflerinin ise işaretlenerek okunuşlarının kolaylaşacağını ileri sürmüşlerdir. Nitekim Tanin gazetesi okuyucuları alıştırmak maksadıyla bu harfleri döktürerek her yayının küçük bir kısımda bu harfler ile bir yazı yayınlamışlardır. Ancak yazılar bir süre sonra tamamen ortadan kalkmıştır (Ülkütaşır, 2009: 26).

Kökten harf değişikliğine karşı çıkararak yazının ıslah edilmesini savunanlar, Latin alfabesinin alınmasıyla, bin yıllık geçmişle olan bağların kopacak olmasından, aynı şekilde soydaş ve ırkdaşlarla olan bağlantının Latin alfabesinin kabul edilmesi sonucunda ortadan kalkacağından endişe duymaktalardı (Dönmez, 2013: 170).

3.2.2. Fikir Akımlarının Harf Meselesine Bakışı

Bu dönemde, ülkenin içinde bulunduğu zorlu durum, vatani kurtarabilmek maksadıyla birçok aydının fikirlerinden doğan, akımları ortaya çıkarmıştır. Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık adı verilen bu akımlar, birçok alanda kendini gösterdiği gibi alfabe meselesinde de etkili olmuştur.

Osmanlıcılık akımını benimsemiş olan kişiler, Osmanlı İmparatorluğundaki bütün etnik unsurların tek bir vatanın evladı olarak yaşanmasını amaçlamaktadır. Osmanlıcılar, alfabe meselesi ile ilgilenmemişlerdir çünkü bu gibi değişimi lüzumlu görmemektedirler (A.g.e.: 117-118).

İmparatorluktan gayr-i Müslimlerin ayrılması ile beraber, İslamcılık akımı toplumu bir arada tutabilecek bir fikir olarak ortaya çıkmıştır. Bu düşünceye göre, vatanın kurtuluşu İslam dinin etrafında tüm Müslümanların birleşmesi ile olabilecekti. Bu akımın savunucularına göre, Kur'an-ı Kerim Arap alfabesi ile indiği için Arap alfabesinin değiştirilmesinin doğru olmayacağını savunmuşlardır (A.g.e., 117-123).

Çeşitli iç ve dış sebeplerden dolayı ortaya çıkmış olan Türkçülük akımı ise, Arap alfabesini Rusya'da yaşamakta olan Türkler ile bir bağ olarak görmüş, bundan dolayı en başlarda Arap alfabesinin değiştirilmeden kullanılması gerektiğini savunmuşlardır. Arap alfabesinin kullanılmaya devam edilmesi, Türkler arasında kültür birliğinin devam etmesi anlamına gelmekteydi. Latin alfabesinin alınması ise bu birliği parçalayabilirdi. Bu süreçte, Rusya Türkleri arasında da alfabe tartışmaları bulunmaktaydı. Bu tartışmalar alfabenin tamamen değiştirilmesi değil ıslah edilmesi yönündeydi. Nitekim daha sonraki zamanlarda Türkçülerde harflerin ıslah edilmesi görüşünü savunmaya başlamışlar ve alfabede düzenlemeler yapmışlardır. Ancak Latin alfabesini almaya taraftar değildiler (A.g.e.: 125-130). Türkçüler, yabancı kelimelerin atılmasını ve kendi değerlerimizin oluşturulmasını istemişlerdir. Bu fikrin savunucuları; İkdam gazetesinin sahibi olan Ahmet Cevdet Bey, Emrullah Efendi, Veled Çelebi, Şemseddin Sami, Necip Asım, Ziya Gökalp'tir (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 22).

Geri kalmışlıktan, batıya benzeyerek kurtulunacağını düşünen aydınlar, Batıcılık akımını oluşturmuşlardır. Harflerde de batıya benzeyerek Latin alfabesinin alınması gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Batıcılık fikrinin en büyük savunucusu Abdullah Cevdet'tir. Abdullah Cevdet batı medeniyetinin tamamen alınmasının kurtuluşu sağlayacağını savunmuştur. Abdullah Cevdet'e göre kurtuluş Türk İslam medeniyetini reddetmektir (Dönmez, 2013: 131).

3.2.3. Latin Alfabesini Savunanlar

Günümüz alfabesi olan Latin alfabesi II. Meşrutiyet döneminde, Hüseyin Cahit, İctihad dergisinin sahibi olan Abdullah Cevdet, gazeteci Celal Nuri vb. kişilerce savunulmuştur (Ülkütaşır, 2009: 28). Sözüünü etmiş olduğumuz İctihad dergisinde başta Abdullah Cevdet olmak üzere yazarların çoğunluğu Latin alfabesini savunmasına karşılık, aynı zaman içerisinde dergide Latin alfabesine karşı olan yazarlarında yazıları yayımlanmıştır. Genel olarak bakıldığında, bu dergide Latin alfabesinin alınması fikri ağırlık göstermektedir (Zorlu ve Temel, 2019: 19). Hatta Abdullah Cevdet'in İctihatta ve diğer yayınladığı eserlerinde Frenk rakamlarını kullandığı aktarılmaktadır (Atay, 2020: 531).

Harf inkılabına giden bu süreç devam ederken, Osmanlılardan Arap alfabesini bırakarak, Latin Alfabesine geçiş yapan ilk Arnavutlar olmuştur. 1860lı yıllarda, Türk aydınlar arasında alfabe tartışmaları sonuç vermemişken, Arnavut aydınlar Latin alfabesine geçilmek üzere adımlar atmaya başlamışlardır. İstanbul Maarif Nezareti'nin de ses çıkarmaması üzerine, Arnavut aydınları İstanbul'da Latin alfabesini almaya karar vermişlerdir. Latin alfabesine dayandırılarak, içerisinde Yunan harflerinin de bulunduğu bir alfabe meydana getirmişlerdir. Arnavutlarda Müslümanlar yoğunlukta değildir, Arap alfabesi Türklerde olduğu kadar derinlik kazanmış ve köklü bir geçmiş bu Arap alfabesi ile kaleme alınmış değildir. Bundan dolayı Türklerin kaygılandığı "Arap alfabesi kaldırılırsa, bin yıllık geçmişin silineceği" düşüncesi Arnavutluklarda bulunmamaktaydı. Harf değişiminin, İmparatorluğun dağılmasına sebep olup olmayacağı gibi endişeleri de yoktur. Türk aydınlarda bulunan bu kaygıların Arnavut aydınlarda olmaması, onların harf devriminde daha rahat şekilde hareket etmelerine sebep olmuştur (Şimşir, 1992: 39).

Türklerin Alfabe tartışmalarında, Arnavutlukların Arnavutçayı Latin alfabesi ile yazmayı kabul etmeleri de etkili olmuştur. Gözle görünebilir bir örnek olarak Müslümanların olduğu ve Arap alfabesi kullanmakta olan Arnavutların, Latin alfabesine geçmesi Türk aydınlar için oldukça önemlidir (Dönmez, 2013: 150).

Hüseyin Cahit yazdığı “Arnavut Hurufatı” adlı yazısında, Türklerin daha önceleri kendi yazılarını kullandıklarından, Arap alfabesinin Türklükle veya Müslümanlık ile alakalı olmadığından bahsetmekle beraber, Arnavutların Arap harflerini bırakarak, Latin harflerini kullanmalarında bir zarar olmadığını, okuma yazmalarının çok kısa zamanda halledilebileceğini, mümkün ise bizlerin de Latin alfabesini almamız gerektiğini savunmuştur. Bu yazısından kısa zaman sonra Tanin gazetesinde yine “Arnavut Hurufatı” adlı yazısında Latin alfabesinin alınmasından yana olduğunu belirterek Arnavut alfabesi üzerinde durmuştur (Ülkütaşır, 2009: 31-32).

II. Meşrutiyet dönemi daha fazla özgür olunabilen bir dönem olmasına rağmen Latin alfabesi gibi köklü bir değişimden söz edebilmek kolay değildir. Nitekim Latin alfabesinin alınması gerektiğini desteklemiş olan Kılıçzade Hakkı'nın Hürriyet-i Fikriye dergisinde yapmış olduğu yayınlar hükümetin takibine yakalanmıştır (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 24). Dönemin iktidarı İttihat ve Terakki Latin harflerinin alınmasına karşı olduğu için dergi kapatılmıştır (Şimşir, 1992: 47).

Celal Nuri, harflerin ıslah edilmesi fikrini yok sayarak, harflerin tamamen değiştirilip, Latin alfabesinin alınması gerektiğini çünkü Arap alfabesinin Türkçenin ruhuna uymadığını savunmuştur. Islahat ile uğraşıp zaman kaybı yaşamadan, evrensel olarak gördüğü Latin alfabesine geçilmesini istemiştir (Şimşir, 1992: 47).

Latin alfabesinin alınması görüşü batıcılığın da sağlamış olduğu etkiyle büyüyerek kendine taraftar bulmuş olsa da Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra da Arap yazısı üstünlük göstermekteydi (Dönmez, 2013: 163).

Halide Edip'in de önceleri Arap alfabesinin değiştirilmesine Türk İslam birliğinin ortadan kalkması endişesi ile karşı olduğu, sonraları ise bu görüşünün değişti aktarılmaktadır (Çelik, 2009: 31)

Musullu Dr. Davut Bey'in Islah-ı Huruf ile ilgili bir tasarıyı Meclis'i Mebusan'a sunduğu ve tasarısında Arap alfabesinde şekil ezberlemenin zor olduğundan bahsederek Latin alfabesine geçilmesi gerektiğini anlatmıştır (İnan, 1977: 187).

3.2.4. Enver Paşa Alfabeti

İttihat ve Terakki Döneminin önemli simalarından olan Enver Paşa, harf tartışmalarının devam ettiği süreçte, haberleşmeyi kolaylaştırmak için orduda harfleri değiştirme girişimlerinde bulunmuştur (Ülkütaşır, 2009: 26).

Alfabe meselesinin çözümü için Enver Paşa bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Bitmek bilmeyen bu yazı meselesi Enver Paşa'ya aktarılarak bir çözüme kavuşturulması istenmiştir. Enver Paşa da harflerin ayrı olarak yazılması usulü ile alfabeti ıslah etme girişiminde bulunmuştur (Karakuş, 2018: 452).

Enver Paşa'nın yapmış olduğu bu harf denemesinde harflerin üzerine harekeler konularak “a, e, ı, i, o, ö, u, ü” sesleri verilmiştir (Çelik, 2009: 34). “Hatt-ı Cedid” “Ordu elifbası” “Enver Paşa Yazısı” gibi çeşitli isimler verilen bu alfabe denemesi askeri birtakım genelgelerde kullanılmıştır. Ayrıca askerliğe ait olan bazı küçük kitaplar da bu yazı ile yayınlanmıştır (Ülkütaşır, 2009: 26). Enver Paşa'nın oluşturmuş olduğu bu alfabede Türkçe, Arapça, Farsça kelimeler harfu munfasıla şeklinde yazılmıştır. Enver Paşa'nın siyasi, askeri vb. konularda Almanlar ile iş birliği içerisinde olmasından dolayı bu alfabe Alman alfabesi diyen kişiler de olmuştur (Çelik, 2009: 34). Enver Paşa'nın, yapmış olduğu bu alfabeden beklentisinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Alfabedeki ıslahatlar ile Ordu içerisinde askerlerin iki hafta içinde okuma yazma öğrenebileceklerini ve ordunun halkın okulu olarak tüm memleketi aydınlatacağını düşünmüştür. Sadece öğrenmenin değil askeri yazışmaların daha da kolaylaşacağını ve karışıklıkların artık ortadan kalkacağı ümidini taşımaktaydı (Karakuş, 2018: 453).

Bu alfabede dikkatleri üzerine çeken, orduda yapılmış bir alfabe olmasıdır. Falih Rıfkı Atay, Enver Paşa'nın bu yazısı için “acayip yazı” tabirini kullanmıştır. Enver Paşa'nın Arap Alfabetini Kur'an alfabesi olduğu için ortadan kaldırmadan değişikliklerle sürdürmek çaresi aradığını aktarmıştır (Atay, 2020: 530).

Enver Paşa'nın bu alfabesi istediği gibi karşılık bulamamış orduda başka güçlülere sebebiyet verdiği için kaldırılmıştır.

Nitekim daha sonraki zamanlar Mustafa Kemal de kendi yapacak olduğu harf devriminin sonunun, Enver Paşa yazısının sonu gibi olmaması için yaptığı inkılaplar ile harf inkılabının zeminini hazırlamıştır (Çelik, 2009: 36). Milli Mücadele Döneminin başladığı dönemde, savaş harici olan meseleler geri plana atılmıştır. Ancak

bu süreçte Mustafa Kemal savaşın ardından ülkede yapılacak olan değişiklikleri Mazhar Müfid Bey'e, Zaferin ardından yönetim şeklinin Cumhuriyete dönüşeceğini, Padişah ve hanedanın durumuna zamanı gelindiğinde bir çare bulunacağını, tesettürün kalkacağını, diğer medeni milletler gibi şapka takılacağını ve Latin alfabesine geçileceğini not ettirmiştir (A.g.e.: 37). Atatürk harf inkılabı ile ülkenin doğu ülkesi görüntüsünden kurtulacağını ve çocukların okuma ve yazmasının hızlanacağını düşünmekteydi (Uyguner, 1988: 108).

Yazı meselesi daha sonra Azerbaycan'ın 22 Temmuz 1922 yılında Latin alfabesini kabul etmesi ile beraber bizde yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. Mustafa Kemal ise daha Haziran 1922'de 'Halide Edip'e Latin alfabesini kabul etmekten bahsetmiştir (Ülkütaşır, 2009: 42). Türkiye'nin işgalden yeni kurtulduğu süreçte gazetecilerden Hüseyin Cahit (Yalçın) ve Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) İzmir'de Mustafa Kemal ile görüşmüştür. Hüseyin Cahit'in Mustafa Kemal'e Latin harflerini neden almıyoruz sorusunu yöneltmesine Mustafa Kemal "Zamanı değildir." şeklinde bir karşılık vermiştir (A.g.e.).

3.3.Cumhuriyet İlanı ile Harf İnkılabı Arası Dönem

Cumhuriyetin ilanından önce, Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra, Kazım Karabekir'in başkanlığı ile ülkenin ekonomi, sosyal birçok alanda geleceğinin görüşülmesi için İzmir'de Milli İktisadi Kongresi toplanmıştır. Bu kongre esnasında işçi delegelerden İzmirli Nazmi ve iki arkadaşı Latin Alfabesinin kabulü için önerge vermişlerdir. Özellikle Kazım Karabekir'in izin vermemesi sonucunda, bu önergeler İslam birliğine aykırıdır gerekçesi ile okunmamıştır. Kongre başkanı daha sonra basına bu konu hakkındaki görüşlerini açıklamıştır (A.g.e.: 42-43).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 5 Mart 1923 basımında düşünceleri paylaşılan Kazım Karabekir Latin harflerine geçişe karşı çıkmıştır, Latin alfabesinin kabulü durumunda Türklerin İslam alemini karşısına aldığı ve Hıristiyan olacağı düşüncesinin yayılacağından endişesini taşıdığını beyan etmiştir. Aynı yazıda Türkçenin yazı dili olarak öğrenilmesi zor bir dil olduğundan yabancılar tarafından öğrenilmesinin tercih edilmediğini iddia edenlere şiddetle karşı çıkarak bunların ecnebler tarafından içimize zerk edilen samimiyet ve iyilikten uzak fena fikirler olduğunu izah etmiştir (Şimşir, 1992: 58).

Kazım Karabekir'in bu demecinden sonra, ülkede alfabe tartışmaları yeniden alevlenmeye başlamıştır. Latin alfabesini isteyenler Kazım Karabekir'in bu düşüncelerine karşı çıkmışlardır. Ancak bu demeçten cesaret alarak Latin alfabesini istemeyenler de yayınlarına yeniden başlamışlardır (Ülkütaşır, 2009: 44).

Latin alfabesi taraftarı olan Kılıçzade Hakkı, Kazım Karabekir'e cevap olarak İzmir Kongresinde "Latin Alfabeti" başlıklı makalesini içtihat dergisinde yayınlamıştır;

Ne gariptir ki yüksek tahsil görmüş, çok zeki bir Kazım Karabekir Paşa o kadar fecayi-i tarihiyye ve içtimaiyyeden sonra sırf ilmi bir mesele olan Latin harflerinin kabulü arzusunu takbih ediyor; ve buna sebep olarak, hulasaten alem-i İslam ne der? diyor! Evet alem-i İslam ne der, işte bu kabus!! Bu tafsilattan sonra kendilerine bir sual iradına müsaade buyurmalarını Karabekir Paşa Hazretlerinden rica ederim: Biz yalnız Müslüman mıyız? Yoksa hem Türk hem Müslüman mıyız? Eğer biz yalnız Müslüman isek, bize Arap harfleri ve Arap dili lazımdır. Ve ilim olarak Kur'an yetiştir. Bunun yanında milliyet ve hakimiyet kavgaları ve davaları yoktur ve olamaz. Eğer

Türk isek bir Türk harsına muhtacız. Bu hars ise her şeyden evvel dilimizden başlayacaktır. Herkesi korkutan ve softalara, avama karşı büyük bir silah teşkil eden mes'eleye geliyorum: Kur'an Latin harfleriyle yazılır mı?

Sorusunu sorarak Kur'an'dan bir ayeti Latin harfleriyle yazmış ardından;

“Lakin şurasını kafaya yerleştirmek şecaatini edinebilmelidir: Arabi harflerin gayri harflerle Kur'an yazmak küfür değildir. Ve böyle yapan küfür ve ıtaba layık olmaz. İşte meselenin ruhu buradadır” (A.g.e.: 45).

II. Meşrutiyetten itibaren Latin alfabesinin kullanılması gerektiğini savunmuş olan Hüseyin Cahit (Yalçın) Kazım Karabekir'in yayınlamış olduğu bu demeç üzerine kendi fikirlerini beyan etmiştir. “Latin Harfleri” adlı yazısında;

Memleketin her tarafı derin bir cehalet karanlığı içinde midir? Memlekette okuyup yazmak bilenler, dünya ve vatan işlerine alâkadar olanlar hiç mesabesinde midir? Maatteessüf evet. Bütün Türk matbuatının bastıkları gazetelerin yekûnu Avrupa'nın bir vilâyet merkezindeki tek bir gazetenin aded-i tab'ına uzaktan bile yaklaşamaz. Şu mikyasa bile ispat eder ki bizde okuyup yazma bilenler aded-i nüfusumuza nispetle çok azdır. Gazete bile okunamayan bir memlekette ilmî ve edebî eserlerin ne kadar rağbet göreceği pek kolay tahmin edilebilir. Bunda şüphesi olanlar kitapçılara ve muharrirlere sorabilirler. Zaten Millî Kütüphanemizin bomboş olması, en küçük Balkan devletleri lisanına tercüme edilmiş asâr-ı muhalledenin bile lisanımızda bulunmaması böyle bir tetkik külfetine de hacet bırakmaz... Şu hâlde bu memleketi cehalet içinde hüsn-i idare edebileceğimize nasıl ihtimal verebiliriz? Böyle bir hülyaya kapılacak olursak daha ilmin, fennin, sanatın lüzumunu bile anlamamış olduğumuzu ispat etmekten başka bir şey yapmamış oluruz. Binaenaleyh hep iman etmeliyiz ki memlekette cehaleti izale etmeğe esaslı surette teşebbüs etmezsek hiçbir muvaffakiyet elde edemeyiz. Bu, pek harc-ı âlem bir hakikat. Şimdiye kadar binlerce ve binlerce defa her tarafta, her ağızda tekrar edilmiş bir şey. Evet, tekrar edilmiş, fakat bir papağan gibi. Hissedilmeden, takdir ve tamik edilmeden. Çünkü maarifin tamimi lüzumundan bahseden sahib-i nüfuz ve salâhiyet ağızların hepsi bu ihtiyacı ruhlarının derinliğinde hissetmiş olsalardı çaresini ararlardı. Çare aranmadı diye ale'l-ıtlak bir hüküm vermek belki insafsızlık olur. Arayanlar

oldu; fakat derdin menbaina kadar gidilmedi. Biz memleketteki ümmîliği azaltamayız. Çünkü harflerimiz buna mânidir. Çocuklarımız mekteplerde üç sene, dört sene çalıştıktan sonra da doğru okuyamazlar. Çocuklarımız değil, hiçbirimiz her kelimeyi doğru telâffuz ettiğimizi iddia edemeyiz. Böyle lisan, böyle tahsil olur mu? Bir köylü çocuğu senelerce mektebe gidip de hiçbir şey öğrenemezse niçin vaktini kaybetsin? Niçin gidip de tarlada çalışmasın? Gidiyor, çalışıyor ve bir şey okuyamıyor. Gazeteler okunamıyor, kitaplar okunamıyor, basılamıyor. Bizi şimdiki harflere rapteden şey nedir? Bu harfleri kullanmak için hiçbir mecburiyet-i dinîye yoktur. Millî harflerimiz de değildir. Bu halde Lâtin harflerini kabul ederek bir an içinde herkese okuyup yazma öğretmek suretiyle elde edebileceğimiz namütenahi (sonsuz) faydeleri neden istihfaf ediyoruz (küçümsüyoruz)? Lâtin harflerine karşı sarfedilen itirazların hepsini dikkatle gözden geçirdim. Bunların mantıktan ziyade hisse istinat ettiklerini gördüm. Bunları burada uzun uzadıya tetkike imkân yok. Şüphesiz ki biraz müşkülât olacak. Fakat memleketin selâmeti namına hayatlarını feda edebilenler, memleketin daimî selâmeti namına neden bu harsî fedakârlığı da yapmasınlar? Eminim ki bu lüzumu takdir ve teslim etselerdi tereddüt etmeyeceklerdi. İşte acınacak nokta budur. Lâtin harflerinin kabulü fikrinin şimdiki halde memleket münevveranı nezdinde ekalliyette kalacağını biliyorum. Fakat hiç olmazsa hisseme düşen vazifeyi yapmış olmak için diyorum ki memleketi kurtarmak için en lüzumlu tedbirlerden biri harflerimizi değiştirmektir (Çelik, 2009: 42).

Hüseyin Cahit'in yayınlanan bu yazısının başına gazete yönetimi tarafından kısaca "Hüseyin Cahit'in görüşlerine ortak değiliz" ifadesi eklenerek aynı fikirde olmadıkları belirtilmiştir (A.g.e.).

Hüseyin Cahit Bey'in fikirlerine karşı olan Antalya Mebusu Rasih (Kaplan) Efendi; "On beş seneden beri birçok şeyleri yıktık, fakat rica ederim yerine ne koyabildik? Şimdi de Latin harflerini kabul etmemiz mi kalmıştır? Türk harflerinden ne fenalık gördük?" sorusunu yöneltmiştir (A.g.e.: 43).

Hüseyin Cahit'in yayınının ardından, İstanbul'da "Harflerimiz Latin Harflerinin Aynıdır" başlığı ile 40 sayfa olan bir kitapçık, Tahsin Ömer imzası ile yayınlanmıştır. Tahsin Ömer, burada Arap alfabesini savunanlara karşı çıkararak Latin ve Arap

alfabesinin aynı kökten, Fenike alfabesinden geldiğini, bundan dolayı Latin alfabesini almanın bir sakınca yaratmayacağını, birçok yararının olacağını savunmuştur. Ve kendisi Latin alfabesine dayanan 8 ünlü ve 25 ünsüzden oluşan Türk alfabesi de hazırlamıştır. Bu alfabede dikkati çeken iki tane Z harfinin olmasıdır. Tahsin Ömer'in hazırlamış olduğu bu alfabe tamamıyla mükemmel bir alfabe değildir, eksiklikleri vardır. Ancak 9. yy. da Azerbaycanlı Münif Efendi'nin harf önerisinden sonra Latin alfabesine dayanarak hazırlanmış olan Türkiye'deki ilklerden olması sebebiyle, Tahsin Ömer'in hazırladığı bu alfabe önemlidir. Ancak istenilen sonucu elde edememiştir (Şimşir, 1992: 61).

Harf meselesinin yayılarak büyüdüğü süreçte, mecliste ilk kez okuma-yazma ve Türkçe harfler üzerine bir tartışma ortamı oluşmuştur. 25 Şubat 1924 günü Meclis'in 111. İçtimasında Bütçe Kanunu Tasarısı görüşüldüğü esnada, İzmir Mebusu Şükrü Bey (Saraçoğlu) Arap harflerinin kaldırılması gerektiğini çünkü halkın okuma yazma öğrenememesindeki sebebin Arap harflerinden kaynaklı olduğunu belirten bir konuşma yapmıştır. Şükrü Bey konuşmasında dinimizin okumayı emretmesine rağmen ülkemizdeki okuryazar oranının yüzde iki üçü geçmediğini ve bunun müsebbibinin Arap harfleri olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca bütçeden eğitime çok ciddi miktarlar ayrılması da okur yazar oranının artmasını sağlamamıştır. Asırlardır kullanılan Arap harflerinin Türk dilini yazmaya uygun olmadığını ifade eden Şükrü Bey Arap harflerinin kaldırılması hususunda Maarif vekaletini ivedilikle görüş bildirmeye çağırmıştır (Çelik, 2009: 45). Bu konuşma sonrası TBMM'de Latin alfabesine karşı olanlar ile bir tartışma ortamı oluşmuştur (A.g.e.).

Şükrü Bey'in bu demeci alfabe tartışmalarını daha da arttırmıştır. Hüseyin Cahit, Şükrü Bey'in fikirleri üzerine "Necat Yolu" ile Latin harflerinin kabul edilmesi ile alakalı yine bir yazı yayınlamıştır (Ülkütaşır, 2009: 53).

Aynı yılda İbrahim Alaaddin (Gövsa), Hüseyin Cahit'in fikirlerine karşılık;

Harflerimizi değiştirmek meselesi ikide bir ortaya çıkar. Bazı kanaatlere göre memleketimizin dertlerini baştan başa şifâyâb edecek iksir budur. Yazımızı değiştirirsek, yani munfasıl harfleri ve Latin harflerini kabul edersek, memleket cehaletten kurtulacak, servet, ümran ve her şey hasıl olacak derler. Muhterem Milâslı Doktor (İsmail Hakkı)'un munfasıl harflerini herkes bilir. Kezâlik, Enver Paşa'nın icat ettiği ve tehdit altında bile

yürütemediği mahut yazıyı hepimiz hatırlarız. Mesele son günlerde yine kurcalandı. Bilhassa Hüseyin Cahit Bey gibi irfan ve tahrir aleminde mühim bir şahsiyet olan bir zat, Latin harflerinin kabulüne, şiddetle taraftar olduğunu yazdı. Acaba Latin harflerini kabul etmekle Hüseyin Cahit Bey'in iddiaları vechile hakikaten Türkiye tılsımlı bir asânın tesiriyle ân-ı vâhidde esasından değişecek midir? Dünyada buna benzer bir tecrübenin yapılmış olduğunu bilseydik, yani teessüs etmiş bir medeniyeti ve asırlardan beri kitapları ve kütüphaneleri bulunan bir milletin daha kolay varmış diye yazısını değiştirmeye teşebbüs ettiğine vakıf olsaydık, hiç olmazsa ona kıyasen belki bir hüküm vermeye, daha doğrusu bir tahmin yapmaya imkân olurdu. Böyle bir tecrübe bilinmediğine göre, yukarıdaki suale evet yahut hayır diyebilmek için daha fazla cesaret olmalı. Şüphesiz ki, mesele tetkik ve ta'mika muhtaçtır. Yalnız hislerimize müracaat edersek aldanabiliriz. Ya alelülak maziye ve ananeye bağlı kalarak alıştığımız harflerin değiştirilmesini, hatırdan bile geçirmek istemeyiz yahut terakki ve medeniyet heyecanıyla Latin harflerinin vaad eder görüldüğü kolaylıklara kapılırız. Binaenaleyh, mesele üzerinde düşünürken mümkün olduğu kadar his ve itiyatlarımızı bir tarafa bırakmalıyız (Çelik, 2009: 47).

Yazısının devamında Latin harflerini savunan ve savunmayanların fikirlerine yer vermiştir:

Latin harflerini kabul etmek isteyenlerin delilleri şu esaslarda toplanabilir: 1) Yazımız güç öğreniliyor, 2) İmlamız takarrur edemiyor, 3) Yabancılar, dilimizi harflerin güçlüğünden dolayı öğrenmeğe rağbet etmiyorlar, 4) Az çok tahsil edenlerimiz bile bir makaleyi yanlış okuyamıyorlar. Bunların neticesi olarak gazetelerimizi (dergilerimizi), kitaplarımızı ancak pek mahdut insanlar okuyabiliyor ve maarifimiz intişar edemiyor. Şu esaslar daha etraflı olarak izah ve takviye edilebilir. Hepsi de kabil-i itiraz olmayacak derecede âşikâr şeylerdir. Ancak bu mahzurların vücudu (oluşu) Latin harflerini kabul etmemiz için kâfi midir? Şimdi, bir de aleyhtar olanların irad edecekleri mukabeleleri hulâsa edelim 1) Yazımız bugünkü usulle, iki-üç ayda öğreniliyor. Latin harfleriyle kıraat (okumak) için hiç olmazsa bunun yarısı kadar bir zamana ihtiyaç vardır. Acaba çocukların bir ay, hatta iki ay önce okuması ile her müşkül hallolunacak mıdır? Latin yazısına nisbeten yazımızı

öğrenirken yarı yarıya güç olmasına mukabil, kullanırken yarıdan fazla kolay olduğunu unutacak mıyız? Âdeta kişilere benzeyen kelimelerimizle okuma ve yazmanın daha kolay ve iktisadî olduğu meydanda değil midir? Yazımız stenografinin temin ettiği kolaylığı kısmen ifa etmiyor mu? Harflerimizle (Arap harfleriyle) bir satıra koyduğumuz bir cümleyi Latin harfleriyle en aşağı iki satırda yazma ihtiyacında değil misiniz? 2) İmlânızın mukarrer olmasında harflerin kabahati nedir? İlmî bir encümen başka yerlerde olduğu gibi bir şekil tespit etti mi? Her kelime için bir şekil tayin olunarak mektep (okul) kitaplarından itibaren neşriyatta bu imlâ esas ittihaz edilirse imlâdan dolayı harflerimizin değişmesine ihtiyaç kalır mı? 3) Yabancılar mecbur olur veya alâka duyarlarsa Mısır'da ve Suriye'de Arapça öğrendikleri gibi, Arapçadan kolay olan dilimizi de öğrenmeyecekler midir? Dünyanın belki yarısı ya mecbur veya alâkadar olduğu için yazısı ve imlâsı bizimkinden çok güç olan İngilizceyi nasıl öğreniyorlar? Acaba Arnavutların Latin harflerini kabul etmeleri üzerine kaç yabancı (ecnebi Arnavutça öğrenmek ihtiyacını duymuştur. 4) Bugün tahsilli adamlarımız bile bir makalede bilmedikleri kelimeleri yanlış okuyorlar. Fakat Latin harfleriyle yazıldığı için doğru okumuş olsalardı o bilmedikleri kelimedenden ne anlayacaklardı? Yazı dili ile konuşma dilinin, halk edebiyatıyla havas(divan) edebiyatının arasında el'an dolamayan uçurumu, Latin harfleri imlâ edebilecek midir (doldurabilecek midir)? Kullandığımız bütün kelimeler tayin ve tespit edilmedikçe bunların şimdiki yazılarımızla veya Latin harfleriyle yazılmasında bir fark var mıdır? İşte, öyle tahmin ediyorum ki, Latin harflerini istemeyenler de aşağı yukarı bunları söyleyeceklerdir. Acaba hangi taraf daha haklıdır ve memleketimizde cehaletin çokluğu, maarifin ve medeniyetin kolay terakki etmemesi meselesinde harflerimizin kabahati var mıdır? Şimdilik bunun takdirini muhterem kari'lere (okurlara) terk ediyorum (Ülkütaşır, 2009: 49-50).

Resmî gazetede yayınlanan bu yazının ardından Resmî gazete, halktan Latin alfabesine karşı olanların gazeteye gönderdiği bir mektubu da yayınlamıştır (A.g.e., 53).

Latin alfabesini kabul etmeyerek, harflerde ıslahat yapılması gerektiğini savunan Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), harf meselesi ile ilgili fikirlerini;

Halbuki yazmak için Arap hurufatı kâfi gelmeyen dilimizi ifade emrinde, harflerimizi, sarfımızı, cüz'î bir gayretle ve masraf ile ıslah etmeyi göze almayarak Latin hurûfunu kabul eylemek gibi akla mantığa sığmayan çocukça tedbirlere müracaat ediyoruz'' diyerek Latin harflerinin kabul edilmemesi gerektiğini belirtmekteydi.

Diyerek, Latin alfabesini savunanları eleştirmiştir. Yine Ahmet Hikmet “Gönül Hanım” adlı eserinde, alfabe ile ilgili kendisinin ıslahı huruf taraftarı olduğu belirten yazısı şöyledir;

Türklerin yükselmesi hakkında düşündüğüm esaslara döneyim: Dördüncü olarak elimizde bulunan Arapça, daha doğrusu Âramice'den aktarılmış Sami harfler ile Ural-Altay kaynaklı bir dil olan Türkçemizi, yazı ile ifade etmek kabil olmadığından, görünüşte ayrı fakat gerçekte yine Âramca'dan ve Yunanca'dan değiştirilip çıkarılmış Latin harflerini kabul etmek de, fikir yönündeki ilerleyişimizin eserlerini bir anda yok etmek demek olduğundan elimizdeki Arapça harfleri dilimize göre ilmî bir surette ıslah ve imlâmı ona göre değiştirmek ve düzeltmek şarttır. Biz bu yeniliği gösterdiğimiz takdirde Araplar, Acemler ve başka Turanî kavimlerin de imlâlarını bu suretle ıslah edeceklerine şüphe yoktur. Şark, işte o zaman kalkınma ve ilerleme yoluna gerçekten girmiş olacaktır. Bugünkü yetersiz harflerle, bir esasa bağlı bulunmayan imlâ ile fikirlerimizi tamamen belirtmek ve yaymak mümkün olamıyor (A.g.e., 53).

1924 yılında, 32 sayfadan oluşan “Latin Hurufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?” adıyla Ali Seydi'nin hazırlamış olduğu bir kitapçık da yayınlanmıştır. Latin alfabesi taraftarı olmayan Ali Seydi, görüşmüş olduğu Türk aydınların büyük çoğunluğunun harflerin kökten değiştirilmesine karşı olduğunu belirterek, Latincilere karşı bir saldırı içerisinde değil amacının savunma nitelikli olduğunu da belirtmiştir. Değiştirmek istenilenin Arap yazısı olmadığını, kullanılmakta olan Türkçenin, Türkçe, Arapça ve Farsça yazıların bütünü olan yeni bir karışım olduğunu dile getirmiştir. Ali Seydi Latin alfabesi alınmış olsa bile eski yazının kullanıma devam edileceği fikrindedir. Eski yazının yasaklanması durumunda kötü sonuçlar çıkacağı düşüncesindedir. Latin harflerine geçişin o vakte kadar eski yazıyla çok sayıda büyük adam yetiştirmiş olan bir milletin gururuyla bağdaşmayacağı, eski eserleri Latin harflerine çevirene kadar

gececek çeyrek aşırın birkaç yüz bin Türk çocuğunu “kör cahil” yetiştireceğini söylemiştir. Ulusal vicdanın böyle tarihsel bir boşluk ve kopukluğa izin vermeyeceğini de ifade etmiştir (Şimşir, 1992: 68).

Cumhuriyet döneminde harf tartışmalarının artık basit tartışma ortamından daha farklı boyuta ulaştığı görülmektedir. İلمي, kültürel, teknolojik ve ekonomik öğeler çerçevesinde tartışmalar yapılmıştır. İstenilen, dışarıdan görünen sadece şekil olarak bir değişim değildir, istenilen, kültürel bir baştan yaratmadır. Batılaşmaya yönelme fikri, değişimin tarihi ve kültürel manada eski değerlerden uzaklaşılmasını istemektedir (Zorlu ve Temel, 2019: 23).

Ayrıca alfabe devrimine dönemin öğretmenlerinin yüzde doksan altısının karşı olduğu aktarılmaktadır. Bu oran tam olarak doğru olmasa bile, öğretmenler içerisinde Latin alfabesine karşı olanların sayısı daha üstündür (Şimşir, 1992: 69).

1925 yılına gelindiğinde alfabe tartışmalarının yavaşladığı gözlemlenmektedir. Doğu’da yayılmaya devam eden Şeyh Said isyanı hükümeti sıkıntıya soktuğu gibi bu konuda tedbirler alınmaya başlanmıştır. Bu durum bazı konuların geri plana saklanmasına sebep olmuştur. Bu kapsamda on kadar gazetenin kapatıldığı ve birçok gazetecinin tutuklandığı bazılarının sürgüne gönderildiği aktarılmaktadır. Sürgüne gönderilen isimlerden biri de Latin alfabesi savunucularından Hüseyin Cahit Yalçındır (Çelik, 2009: 52).

Yukarıda görüşlerine yer verdiğimiz, Şükrü Saraçoğlu 1925 yılının şubat ayında artık Milli Eğitim Bakanıdır. TBMM’de bütçe görüşmeleri esnasında, Latin alfabesinin alınmasını savunmuş olan Şükrü Bey’e bu sefer harf inkılabı ile ilgili soru yöneltildiğinde Şükrü Bey farklı birçok görüşün olmasından dolayı bu konunun kürsüde tartışılmasının doğru olmadığını söylemiştir (Şimşir, 1992: 69).

1926 yılına gelindiğinde bu yılın ilk yarısında Azerbaycan’da Türkoloji kurultayı toplandığı görülmektedir. Azerbaycan aydınları Arap alfabesine karşı bir savaş içerisine girmişlerdir. Bu kurultayda 131 temsilci bulunmaktaydı bunlar vasıtasıyla 17 toplantı düzenlenmiştir (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 28). Bu süreçte Sovyetlerin zulümlerinden kaçarak kurtulmuş olan Resul Zade ve Mirza Bala’nın İstanbul’da çıkarmış olduğu Yeni Kafkasya Dergisinde Azerbaycan’daki kurultay için bir kısım ayrılmıştır. Burada şunlar yazmaktadır;

Bolşevik yönetim, birleşik bir kültür ve medeniyet kabiliyetinde olan çeşitli Türk kitlelerini birbirine yaklaştıracak, gelecekte söz konusu olabilecek bir birliğin önüne geçebilmek için, Türk halklarını parçalamak ve bu surette güçlerini bölmek istemektedir. Türk halklarının konuştukları Türkçe'nin farklı şivelerine ayrı birer lisan muamelesi yapılmak istenmektedir. Türkçeye, proletaryanın birbiriyle kolayca anlaşabilmesini mümkün kılmak amacıyla Rusça'dan kelime takviyesi yapılmak istenmektedir. Şüphe yoktur ki, zamanla Rusların istediği olacak ve Türkçe, Sovyet basınının tabiri ile, " Lenin'in eserlerini yazdığı mukaddes kelimelerle dolu, mukaddes Oktober lisanı" ile rekabetten mağlup çıkacaktır" (Çelik, 2009: 60).

Ayaz İsaki ise Bakü'deki Türkoloji kurultayı için Latin alfabesi istemenin tarihçesine bakarak Arap alfabesinin Türkçeye uygun olmadığını ortaya atan ilk kişi Rus İlminsky'dır der. Bu Rusya'nın Türkleri Ruslaştırma siyasetinin sonucudur. İlminsky Arap harflerinin Türk diline uygun olmadığını söyleyerek, başka uydurma bir alfabe meydana getirmiştir. Ancak bu girişimleri Kazak ve Kırgızların tepkilerinden dolayı karşılık vermemiştir. Hatta Kazaklar ve Kırgızlar, Arap alfabesine daha fazla sarılmışlardır. Sonraki süreçte Arnavutların Türklerden ayrılması için Arnavutlara Latin alfabesinin gelmesi savunulmuştur. Latin alfabesini aldıkları sürece Avrupa medeniyetlerine çok hızlı bir şekilde erişebilecekleri söylenmiş ve sonucunda Türk Dünyasında Latin alfabesi taraftarı ortaya çıkmıştır diyerek daha sonra da Latin taraftarlığının Rusya tarafından çıktığını Bolşevik Fırkasının da yardımıyla Azerbaycan'da propagandalar yapılarak Latin harflerinin kabul edildiğini aktarır. Azeri Lehçesi için Latin, Rus, Gürcü, Ermeni alfabelerinden oluşan bir alfabe meydana getirmişlerdir. Türklerde alfabe değişikliği görüşünün halkın kendi zorluklarından; düşüncelerinden ortaya çıkmadığını söylemektedir (A.g.e.: 61).

Bakü'deki Türkoloji kurultayı hakkında dikkatleri çeken, konuşmaların Rusça'ya da çevrilmesi ve Rusya'nın Azerbaycan'ı Latin alfabesi konusunda desteklemesidir. Nitekim çok sayıda Latin harfli yeni matbaa ve daktiloyu Azerbaycan'a göndermiştir (A.g.e.: 62-63).

Kongrede görüşülen en mühim konu, Türklerin Arap yazısını bırakarak Latin yazısına geçmesidir. Bu konu 101 olumlu 7 olumsuz 6 çekimser oy ile Türklerin kendisine

bırakılmış ancak Latin alfabesine geçme sürecinde olan Azerbaycan'da örnek olarak gösterilmiştir (Şimşir, 1992: 74).

Bakü'de gerçekleşen Türkoloji kurultayı, Türkiye'de alfabe meselesinin yeniden alevlenmesine sebep olmuştur. Tartışmaların devam ettiği süreçte Akşam gazetesinde 26 Mart 1926 yılında "Latin Harflerini Kabul Etmeli mi Etmemeli mi?" başlığı ile bir anket başlamıştır. Bu sorular dönemin 16 aydını tarafından cevaplanmıştır. Bu kişilerden 3 tanesi Latin alfabesinin alınmasını isterken 12 kişi Latin alfabesine karşıdır 1 kişi ise kararsızdır. Latin alfabesi taraftarı olan kişiler "İçtihat" dergisini çıkaran Dr. Abdullah Cevdet, Galatasaray Lisesi Edebiyat Öğretmeni Rafet Avni (Aras) ve Freiburg Üniversitesi Doğu Dilleri eski öğretmeni Mustafa Hamit'tir. Latin alfabesine karşı olanlar Ali Canip (Yöntem), Ali Ekrem (Bolayır), Muallim Cevdet (İnançalp), İbrahim Alaettin (Gövsa), Necip Asım (Yazıksız), Avram Galanti (Bodrumlu), Hüseyin Suat (Yalçın), Halil Nimetullah (Öztürk), Velet Çelebi (İzbudak), İbrahim Necmi (Dilmen), Halit Ziya (Uşaklıgil) ve Budapeşte'den Zoltan Gombocz'dur. Kararsız olan tek kişi ise Mustafa Şekip Tunç'tur. Akşam gazetesinin bu anketi basını ikiye ayırmış tartışmaları daha da alevlendirmiştir. Rafet Avni Arap yazısı öğrenmenin zorluğundan bahseder, Abdullah Cevdet eski fikirlerini değiştirmez hala Arap harflerini gelişime engel olarak görmektedir. Latin harflerinin alımı ile eski eserlerimizin okunamayacağını söyleyenlere karşı "eski yapıtların pek az değerlilerinin Latin harfleriyle basımının zor olmayacağını, değeri olmayan kitapları ise okumamanın bir kazanç olduğunu söylemiştir. İkiye ayrılmış olan basında İkdam gazetesi Arap yazısının savunucusu, Yunus Nadi'nin Cumhuriyet gazetesi Latin harflerinin savunucusu olmuştur. Genel olarak yönetime yakın olan yayın organlarının devrim taraftarı oldukları gözlemlenmiştir (Zorlu ve Temel, 2019: 25).

Ankete katılmış isimlerden olan Ali Ekrem (Bolayır) Latin alfabesine karşı olduğunu söyleyerek, Latin alfabesinin Türkçeyi yazmak için yeterli olmadığını savunmuş diğer ıslahat fikrinde olanlar gibi eski eserlerin Latin harflerine çevrilmesinin çok zor olduğunu dile getirmiştir. Latin harflerini alanların savunduğu medeni olacağız ifadesini eleştiren Ali Ekrem, eğitim sisteminde önemli değişimler yapılarak istenilen düzeye ulaşılabileceğini aktarmıştır (Çelik, 2009: 66).

Muallim Cevdet (İnançalp), Rus ve Japon harflerinin zor olmasına rağmen gelişime engel olmadığını söyleyerek, Türklerin ve Müslümanların kullandığı harfin gelişime

hiç engel olmayacağını, Japonların gelişme sebebinin zor alfabelerini düzenleyerek eserler vermelerinden kaynaklı olduğunu söyler. Ayrıca Latin alfabesi gelişmeye olanak verseydi İspanya geri kalmaz ve İtalya'da cahil insanların sayısı çok olmazdı diyerek Latin alfabesinin alınmasına karşı çıkmıştır (A.g.e.)

Necip Asım (Yazısız) da Latin alfabesinin gelmesini istemeyenlerden biri olarak, Latin alfabesinin gelmesiyle beraber asırlık tarihimize veda edileceğini söyler. Okur yazarlığın az olma sebebinin eğitimdeki eksikliklere dayandıran Asım, Latin harflerinin kabul edilmesiyle var olan okur yazarların da artık okuyamaz olacağını söylemektedir (A.g.e.: 68).

Bilindiği üzere, Mustafa Kemal Atatürk Harf devrimi için zamanın gelmesini beklemekteydi çünkü zamanı gelmeden atılan adımda ne olduğunu Enver Paşa'nın yapmış olduğu alfabede de görmüştü, Yapacak olduğu harf devrimin sonucunun aynı şekilde olmasını istememekteydi. Bu yüzden uygun zamanı beklemekteydi. Yapılan devrimler artık sona doğru gelmekteyken, Latin alfabesini savunanlar artık sıranın harfleri değiştirmeye geldiğine yönelik tavırlar sergilemeye başlamışlardır. Bu durum karşı görüştekileri endişelendirmekte ve rahatsız etmektedir. Ve daha fazla yazarak fikirlerini beyan etmeye başlamışlardır. Bu konuda Milli Mecmua'da Fuat Köprülü;

Latin harflerinin kabulüne taraftar olanlar, zannediyorlar ki garp medeniyetine bu suretle daha çabuk ve daha kolay temessül edebiliriz. Halbuki garb medeniyetine temessül harflerimizin tebdili ve Latin harflerinin kabulüyle kabil olamaz ... "Alelade mantık ve alelade muhakeme ile elde edilen nazariyeler, hayat sahasında büyük bir tatbikat kabiliyeti gösteremezler. İçtimai hadiseler üzerinde müessir olmak için, kat'i surette içtimai düsturlara tebaiyyet etmek mecburiyeti vardır. Bu düsturlara bigâne kalanlardır ki ancak Latin harflerinin kabulüne taraftar olabilirler. Demiştir (Şimşir, 1992: 76).

Mısırdan harf meselesine katılan bir isim olarak Yusuf Samih, devrim taraftarı olanlara karşı şunları dile getirir;

Yine şu günlerde, yazımızın dilimizi gereği gibi yazamadığı nağmesi ve kelimelerimizin tespit-i telaffuzu için Latin harfleriyle yazılması narası uzaktan ve yakından Türk kulaklarımıza çalmağa ve ilişmeğe başladı. "Yuvarlanan boş tenekenin manilere tesadüf ettikçe acayip acayip sesler

çıkardığı gibi bu nağme ve naralar da vakit vakit muhtelif sada ve ahenkleriyle mahafıl-i Türk'ü hatta mecami'-i İslamı çınlatıp duruyor ... "Yazımızın ilgasını terviç edenler, kasaplar gibi, besmele ile boğazlamak istiyorlar. "Kendi icadımız, kendi malımız olan Türk yazılarını kaldıracak ve Türk dilimizi Latin harfleriyle yazdıracak bir zatın dildaşlarımız içinde mevcut olacağını ben ümid edemem" (A.g.e.: 77).

Bunun dışında Türkiye'deki Türkçü-Turancı kişiler ile Rusya'daki birçok isim alfabe değişimi ile beraber Türkler arasındaki birliğin biteceğini düşünmekteledir (A.g.e.).

Yaşanan bu gelişmeler artık harf devriminin geleceğinin habercisiydi. 1926 yılında gerçekten devrimin gerçekleşeceği düşünülmüştür. II. Meşrutiyet döneminden farklı olarak artık Latin alfabesini savunan kişiler oldukça fazlaydı ve devrim için en uygun zaman beklenmekteydi.

1926 yılında gerçekleşmesi beklenen harf inkılabı, İzmir Suikastinin olmasıyla da ertelenmiştir diyebiliriz. Ayrıca Dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün de harf inkılabına karşı olduğu aktarılmaktadır. Harf devrimini kültür değişiminin aracı olarak gören İsmet İnönü Enver Paşa'nın yapmış olduğu harf girişimine yakından şahit olmuştur. O dönemde de harf değişiminin fayda etmeyeceğini savunduğu gibi yapılacak olan harf devriminin de ne gibi sonuçlara yol açacağını bilememekteydi (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 29; Zorlu ve Temel, 2019: 23). İsmet İnönü bu konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir;

Harf inkılabı bir okuma yazma kolaylığına bağlanamaz. Okuma yazma kolaylığı Enver Paşa'yı tahrik eden sebeptir. Ama harf inkılabının bizde tesiri ve büyük faydası kültür değişmesini kolaylaştırmasıdır. İster istemez Arap kültüründen koptuk. Arap kültürünün kültürü ve dili hakkında yeni nesiller bizim kadar fikir edinemezler. Bir misal olarak söylemek isterim, benim çocukluğumda kültür sahibi adamlar, Türk dilinin kıfayetsizliğinden, eksikliğinden meyas olarak bahsederlerdi ve bunun için cemiyet içinde hem Türk diye bir millet olarak Arap'tan ayrılığı kaldırmalıydık, hem de sağlam bir dile kavuşmak maksadıyla Arapça'yı kabul etmeliydik, derlerdi. Yani vaktiyle devleti kurarken ve Türk dilini yaparken Arap dilini kabul etmek doğru olacaktı, görüşünü hararetle savunurlardı (Zorlu ve Temel, 2019: 24).

İsmet İnönü'nün düşüncelerinden yola çıkarak, yapılacak olan harf değişiminden beklentinin, eskiyi yok sayarak tarih ile olan tüm kapılar kapatılarak sıfırdan, yeniden bir başlangıç yapılmak istenmektedir (A.g.e.).

1926 yılının zamanlama olarak uygun bir yıl olmadığı düşünülmektedir. Çünkü İsmet İnönü gibi bazı bakanların da harf değişiminden endişe ettiği aktarılmaktadır. Latin alfabesine karşıt yayınlar basında devam ederken, üniversite hocalarının ise olabilecek değişime karşı üniversitelerde tek bir satır dahi yazmama kararı aldıkları görülmektedir (Şimşir, 1992:16).

1927 yılı Nutuk yılıdır ve ilk baskısı Atatürk'ün kolay anlaşılacağını düşünmesi sebebiyle eski yazı ile yazılmıştır (Şimşir, 1992: 82).

Tartışmalara baktığımızda, batı ile tamamen bir bütün olmak isteyen inkılapçıların karşısında, milli kültürlerinden ayrılmak istemeyen bir anlayışın olduğu görülmektedir. Batıcılar her anlamda geri kalınmış olmanın çaresini tamamen batı ile bütünleşmede bulmuşlardır. İnkılapçıların savunmuş oldukları “eski alfabe geriliğe sebebiyet veriyor” düşüncesinin, Türk İslam tarihindeki ilim, bilim siyaset vb. alanlarda gerçekleşmiş başarılarla bakılarak doğru bir savunma olmadığı anlaşılabilir. Nitekim şu an günümüzde Çin, Japonya ve Kore, harf değişimine gitmemişlerdir. Ancak bırakın geri kalmayı ekonomide ve teknolojide dünyanın önde gelen ülkeleridirler. O yüzden okuma yazmanın gelişmemesi düşük seviyede kalması eğitimin yetersizliğinden kaynaklıdır demek daha doğru olabilir. Islahatı savunanlar ise kültürel değişmeyi istememekle beraber yazı değişiminin ilim olarak bir gerilemeye sebep vereceğini ve Türk Müslümanlar arasında bağlantının kopacağı endişesini taşımaktadırlar. İki grup da harf değiştirmenin bir medeniyet değiştirmek olduğu bilincinden kaynaklı bir çatışma içerisindedirler (Zorlu ve Temel, 2019: 28).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HARF İNKILABI

Harf inkılabının artık gerçekleşecek olduğu 1928 yılında, devrimden önce, kullanılmakta olan Arap rakamları değiştirilerek, yerine Latin harflerinin kökeninden olan rakamlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu konu ile ilgili kanun Teklifi Mayıs 1928’de Meclise sunulmuştur. Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkındaki Kanun;

Madde 1- Devlet, vilâyet şehiremaneti gibi resmî devair ve müessesatın bilumum muamelât-ı tahririyye (yazma ve yazışma işleri) ve hesabiyesinde beynelmilel rakamların kullanılması mecburidir. İşbu mecburiyetin efrad (bireyler) ve eşhas-ı hususiye arasındaki muamelâtta dahi tatbikini en kolay mahallerden başlamak suretiyle 1931 haziranına kadar teminine hükümet mezundur. Madde 2- Bu kanun 1 Haziran 1928 tarihinden muteberdir. Madde 3- Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) memurdur. Şeklindedir (Ülkütaşır, 2009: 59).

Erzincan Mebusu Safvet Bey (Arıkan), Çorum mebusu Mustafa Bey, Kocaeli mebusu Reşit Savfet Bey, Beynelmilel rakamların kullanılması ile ilgili meclise sunmuş oldukları kanun teklifinde şöyle demiştir:

Medenî âlemler içtimai ve iktisadi münasebatı infikak kabul etmez bir hale gelmiş olan Türkiye’imizde beynelmilel kullanılmakta olan rakamların kabulü ve istimali artık bir zaruret olmuş ve esasen bu rakamlar elyevm mekteplerimizde talim ve tadbik edilmekte bulunmuş olduğundan bu babta melfufen takdim kılınan layiha-i kanununin kabulünü arz ve teklif eyeriz.

Urfa mebusu olan Refet Bey ise şunları söylemiştir:

Bu kanunun kabul etmeyi arzu ettiği rakamlar, bütün medeni milletlerce kabul edilmiş rakamlardır... Bütün medeni milletlerin kabul ettikleri, en iyi usûlleri, gelişme ve yükselme yolunda ilerlemek isteyen bütün milletler pervasızca kabul etmektedirler. Bu rakamlar esas itibariyle Doğu’da uzun müddet kullanılmış, bilahare Batı’ya intikal etmiş, orada rakamlar üzerinde

ıslah ve güzellik yapılmış olan rakamlardır ki, bunu kabul etmek bizim için en zaruri, en mübrem ve en iyi bir usl olacaktır... Doğu'dan Batı'ya geçen bu rakamların tekrar kabulü, büyük bir varlık olacaktır.

Rakamların müzakeresi sırasında, harfler konusu da gündeme gelmiştir (elik, 2009:78).

Meclis içerisinden bu kez Hasan Fehmi Bey şu soruları hkmete yönlendirmiştir:

Bir müddet evvel beynelmilel tarihi kabul etmiştik. Bilmem o gün neden bu beynelmilel rakamları kabul etmedik. Bugün beynelmilel rakamları kabul ediyoruz. Reyimizi vereceğiz. Acaba hkmetimiz beynelmilel harflerin kabulünde ne mahzur görüyor? Bu cihet hakkında hükümet izahat versin.

Hasan Fehmi'ye yanıt maksadıyla Milli Eğitim Bakanı Necati Bey;

Arkadaşlar! Maarif vekili sıfatıyla Hasan Fehmi Bey stadımız tarafından vuku bulan suale cevap vermek mecburiyetindeyim. Heyet-i aliyyeniz gerek bütçede kabul ettiğiniz bir esasla ve gerek vuku bulan tasrihada hurufat meselesi üzerinde hükümetin nazan dikkatini celbetmiş ve bu işe ait olan esasatı ihzar etmeyi emretmesinden, zaten bu işe ile iştigal eden arkadaşlarımız bu işe etrafında çalışmışlardır. Yalnız herhangi büyük bir meselenin halli için tabii zamana ihtiyaç olmakla beraber, tatbikat sahasında lazım gelen teshilatı irae etmek, tam ve kamil olarak tatbik etmek mecburiyyeti vardır. Onun için bu işe biraz geç kalıyorsak, teşkil ettiğimiz komisyonun, encümenin faaliyetinin neticesine muntazır olduğumuzdandır. Hurufat meselesi angrup olarak tabiiyle medeniyet aleminin kabul etmiş olduğu esaslar dahilinde halledilecektir. Fakat suhuletle tatbik etmek mecburiyyeti de hkmetimiz üzerinde ağır bir vazife olarak bulunmaktadır. Onun için heyet-i aliyyeniz mutmain olmalıdır. Hkmetimiz mütehassis encümenlerin, komisyonların faaliyetini mütemadiyen teşdid etmekte ve yakın bir zamanda kabiliyyet-i tatbikiyyeyi haiz olarak getireceği hurufatı, herhalde uzun zaman beklemeden heyet-i aliyyenize takdim edebilecek bir şekilde çalışmaktadır (şimşir, 1992: 87).

Konu ile ilgili tasarının görüşülmesi o süreçte Türkiye'ye resmi ziyarete gelecek olan Afganistan Kralı Amanullah Han'ın gelmesine kadar bekletilmiştir. Amanullah Han Türkiye'ye geldikten sonra Atatürk ile beraber Büyük Millet Meclisini ziyaret ettikleri

esnada, Latin rakamları ile alakalı yasa meclisten geçmiştir. Tasarının neden Amanullah Han'ın gelmesine bırakıldığını dönemin Amerikan Büyük elçisi Joseph Grew, Türkiye'nin batılılaştığını ve devrimci yasaların Meclisten geçtiğini, Müslüman olan Amanullah Han'a gösterilerek onu etkilemek istenmiştir şeklinde açıklamıştır (A.g.e., 86). Ve sonucunda 20 Mayıs 1928 yılında 1233 sayılı yasa ile meclis tarafından Latin kökenli rakamlar kabul edilmiş ve 1 Haziran 1928'den itibaren yürürlüğe girmiştir (Çelik, 2009: 79). Bu adımın ardından artık Latin alfabesinin de alınacağı kesindir. Hükümet hazırlık içerisindeydi. Bu esnada Türkiye İngiliz Büyük elçisi ülkenin içerisindeki durumu Londra'ya şu şekilde rapor etmiştir;

Uluslararası rakamların alınmasına ilişkin Yasayı Meclisten geçirirken Maliye bakanı, bu değişikliğin uygulanmasında bir güçlük olacağını sanmadığını ve Türkiye'nin ticaret ilişkilerinin zarar görmemesi için yasanın kabulünün gerekli olduğunu söyledi. Öteki mebuslar da Latin harflerinin alınması konusunda uzun zamandır beklenen yasa hükümetin ne zaman geçireceğini sordular. Milli Eğitim bakanı bu yasanın ertelenmesinin hükümetin bundan caydığı anlamına gelmediğini, tersine, bu konuda görevlendirilmiş olan komisyonun ayrıntılı incelenmesinin tamamlanmasını belediklerini anlattı. Öğrendiğime göre, yazı değişikliği yavaş yavaş, beş yıllık bir süre içinde uygulanacaktır. Uygulamaya, gelecek kış gazetelerin Latin alfabesi kullanmaları zorunluluğunu getiren bir yasa ile başlanacaktır. Bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonra iki yıl içinde, resmi ve özel yazışmalarda Latin harflerinin kullanılması, kullanacakların seçeneğine bırakılacaktır. Ondaki sonraki üç yıl içinde de bu alfabenin bütün yazışmalarda kullanılması zorunlu olacaktır. "Eski yazının bırakılmasından eski kafalı Türkler kuşkusuz hoşlanmayacaklardır. Bu, onlar için Kur'an yazısıdır ve kuşaklar boyu kullanarak sevdikleri yazıdır. Ama, camilerde Türkçe dua edildiği, Türkçe Kur'an çevirilerinin serbestçe satıldığı; İslam dininin, devlet işlerinden ayrıldığı ve genellikle öneminin azaldığı bugünkü dönemde, Latin harflerini almak, göreceli olarak, küçük bir değişiklik olacaktır. Bilimsel açıdan, değişiklik yerindedir. Arap alfabesi Türkçenin yazımına hepten elverişsizdir. Sesli harflerin yokluğu, önemli noktaların ufacık oluşu, öğrencileri şaşırılmaktadır. Daha açık olan Latin harflerine bürünecek yazı dilini yalnız yabancılar değil, Türk çocukları da kolaylıkla

öğreneceklerdir. İslam dünyasında kullanılan rakamların bırakılıp Batı dünyasında kullanılan rakamların alınması, yazı devrimiyle kuşkusuz sıkı sıkıya bağlantılıdır. Kimi yazarlara göre, Avrupa rakamlarının Türkiye'de hiçbir tepkiyle karşılanmadan benimsenivermesi, Latin harflerinin de alınması için Türk hükümetine "yeşil ışık" yakmıştır. Türk hükümeti, yazı devrimi konusunun artık iyice olgunlaştığını, bir an önce gerçekleştirilmeyi beklediğini anlamıştır, bu arada Milli Eğitim bakanlığında kurulan özel ve geçici komisyonun incelemeleri de, Latin alfabesi temeline dayalı bir "Yeni Türk alfabesi" nin düzenlenebileceğini ve bunun Türkçeye uygulanabileceğini göstermişti" (Şimşir, 1992: 87-88).

Hükümet devrim için hazırlıklar yaparken öte yandan hala harflerin ıslah edilmesi gerektiğini savunanlar bulunmaktaydı. Bunun dışında Latin harfleriyle Türkçe yazmaya başlayan kişiler de bulunuyordu. Bunlardan, o dönem Paris'te yaşayan Dr. Rıza Nur'un "Oğuzname"yi İskenderiye'de Latin harfleriyle bastırıldığı görülmüştür (Ülkütaşır, 2009; 60).

4.1. Dil Komisyonu

Haziran 1928'de Atatürk tarafından, harf inkılabında gerekli olan hususlar için bir komisyon yapılması maarif vekili Mustafa Necati Bey'e söylenmiştir (Atay, 2020: 531). Rakamların mecliste görüşüldüğü süreçte, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Başbakanlığa "Lisanımızda Latin harflerinin suret ve imkân-ı tatbikini düşünmek üzere bir heyetin teşkilinin muvafık görülmekte olduğu" sunulmuştur. Ve 10 Haziran 1928 yılında "Dil Encümeni" kurulduğu Hakimiyeti Milliye gazetesi tarafından kamuoyuna bildirilmiştir (Şimşir, 1992: 88).

Adına "Dil Encümeni" "Dil Komisyonu" ve "Dil Heyeti" isimleri verilen bu kurulda, üç millet vekili, üç maarif yüksek memuru ve üç uzman ile toplam dokuz üyenin bulunduğu aktarılmaktadır. Milletvekilleri; Falih Rıfkı (Atay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Ruşen Eşref (Ünaydın), Maarifçiler; Mehmet Emin (Erişirgil-Talim ve Terbiye Reisi), M.İhsan (Sungu Talim ve Terbiye Azası), Avni (Başman-Talim ve Terbiye Azası) Uzmanlar; Ragıp Hulusi(Özdem- Darülfünun Müderrisi), İbrahim Grandi (Hariciye Memuru), Ahmet Cevat (Emre) (Çelik, 2009: 80). Daha sonra işlerin büyümesi ile beraber Ahmet Rasim, İbrahim Necmi (Dilmen), Celal Sahir

(Erozan), İsmail Hikmet (Ertaylan) ve Talim ve Terbiye Dairesi üyesi Avni (Başman) da bu komisyona katılmıştır. Böylece üye sayısı 14'e yükselmiştir (Şimşir, 1992: 88). Falih Rıfkı Atay bu gelişmeler olurken ülke dışında olduğunu, ülkeye geldiğinde Atatürk'ün kendisine, derhal Ankara'ya giderek komisyona katılmasını söylediğini iletmektedir. Komisyonun ilk görevi yazı değişikliği doğru bir karar mı, değil mi meselesine son vererek yeni yazı için alfabeyi hazırlamaktır (Atay, 2020: 530). Önceden ıslahat taraftarı olup artık Latin alfabesinin yapılmasını isteyen kişiler de bu Encümeninde bulunmaktaydı. Buna Örnek olarak İbrahim Necmi verilebilir (Şimşir, 1992: 89). Latin alfabesini kullanmakta olan batılı ülkelerin alfabeleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Latin alfabesinin Türkçeye uyarlanması için yabancılar tarafından Türklere gönderilmiş olan raporlar ayrıntılı şekilde değerlendirilmiştir. Türkçe için harfler seçilirken, milli ses yapısına uymasına önem verilmiştir. Harflerin söylenildiği şekilde yazılmasına, İstanbul şivesi ile yazımına vb. önemli görülen konulara dikkat edilmiştir. Örneğin İstanbul şivesinin alınmasına karşı çıkan Necati Kemal Bey'e göre Ankara şivesinin alınması daha doğru bir tercih olacaktır (Çelik, 2009: 81).

Harflerin seçilmesi konusunda Falih Rıfkı Atay;

Komisyonda yazı değiştirmek lazım mı, değil mi tartışmasını çabuk atlatmıştık. Fakat harflerin seçilmesinde yalnız Türk kelimelerini esas tutanlarla Osmanlıcadaki yabancı kelimelerin bütün söyleniş haklarını verecek harfler ve işaretler bulundurmamak fikrini ileri sürenler arasında anlaşmazlık uzun sürdü. Biz Türkçü ve Türkçeciler sade bir alfabe istiyorduk, Arap söyleyişinin de eğer Arapça kelimeler de dilde kalacaksa, bu yeni kalıp içinde eriyip kaybolmasının doğru olduğunu iddia ediyorduk. "q" harfini bu sebeple reddetmiştik; Türkçe kelimeler için "k" harfi yetiyordu. Alfabe tasarısının, işaret çokluğundan, bir de Latin yazısı geleneğine pek aykırı bir iki harf seçilmiş olmasından başka kusuru yoktu" demiştir (Şimşir, 1992: 90).

Ayrıca Atay "q" harfinde bazı kişilerin ısrarını Atatürk'e bildirdiğinde Atatürk'ün bu konuda taviz verilebileceğini düşündüğü ancak Atatürk'ü bu konuda ikna ettiklerini söylemiştir (Atay, 2020: 533)

Dil encümeni çalışmaları devam ederken kişisel harf girişimleri de olmuştur. Milliyet gazetesi, gazetenin hem Türkçe hem Fransızca yayınında İbrahim Necmi'nin kişisel

hazırladığı alfabeği tanıtmıştır. Milliyet bazı haberlerini, birçok yanlışı bulunan bu alfabe ile basmaya başlamıştır. Örnek haber;

EQMEQ UCUZLAJACAK “Xehir emaneti umur-u iktisadyjje müdirijjeti eqmegi ucuzlatacak cezri çareleri taharri ile mexgul olmaktadır. İktisad mudiri Qemal Omer Bey bunun için lazım gelen mütehassyslarla görüxmeqte oldugunu söjlemix ve xunlari ilave etmixdir: - Gajemiz eqmegin çexnisini gydai hassasyny dejixdirmeden tebdil etmeqdir. Bu sjede hem eqmeq ucuzlajacak, hem de hassa-i gdaijjesini muhafaza etmix olacaktır.” Şeklindedir (Şimşir, 1992: 91).

Latin alfabesinin Türk diline uygun olduğunu savunan, hatta Latin alfabesinin Türk alfabesi olduğunu savunmuş olan Latincilerin, Latin alfabesini Türkçeye uydurmaya çalıştığını görmekteyiz. Arap alfabesinin Türkçeye uymadığını söyleyen Latinciler, Arap alfabesini savunan, harfleri değiştirmeden daha uygun hale getirmesini savunan ıslahatçıların Arap harflerine yapmak istediğini Latin harflerine yapmaya çalışıyorlardı.

4.2. Elifba Raporu

Bir ay boyunca Dil Encümeni'nin yapmış olduğu çalışmalar sonucunda iki rapor hazırlanmıştır. Bunlar İbrahim Grandi'nin hazırlamış olduğu Elifba Raporu ve Ahmet Cevat Emre'nin yazmış olduğu Sarf Raporu'dur. Akşam gazetesinde yeni harfler ile alakalı olan kısmı yayınlanan Elifba Raporu'nun daha sonra tamamı İstanbul'da kitap olarak basılmıştır (A.g.e.: 92). Elifba Raporu'nun Atatürk'e sunulduğu aktarılmaktadır. Bu rapor Türkiye'nin kullanmaya başlayacağı yeni alfabenin ilk resmi ve bilimsel özelliğini taşıyan rapor niteliğindedir. Raporun sonunda ise önemli isimlerden Falih Rıfkı Atay, Ahmet Cevat, İbrahim (layiha muharriri), Yakup Kadri, Mehmet İhsan Beylerin imzaları yer almaktadır.

41 sayfa olan Elifba Raporu'nun başlangıcı;

Latin harflerinin lisanımıza tatbiki imkanını düşünmek üzere teşekkül edip 26 Haziran 1928'de mesaisine başlamış olan heyetimiz, doğrudan doğruya bugünkü müşterek ve edebi lisanımızın istisna ettiği ince ve mütekamil İstanbul konuşma dilini esas ittihaz ederek, bu dile nazari ve ameli cihetlerden en uygun ve elverişli bir alfabe vücuda getirmeğe çalışmıştır. Bu maksatla iptida Latin harflerinin asli değerini istimal edildikleri Avrupa

milletleri nezdinde uğramış oldukları tebeddülleri tetkik ederek, bugün mezkûr harfleri Türkçeye ne suretle tatbik etmenin münasip olacağını azami dikkat ve itina ile düşünmüş, saniyen bazı umdeler tespit ederek bunların mümkün olduğu kadar usıllı bir tarzda tatbiki suretiyle aşağıda arz edeceğimiz harfler sistemine vasıl olmuştur. Şeklindedir (A.g.e.: 93).

Raporun bölümleri;

1. Türk dilindeki seslerin miktarı ve keyfiyetleri; 2. Latin harflerinin savti kıymetleri; 3. Avrupa'da kullanılan Latin asıllı alfabelerdeki harfler: Latin, İtalyan, Rumel, İspanyol, Portekiz, Fransız, İngiliz, Alman, İsveç, Fin, Macar, Polonez, Çekoslovak, Hırvat, Arnavut, Azerbaycan, sair Sovyet İttihadı Türkleri; 4. Bu alfabelerdeki harflerin şekilleri ve savti kıymetleri (tablo); 5. Türkçeye mahsus Latin harflerinin seçilmesi ve bu hususta tatbik olunan esaslar; 6. Muhtelif alfabelerdeki çift harfler, işaretli harfler, Latin alfabesine eklenmiş harfler (tablo); Türk alfabesini teşkil eden harflerin çeşitli dillerde karşılıkları (tablo); 8. Tespit edilen yeni alfabenin vasıfları: dilimizin bünyesine uygun gelme; ses unsurları arasında iltibasa yer vermeme; diğer seslerle olan tenazuru muhafaza etme; tamamıyla milli olma; gerek okuma ve gerek zaman konusunda sade, açık ve kolay olma; klişe halinde olmama; imlada iltibası kaldırma; bedii olma ... oluşmakta olup yabancılarda bulunan "ch" "sh" gibi çift karakterler bulunmamaktaydı. Raporun son kısmın da "Yukarıdaki izahata tevfikan Türkçedeki savları eda etmek üzere (sesleri vermek üzere) heyetimizce intihap edilen bütün şekilleri, bazılarının istimal tarzlarıyla beraber, şöylece gösteriyoruz. (tablonun özeti şöyledir): a, b, c, f, d, e, f, g (ga, ge, gha, ghe), h, i, i, i, j, k (ka, ke, kha, khe), n, o, ö; p, r, s, ş, t, u, ii, v, y, z; gha, ghe, ğhe, kha, khe gibi h li harfler hakkında Raporun açıklaması : "ince sedalılarla kalın ve kalın sedalılarla ince okunması icap ettiği zaman k ve g'ye bir h ilave edilir, makhisun-aleyh, katip, terghib, dergah, idrakh gibi" (bugünkü yazım ile: makisünaleyh, katip, terqip, dergah, idrak); n harfi de geniz n si (n) için konmuştu, halbuki dikilikte n yazısı geniz n 'sini değil, damak n 'sini gösterir." Devamında; "harfle bitişik olmayan işaretler arızı olduğuna nazaran elifbada ancak bir cüzütam teşkil eden işaretli harflerin zikri lüzumlu görülmüştür. Şu hâlde ecnebi aslından olan c, w, x ile beraber Türk elifbasının harfleri atideki cetvelde görüldüğü

veçhile 29 şekilden ibarettir ki isimleriyle beraber şunlardır: a (a), b (be), c (ce), f (çe), d (de), e (e), f (ef), g (ge), lı (ha), i (i), i (I), j (ii), k (ka), i (el), m (em), n (en), o (o), p (pe), q (ku), T (re), s (se), i (şe), t (te), u (u), v (ve), w (çift ve), x (iks), y (ye), (ze). Raporunda majüskül şekiller gösterilmemişse de bunlar sonradan alfabe tablolarında yer almış, harf adlarında f (fe), ğ (yumuşak ge), m (me), n (ne), ö· (ö), T (re), i (şe), ü· (ü) olarak değişiklik yapılmıştır.” Raporun bitişi şu şekildedir; “Bu harflerle ne suretle yazıldığını göstermek için şekliyat sarfından sonra birtakım metinleri diziyoruz. Filhakika yeni imlamızdaki hususiyetlerin mahiyeti Sarf Raporunun kıraatinden sonra anlaşılacaktır” (Ülkütaşır, 2009:62-63).

Hazırlanan Sarf Raporunda ise uzatma (^) ve kesme (‘) olmakla beraber yabancı kelimelerde kullanılacak iki işarete karar verilmiştir. Yeni harflerle şu örnekler verilmiştir; harflerin üzerinde şapka kullanılarak (^) harfi uzatma işareti verilirken ta 'mir, mes'ud gibi kelimeler de kesme işaretine gereksinim duyulmuştur. Ancak daha sonra Atatürk bunları da gereksiz bularak kaldırmış ve anlam bakımından karışıklığa sebep olan sözcük çiftlerini birbirlerinden ayırmak gerektiğinde kullanılmıştır (Şimşir, 1992: 93).

Yeni Türk alfabesi artık hazır durumdadır. Ve gazeteler bu yeni alfabeyi halka tanıtmak maksadıyla durmadan yayınlar yapmaya devam etmekteydi (A.g.e.: 95).

Komisyonun uyarılama için düşüncelerini merak eden Atatürk’e Falih Rıfkı Atay;

Bir on beş yıllık bir de beş yıllık kısa mühletli iki teklif var. Teklif sahiplerine göre ilk devirleri iki yazı bir arada öğretilecektir. Gazeteler yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş yeni yazılı kısmı arttıracaktır. Daireler ve yüksek mektepler içinde tedrici bazı usuller düşünülmüştür.

Demişti bunun üzerine Atatürk bu işin üç ay içinde olacağını ya da hiç olmayacağını söylemiştir. Ayrıca eski yazının tamamen atılmasını isteyen Atatürk, eski yazı ile yayının, kullanımın devam etmesinin Enver Paşa'nın alfabesi gibi bir sonuç doğuracağını dile getirmiştir (Atay, 2020: 533). Bu süreçte yabancı büyükelçiler ve yabancı basın dahi bu yeni alfabenin yaygınlaşıp benimsenmesinin, kök salmasının çok uzun yıllar alacağını düşünmekteydi ancak Atatürk bunun 3 ay içerisinde yapılmasını istemekteydi (Şimşir, 1992: 95).

Alfabenin nasıl olacağına karar verilmiştir ve Atatürk tarafından kullanılmaya da başlanmıştır. Atatürk yeni yazı ile İsmet İnönü'ye bir mektup yazmıştır. Birçok konudan söz eden Atatürk'ün mektubundan küçük bir kısım şöyledir;

Yeni elifbamızın kat'i şeklini tespit hususunda, burada bulunan komisyon azası-le mutabık kaldık. Benim ta'dil ettiğim noktaları hüsn-ü telakki ettiler. Muhabbet ve hasretlerimin size pek azını iblag edebilecek bu mektubum, eminim ki yeni Türk harflerin, lisan ve lehçemizi, tamamen ifadeye khafi geldighi hakkında-ki fikrinizi te'yid idecektir. Muhabbet, hasret, iştıyak, temenni-i muvaffakiyat” (A.g.e.: 158).

4.3. Atatürk'ün Sarayburnu Konuşması

Artık devrim başlıyordu. Bunun için Atatürk Gülhane Parkında, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1928'de 9 Ağustos'u 10 Ağustos'a bağlayan gece düzenlemiş olduğu eğlencede, bir süre gösterileri izlemiş, gece yarısından sonra saat 01 'e doğru ayağa kalkarak Yeni Türk Alfabeleri ile alakalı nutkunu okumuştur (Ülkütaşır, 2009: 64; Şimşir, 1992: 160). Atatürk'ün kendisini dinleyen kalabalığa söyledikleri şu şekildedir:

Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Arkadaşlar, bizim güzel, ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak mecburiyetindeyiz. Lisanımızı muhakkak anlamak istiyoruz. Bu yeni harflerle behemehal pek çabuk bir zamanda mükemmel surette anlayacağız. Ben buna eminim. Siz de emin olunuz. Şimdi yeni Türk elifbasile yazdığım bu notları bir arkadaşına okutacağım; dinleyiniz, göreceksiniz ki çok kolay yazılmakta ve okunmaktadır.

Falih Rıfki Atay devam etmiştir;

Bu gece ve her zaman, her yerde olduğu gibi burada halk ile karşı karşıya bulunduğum sırada çok büyük bir heyecan karşısında kalıyorum. Bu, kalplerdeki heyecanlanan bir noktada birleşmesidir. Bu kuvvetin, bu kadar maşeri olması, onun milletin ruhundan çıkmasındadır. Bütün dünyanın gördüğü bu kuvvet en büyük vasıflarla tavsif olunmağa layıktır. Bir millet

hayatıyet gösterdiği zaman, o milletin yepyeni bir safha açmakta olduğuna şüphe edilemez. "Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır. Ben bu devreleri geçirdim. Artık benim için, hepimiz için çok söz yok, faaliyet, hareket, yürüme var. Çok işler yapılmıştır. Ama bugün yapmak mecburiyetinde olduğumuz son değil, lakin çok olumlu bir iş dahil vardır. Vatandaşlar, yeni Türk harflerini çabuk öğreniniz. Bütün millete, köylüye, çobana, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez; bu ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet, utanmak için yaratılmış bir millet değildir. İftihar etmek için yaratılmış ve iftiharlarla tarihini doldurmuş bir millettir. Milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa hata bizlerde değildir. Hata onlardadır ki, Türkün seciyesini anlamayarak birtakım zincirlerle kafalarımızı sarmışlardır. Mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. "Hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz, yazısıyla ve kafasıyla bütün alem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir (A.g.e.: 64-65; A.g.e: 160-161).

Yabancı basında da yankı uyandıran bu durum İstanbul'da bulunan İngiliz Büyük elçisi Sir George Clerk tarafından daha önce devrimin en az beş yılda yapılacağı haberini bu sefer değiştirerek 3 ay içerisinde geçileceğini bildirmişti. Şöyle demiştir;

Avrupa harflerinin alınmasının beş yıldan az bir zaman içinde gerçekleşmeyeceği sanılıyordu. Ama, yaz aylarında İstanbul'a, İzmir'e ve başka yerlere dağılmış bulunan Ankara yöneticileri, tatillerinin bir bölümünü bu yeniliği çabuklaştırmaya ayırıyorlar. Onlardan birinin geçen gün bana söylediğine göre, önünde beş yıllık zaman olduğunu gören bir insan yeni harfleri öğrenmek için kendisini sıkmayacaktır; iki yıl içinde bu harfleri öğrenmek zorunda olduğunu anlarsa her türlü çabayı harcayacaktır. Bu bakımdan iki yıl içinde yeni alfabenin resmen kullanılacağı açıklandı" (Şimşir, 1992: 163).

Artık yeni alfabe ile yazma vakti gelmiştir. Bunun için birçok girişimde bulunulacaktır.

4.4. Harf Seferberliği

Yeni öğretim yılının yeni alfabeye yapılması beklenmekteydi, bundan dolayı da harf seferliği başlamıştır. Basın o zamana kadar eski yazı ile yayın yapmaktaydı. Artık gazeteler teker teker yeni yazı ile başlıklar atmaya, 9- 10 satırlık yazılar basmaya başlamıştır (Zorlu ve Temel, 2019: 31; Çelik, 2009: 85). 14 Ağustos günü Cumhuriyet gazetesinin Latin harfleriyle ilk kez;

Gazi Hazretlerinin Matbuat Cemiyetine İltifatları

Cumhuriyet riyaseti kâtibi-i umumisi Bey Efendiye Türk matbuat cemiyetinin bugün akd olunan heyet-i umumiye ictimainda büyük gazimizin feyz ve hayat menbai bildiğimiz tevkir ile yâd edildi ve açtığı i'tila yolunun sadık muakkipleri olmakla iftihar eden matbaat müntesiplerinin gönülden gelen tâzim hislerini zat devletlerine arz ile teyid teklifi tehalükle kabul olundu. Bu şerefli vazifeyi ifa etmeyi tâli'imin en mesut bir tecellisi ad ederek ibлага delalet lütufkarlığınızı hürmetle reca ederim efendim.

Reis Hakkı Tarık

Türk matbuat cem'iyeti reisi hakkı Tarık Bey Efendiye

4/8/1928 tarihli tezkere-i aliyelerinizi aldım. Türk matbuat cem'iyeti heyet-i umumiyesinin reisicumhur hazretleri hakkında izhar buyurduğu muhabbetkerane hissiyatı müşarünileyh hazretlerine arz etdim. Bundan pek mütahassis olan reis-i cumhur hazretleri teşekkürlerinin ve muvaffakiyet temenniyatının heyet-i muhteremeye iblağını emir buyurdular, Kemal-i hürmetle arz eylerim efendim Riyaset-i cumhur katibi umumisi namına M.Tevfik ”

Yazısının yayınladığı görülmüştür. Latin alfabeli yayının altında, eski yazı ile olan hali de bulunmaktadır (Çelik, 2009: 86).

Atatürk'ün Sarayburnu'nda yapmış olduğu konuşmadan 5 gün sonra, 15 Ağustos 1928'de Cumhurbaşkanlığı yatı yeni harfler ile “Ertuğrul” olarak yazılmıştır. Yeni alfabe kursları açılarak, İstanbul ve çevresinde bu yeni yazıyı yaymak amacıyla

komisyon kurulduğu aktarılmaktadır. Komisyonu oluşturan kişiler; Vali vekili ve Belediye başkanı Muhittin (Üstündağ), İstanbul mebusu ve CHP Müfettişi olan Hakkı Şinasi Paşa, Maarif Emini Fahir Bey, Maarifi Müdürü Haydar Bey'dir. Harf değişikliğiyle beraber yalnızca okuma yazma bilmeyenlere değil, daha önce okuma yazma bilen kişilere de artık yeni alfabenin öğretilmesi gerektiği için, yeni alfabeyi öğretecek olan öğretmenlerin öncelikle Latin alfabesini bilmesi gerekmektedir. Bunun için öğretmen yetiştirilmek üzere, öğretmen okullarında kurslar açılmasının gerekli olduğu, komisyonca karara bağlanmıştır. Alfabe kanunu çıkana kadar okulların açılmasının bir ay ertelenmesi gerektiği düşünölmüştür. İstanbul telefon rehberinin yeni yazı ile basılmasına karar verilir. Falih Rıfkı Atay, alfabe için seferberliğe ihtiyaç olduğunu düşünerek şunların yapılmasını önermiştir; Türkiye'de okuma yazma bilenlerin sayısının bir buçuk milyon varsayıldığı ancak yapılan kitap ve gazete sayılarından yola çıkarak gerçek okuyucu sayısının 40 bin civarında olduğu düşünölmür. Bir buçuk milyon okuma yazma bilene karşılık, kırk bin okuyucu olmasının Arap alfabesinin zorluğundan kaynaklı olduğunu söyleyerek yeni yazıyla okuyucu oranını arttırmayı hedefler ve bunun tüm ölkede yapılacak olan seferberlik ile meydana gelebileceğini savunur. Ayrıca dili yabancı kelimelerden temizlemek amacıyla Türk Dili Akademisi kurulmasını önermiştir (Şimşir, 1992: 168).

Öğretmen okullarında, öğretmenlere açılan kurslarda başarısız öğretmenlerin, kursu tekrardan görmesine yine başarısız oldukları takdirde görevden alınmalarına karar verilmiştir. Bu uygulamalar yapıldıktan sonra başarısız olan öğretmen sayısının yüzde beş olduğu söylenmiştir ancak net bir sayı açıklanmamıştır. Bu kararın aynısı muhtar ve ihtiyar meclisleri için de geçerlidir (Çelik, 2009: 87).

Cumhuriyet Halk Partisi yeni alfabenin öğrenilmesi maksadıyla gerekli olan tüm şeylerin yapılmasını ve her mahallede yazının eğitimi verilmesi için dersaneler açılmasına karar vermiştir. Eski yazının artık geçerli olmayacağı uyarısı da yapılmaktadır. Dönemin başbakanı İsmet İnönü başkentten İstanbul'a geldiğinde kendisini karşılamaya gelen kalabalık ile selamlaşarak onlara bizzat yeni alfabeyi öğrenip öğrenmediklerini sormuştur ve TBMM'nin açılışına kadar olan süreçte harflerin öğrenilmesi söylemiştir (Şimşir, 1992: 169).

17 Ağustos 1928 günü Cumhuriyet gazetesinde Yunus Nadi tarafından harflerin tam olarak öğrenilmesi için beş ya da on yıllık bir süreye ihtiyaç olduğu yazılmıştır. Bunun

üzerine Mustafa Kemal tarafından Dolmabahçe Sarayı'na çağırılan Yunus Nadi, Atatürk tarafından yeni alfabenin sınavına tabii tutulmuştur. Ayrıca yapmış olduğu haberde Atatürk tarafından cevaplanmıştır (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 34).

Yunus Nadi yaşamış olduğu olayı şu şekilde aktarmıştır;

Tedavi için Avrupa'ya gitmeğe karar vermişken Gazi Reiscumhur Hazretlerine arzı veda ve tazim için huzurlarına kabulümü istizan ettim. Hemen saraya gelmekliğim için tebliğ olunan iradelerine çalışma odalarında huzurlarına dahil oldum. Gazi Hazretleri karşılarında Meclis Reisi Kazım ve Başvekil İsmet Paşalar, Fırka Reisi ve Kütahya Mebusu Recep (Peker) Bey ve diğer zevat hepsinin ellerinde birer kalem ve önlerinde destelerle kâğıt, çalışma masasının başında muhakkak mühim bir meşgale ile olacak pek ciddi meşgul buldum. Bana "Gel bakalım Yunus Nadi Bey dedi. Yeni harflerle meşgulüz. Başvekili imtihan ettim, netice eyidir. Şu sandalyeyi alarak masaya iltihak et, senin de imtihan sıran gelecektir. Eğer muvaffak olamazsan gazetendeki istical davayı kaybetmiş olursun, hoş muvaffak olursan da bu davayı evleviyetle kaybedersin ya" (Şimşir, 1992: 169).

Daha sonra 19 Ağustos günü Atatürk'ün Yunus Nadi'nin yayınına karşılık yeni harflerle yazmış olduğu mektup Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştır (Çelik, 2009: 87). Mektupta yazanlar;

Yunus Nadi Bey, "Bugünkü makalenizi okumadan evvel okuyanlardan muhteviyatının mealini dinlediğim zaman, asıl maksadınızı anlayamamıştım. Fakat okuduktan sonra gördüm ki maksadınız benim düşündüklerimden başka bir şey değildir. Filhakika, evvela yeni Türk alfabesini güzelce öğrenmek ve öğretmek lazımdır. Bunun için de bittabi senelere ihtiyaç yoktur. Buna nazaran makalenizdeki maksat şu demek olur. Öğrenilmesi çok zaman ihtiyaç göstermeyen Türk alfabesini ve imla kaidelerini iyice bellemeden ve belletmeden her türlü muamelata emrivaki halinde tatbik edileceğinden korkmaya mahal yoktur (Şimşir, 1992: 169).

Aynı günde Gazeteciler Derneğinin yeni yazı için kendi üyelerine kurslar açmaya karar verdiği görülmektedir. 20 Ağustos 1928 günü bu sefer Atatürk'ün başka bir el yazısı örneği Akşam gazetesinde yayınlanmıştır. Atatürk yazıda şunları söylemiştir; "Bugün Akşam gazetesini okudunuz mu? Ben okudum. Baş makalesini iyice tetkik

ettim. Yeni Türk alfabesini az zamanda milletin bütün sınıflarına güzelce öğretmek için, çok mucip mütalaalar vardır” demiştir. Akşam gazetesinin ders yayınları yapmaya başladığı görülmektedir. 21 Ağustos’ta Cumhuriyet gazetesinin de “Yeni Harflerimizle Türkçe Dersleri” adı ile birçok yayın yapmaya başladığına rastlanır. Aynı günler içerisinde başbakanlıkta yeni yazılar kullanılmaya başlamış ve devlet kurumlarında okuma yazma öğrenilmesi amacıyla birçok kurs açılmaya başlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığına Latin harfleriyle ilk dilekçe sunulmuştur. Bu sıralarda Milliyet gazetesinde “Yeni Türk Yazısı” başlığı ile Yakup Kadri’nin yazısı yayınlanır. Yakup Kadri burada yazı değişiminin kültür değişimi olduğundan bahsetmektedir. Yazdıkları şu şekildedir;

Arap yazısı bırakılınca eski kültür ürünlerimize veda ederiz demişlerdir. İşte tam bunun içindir ki yazı devrimi gereklidir. Yeni yazı yeni bir dünyanın anahtarı olacaktır. Türk halkını yüzyıllarca tutsak olduğu skolastik düşünceden kurtaracaktır. Onu hümanizmin kaynaklarına ve yaşam sevincine ulaştıracaktır. Türk ruhuna ve düşüncesine yeni ufuklar açacaktır.

23 Ağustos 1928 günü Dil Encümeni üyelerinden İhsan Sungu tarafından Türk Ocağı’nda bir konferans verilmiştir. Bu konferansa tüm devlet görevlilerinin gelmesi istenmiştir. Konferansın ertesi günü yani 24 Ağustos’ta ise Mustafa Kemal Atatürk yeni harfleri tanıtmak ve öğretmek amacıyla Tekirdağ’a gitmiştir (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 34; Şimşir, 1992: 169-170). Burada şunu söylemek gerekir ki Atatürk yeni alfabenin tanıtımında fiilen aktif rol üstlenmiştir. Yurt gezilerine çıkarak burada okul, valilik, belediye gibi yerlerde harfleri halka öğretirken aynı zamanda insanların okuma yazma durumlarını incelemiştir. Bu süreçte Atatürk’e gezici alfabe hocalığı yapmıştır da diyebiliriz. Konu ile alakalı gazetelerde şu yazılar bulunmaktadır; “Riyaseti Cumhur dairesi erkanı ve memurları devam ettikleri yeni harf kursunu, Gazinin huzurunda yapılan imtihanı başarıyla bitirmişlerdir” (Uluğ , 1973: 184)

Seferberliğe katılan yerlerden biri de İstanbul Üniversitesi’dir. Burada yapılan konferanslar hoparlörler ile dışarı yansıtılmış ve halk bilgilendirilmeye çalışılmıştır. Bu konferanslardan birisi Mustafa Şekip Tunç’un vermiş olduğu konferanstır. "Aziz vatandaşlar!" diyerek başladığı konuşmasında şunları dile getirir;

Milli ve medeni bir ihtiyaç haline gelen elifba hareketinin cezri bir surette hal edilerek selamete çıkarılmasının mesut saati nihayet büyük müncimizin

Sarayburnu hitabesi ile en dalgın ve mütereddit şuuruları bile intibahla uyandırıp sevindirecek bir kuvvetle çaldı. Milli vicdanın şahikasından kopup gelen bu büyük ses şimdi cihana yayıldı. Harf inkılabının zaruretinde tereddüt edenler hala varsa onlar değil yalnız bu inkıaptan, tarihin kaydettiği en büyük inkılaplar arasında parlayan büyük Türk inkılabından da hiçbir şey anlamıyorlar. Fakat hamdolsun ki, bu anlamayış kısmen çok mahdut bir takım itiyat ve mesleklerin, görenek esirlerinin iptilasıdır. Arap harfleri Türkçe için yapılmadığı ve Türkçenin istiklal ve inkişafına bir Çin ayakkabısı kadar mâni olduğu içindir ki geldiği yere iade edilecektir. Lisanımızın seslerine ve şekillerine çok daha mutabık oldukları lisancılar tarafından tasdik edilen Orhon ve Uygur alfabelerinden sonra tekamülünü bitirmiş olan ve yalnız Arapça için uygun gelen bir elifbayı kabul etmemiz tarihi bir kaderle olmuştur. Bugün banka, ticaret, telgraf, maliye, harita işlerinde, bilhassa ilim ıstılahlarında yeni harflere mutlak ve mutlak lüzumu kati vardır. Şimdi bütün namütenahi istirarları hiçe sayarak evlatlarımızın ruh ve zekalarının ilelebet Arap harfleri içinde boğulup kalmalarına kurunu vustai ve yarım yamalak bir Osmanlı kültürü hatırı için mi tahammül edeceğiz? Artık bunları dinleyecek kulaklarımız yoktur. "İnkılabımız şarktaki devletlere nümune oldu. Yeni harflerimizle lisanları nakıs elifbalar içinde çırpınan şark devletlerine rehber olacaktır. Fakat siyasi ve medeni inkılap yapmak kolay değildir. Şerefi neslimize isabet eden bu şerefli inkılabı idame için en küçüğümüzden en büyüğümüze kadar hepimiz çalışmalıyız (Şimşir, 1992: 172-173).

Her şey hızla ilerlerken, yeni yazının yaygınlaşması amacıyla "Yeni Türk Alfabeti, Yeni Türk yazısı ile Kıraat ve Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabeti" kitaplarının ilk baskıları hızla yapılmıştır. 25 Ağustos günü Ankara'da öğretmenler yeni alfabeti öğretmek üzere yemin etmişlerdir. Yeni alfabe için olan seferberlik yalnızca Ankara ve İstanbul ile sınırlı kalmamıştır. Anadolu'nun her yerinde bu seferberlik yayılmıştır. Ağustos 1928 'de Trabzon'da kar yağması üzerine yazın kar yağmasının ilginçliğini anlatmak isteyen "Associated Press" gazetesi muhabiri olan Miss Priscilla Ring telgraf aracılığıyla bu haberini gazetesine iletmiştir. Ancak çevirideki yanlış anlaşılmalardan sebebiyle muhabirin yazıları "Arap alfabesinin kaldırılmasından dolayı Allah'ın üzerlerine felaket göndereceğini ve insanların gece gündüz durmadan Allah'a

yalvardıkları” şeklinde anlaşılmıştır. Yabancı muhabir bu durumdan dolayı sorguya çekilmiştir (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 35).

11 Ağustos'ta ilki gerçekleşmiş olan Dolmabahçe Konferansı, Atatürk'ün huzurunda toplanmıştır; başkanlığı Necmi Dilmen tarafından yapılmış ve burada millet vekillerine, yeni harflerle ilgili ders verilmiştir. Bu konferansın amacı milletvekillerini inkılabı alıştırmak, hala inkılabı soğuk bakanları inkılabı karşı ısındırmaktır. Burada “Yeni Türk Alfabesi kitabı konferansa katılan kişilere dağıtılmıştır (A.g.e.:36 ; Şimşir,1992: 172).

Atatürk'ün Gülhane'de yapmış olduğu konuşmanın ardından ülke büyük bir seferberliğin içine girmişti. Basın yeni alfabenin yayılması için uğraşmaya başlamış, Cumhuriyet, Milliyet, Akşam gibi dönemin önemli gazeteleri yeni yazının öğrenilmesi amacıyla dersler yayınlamaya başlamışlardır. Diğer gazeteler ve dergiler yakın zamanda ders kısımları açacaklardır. Halkı şekillendirmekte en büyük araç olarak görülen basın, yeni harflerin öğretilmesinde yayılmasında başı çekmiştir. Halkın baktığı her yerde gazetede, dergide, sokakta, levhalarda, dükkân vitrinlerinde, köprüde, iskelede halkın kafasını çevirdiği her yerde yeni yazı karşısına çıkmaktadır. Gerek Dil Encümeni gerekse özel şahıslar tarafından hazırlanan alfabe kitapları etrafta dolaşmaktaydı. Tabelalar mühürler yeni yazıya çevrilmeye başlanmıştır. Her yerde yazıyı öğretmek amacıyla kurslar açılıyor ülke büyük bir dershaneye çevriliyordu. Herkesin dilinde yazı devrimi vardı. Bakanlıklar, üniversiteler, yüksek okullar, şirketler artık yeni yazıyı kullanmaya çalışmak için girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Memurlar, öğretmenler gazeteciler ve subaylar artık okuma yazma bilmedikleri için tekrardan öğrenci olarak yeni alfabeyi öğreniyorlardı (Şimşir, 1992: 173).

1 Kasım 1928 yılına gelmeden önce 4 aylık bir süreçte, büyük bir seferberlik, harflerin kurum ve kuruluşlar aracılığıyla öğretilmesi için başlamıştır. Yeni alfabenin yasalaşmasına kadar kısa süreli bir geçiş dönemi yaşanmıştır (Zorlu ve Temel, 2019: 63).

4.5. II.Dolmabahçe Kurultayı

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz Dolmabahçe kurultayının ikincisi 25 Ağustos 1928 günü toplanacaktır. Dönemin önemli gazetelerinde Cumhuriyet Gazetesi kurultay için şunları yazıyordu;

Yeni harfleri bir an evvel öğrenmek için bütün vatandaşlar adeta birbirleri ile müsabaka yapmaktadırlar. Şimdi her yerde, sokakta, vapurda, trende, tramvayda, iş başında konuşulan mevzu budur. Yeni harflerin neşir ve tamimi memlekette umumi bir alaka tevhit etmiş ve herkes bunlarla meşgul olmaya başlamıştır. Bu mütemadi sayı devam ettiği takdirde bütün vatandaşların yeni harfleri daha kanun çıkmadan evvel su gibi öğreneceğine şüphe yoktur. Yeni harflerin tedrisi için şehrimizin birçok yerlerinde birçok kurslar açılmış ve bu kurslara iştirak için halk tehalük göstermektedir. "Ayrıca İstanbul'da bulunan mebuslar için Dolmabahçe sarayında konferanslar tertip edilmiştir. Bu konferansların birincisi bugün (25 Ağustos) saat on beş buçukta verilecektir. Bu hususta Cumhuriyet Halk Fırkası şu tebliği neşretmiştir: "Yeni Türk harfleri ile yazıp okumak hakkında Dolmabahçe sarayında verilecek konferanslara 25 Ağustos 1928 Cumartesi günü başlanacaktır. Muhterem mebus arkadaşların o gün ve saatte yeni Türk harflerini öğrenmiş olarak Dolmabahçe sarayına teşrif buyurmalarına Umum Reisimiz Gazi Hazretlerinden telakki ettiğim arzuya binaen arz ve istirham ederim. Katibi Umumi Saffet (Şimşir, 1992: 175).

İkinci oturuma 80 Mebusun katıldığı aktarılmaktadır. Bu oturum 25 Ağustos günü Atatürk önünde gerçekleşmiştir. Katılımcılara öncelikle hemen basılarak Türkiye'nin her yerine dağıtılmış olan Dil Komisyonunun hazırladığı "Yeni Türk Alfabeti Kitabı" dağıtılmış, buradan bazı kısımlar okutulmuştur. Herkes geldikten sonra, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk, yanında Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Özalp, Başbakan İsmet İnönü, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Dışişleri Bakanı Tefik Rüşü Aras ile beraber gelerek ön kısımlarda yerlerini almışlardır. Ayrıca Kolordu Komutanı Şükrü Naili Paşa, İstanbul Vali Vekili ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ, Dil Encümeni üyelerinden Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Ünaydın, Ahmet Cevat Emre, İbrahim Necmi Dilmen de oradaydılar. Salona büyük bir kara tahta yerleştirilmişti. Dört saat sürmüş olan oturumun öğretmenliğini İbrahim

Necmi Dilmen yapmıştır. Kara tahta yerleştirilen salonda Necmi Dilmen yeni alfabe ile alakalı ders vererek sesli sessiz harfleri detaylıca anlattı. Daha sonra bazı mebuslar yeni yazı konusunda gerek kitaptan kısımlar okutularak gerekse tahtaya kaldırılarak sınanmıştır. Katılımcılardan Türk Dili Tedkik kurumu başkanlığına gelmiş olan Samih Rıfat'ın, Arap alfabesindeki ğayın harfinin Türkçede 6 şekilde sesi olduğunu söylemesi üzere tartışmalarda yapılmıştır (A.g.e.: 179; Ülkütaşır, 2009:73).

Yabancı basınında yakından takip ettiği bu süreçte, Londra'da çıkan "The Times" gazetesi Dolmabahçe kurultayında görülenler şu şekilde aktarılmış;

Kurs öğretmeni İbrahim Necmi Bey'di, ama kendisi Gazi Mustafa Kemal'in bakışları önünde dersini veriyordu. Ötekiler de yine aynı bakışlar altında dersi öğreniyorlardı. Ders bitince, kolejlilerin deyimiyle, "Müdürün eleştirilmesi" de yapıldı. Ama kötü niyetli ve can sıkıcı öğrencileri yola getirmek için Gazi'nin seçtiği yöntem orijinaldi, güldürücüydü ve profesyonel pedagoglar arasında pek rastlanmayan cinstendi. Gazi, toplantıda bulunanlara gözlerini dikince kendisinin İstanbul'da bulunmadığı bir sırada yeni alfabeyi hazırlayan Dil Komisyonu çalışmalarına ve yöntemine saldırmış olan birkaç dikbaşı mebus buldu. Onları sahneye çağırды. Eleştirilerini açıklamalarını istedi. Tutumlarını değiştirip değiştirmemekte önce kararsız olan bu mebuslar, Komisyona karşı kullandıkları sözlerden pişmanlık duymuş göründüler. Güç bir durumdan kurtulmuş olmakla da kuşkusuz rahatladılar (Şimşir; 1992: 180).

Üçüncü oturum için derslere üç gün ara verilmiştir. Üçüncü oturum yine Atatürk'ün huzurunda 29 Ağustos 1928 günü yapılmıştır. Memleketteki bilgin, aydın, gazeteci, profesör vb. gibi üst seviyede olan kişilerin bulunduğu konferansın, yoğun, tartışmalı ve beş saat sürdüğü aktarılmaktadır (Ülkütaşır, 2009: 74). Konferansta basını temsil etmek amacıyla Akşam gazetesi sahibi Necmettin Sadık Sadak, Son Saat gazetesi sahibi Hakkı Tarık Us, Milliyet'ten Ethem İzzet Benice ve Ahmet Şükrü Esmer, Fransızca Milliyet'ten Reşat Nuri, Cumhuriyet'ten Abidin Daver, Vakit gazetesinden Semih Rıfat, Servet-i Fünun dergisi müdürü Ahmet İhsan Tokgöz ve çeşitli gazetelerde yazan Ahmet Rasim, Celal Nuri İleri, Veled Çelebi İzbudak, Kemal Salih. Şair ve yazarlardan Halit Ziya Uşaklıgil, Celal Sahir Erozan, Halit Fahri Ozansoy, Aka Gündüz, Ahmet Haşim, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Peyami Sefa, Ali Canip

Yöntem gibi şahıslar kurultayda yerlerini almışlardır. Üniversiteden Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu; Dil Komisyonu üyeleri, yüksek rütbeli subaylar ve çeşitli sivil görevliler ile beraber bu konferansta 200 kişinin olduğu aktarılmaktadır. Bunlar arasında önceleri Latin alfabesinin gelmesine karşı olan kişiler de bulunmaktaydı. Halit Ziya, Ali Canip ve Veled Çelebi'nin 1926 yılında Akşam gazetesinin açmış olduğu soruşturmaya Latin alfabesine karşı oldukları şeklinde cevap verdikleri aktarılmaktadır (Şimşir, 1992: 180). Konferansı Büyük Millet başkanı Kazım Paşa yönetmekteydi. Kazım Paşa oturum öncesi "Üçüncü konferans bugün devam edecektir. Beyler söz isteyen arkadaşlar, lütfen adlarını bildirsinler not ettireyim" demiştir. Kazım Paşa'nın sözlerinin ardından Hakkı Tarık söz almıştır. Halit Ziya Uşaklıgil de hemen ardından söz istemiştir. Birçok soru sorulmuş sorulara İbrahim Necmi, Ahmet Cevdet Emre ve Ragıp Hulus Özdem yanıtlar vermişlerdir (Ülkütaşır, 2009: 74). Soruların ve tartışmaların sonunda ismet Paşa'nın sözü aldığı görülmektedir.;

Efendiler! Latin harfleri Türk milletinin en kat'i ve en derin bir ihtiyacına temas ediyor. "Her şeyden evvel bir noktayı izah edeyim. Niçin Latin harfleri esasına taraftarız? Gazi Hazretleri böyle büyük bir mücadeleyi açarken yalnız Türk milletini ve yalnız onun irfanını ve yalnız onun kurtarılmasını düşündü. Efendiler, Türk köylüsü okumaya, okutmaya kayıtsız değildir. Her köy eline geçirdiği hocayı ne kadar mümkünse o kadar terfih ettirmeğe çalışır; çocuğunu okutmaya candan ister ve hakikaten çocuk da dört beş sene mektebe gidip gelir. Fakat hepsi o kadar. Hiçbir şey öğrenmez. Kur'an'dan birkaç sureyi okur; fakat gazete yazısını söktüremez. "Efendilerim! Bütün bu müşkülât Arap harfleri yüzündendir. Harf meselesi bütün milletler için çok mühimdir ve Türk milleti de nihayet kendi harflerini bulmuştur. Dil Encümeninin bütün faaliyet ve dikkatini teksif ederek bulduğu bu harfler hiçbir zaman Alman, Fransız, İngiliz alfabesine benzetilemez. Tamamen Türk'tür ve bütün dünya milletleri buna "Türk Elifbası" demekte tereddüt etmeyecektir. "Binaenaleyh Efendiler, maarifimizi maarif sırasına sokmak ve milletimizi cehaletten kurtarmak için vardığımız netice budur. Tekrar ederim ki, bu alfabe Türk alfabesidir, kat'idir, ebedidir. Yalnız bir noktaya dikkat-i alinizi celbetmek isterim. Görüyorsunuz ki Komisyon hazırlanmıştır, her meseleyi layık olduğu etraf ve ehemmiyetle mütalea etmiş ve ondan sonra

huzurunuzda gelmiştir. Hulasa Efendiler, şu neticeye vasıl olmak lazımdır ki, bu alfabe kat'idir. İntikal imlası olarak Dil Encümeninin bulduğu şekil de bugün için en ilmi ve en kabil-i tatbik formüldür. Hiç şüphe yok ki, bundan sonra lisan kendi bünyesine uymayan kelimeleri de atarak ve kendi mükemmeliyetini bulacaktır. Türk dili dünyanın en tatlı, en kudretli dilidir ve daha kudretli, daha tatlı ve ahenktar olmaya layıktır (A.g.e :75-76).

Daha sonra İsmet İnönü'nün 3 maddelik önergesi tahtaya yazılarak konferansta bulunan kişilere sunulmuştur;

- 1. Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip Latin esasından alınan Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur.*
- 2. Komisyonun teklif ettiği alfabe, hakikaten Türk alfabesidir, kat'idir. Türk milletinin bütün ihtiyaçlarını temin etmeğe kafir.*
- 3. Sarf ve imla kaideleri lisanın ıslahını, inkişafını, milli zevki takip ederek tekâmül edecektir. "Muhakkaktır ki, yeni Türk harfleriyle lisana ve imlaya ilk şeklini vermek için Komisyonun projesi en kısa ve en amelidir (A.g.e.: 77)*

Başvekil İsmet Paşa'nın bu önerisinin ardından Mustafa Kemal salondakilere bakarak, mutabık olup olmadıklarını sormuş, alınan olumlu yanıt üzerine bu üç maddelik öneriler metni kabul edilmiştir (A.g.e.).

Yapılan Dolmabahçe Konferansının ardından, yeni Türk alfabesinin meclisten geçerek yasalaştığı kesindir. Ancak daha yasalaşana kadar olan 4 aylık süreçte yürütülen faaliyetler oldukça büyüktür. Mustafa Kemal kendisi bizzat şehirleri gezerek çalışmaları takip etmekte yeri geldiğinde insanları sınamaktadır.

Çalışmamızın başından beri ara ara vurguladığımız mesele harf değişiminin aslında bir kültür değişimi olduğudur. Buna dönemin Meclis Başkanı Kazım Paşa da katılmaktadır. Kendisi harf değişiminin bir kültür değişimi olduğunu iletmektedir. Bazı kaynaklar yapılan harf inkılabının bir inkılaptan daha fazlası bir ihtilal olduğunu yazmaktadır (Zorlu ve Temel, 2019: 33).

Dönemin insanların, çok kısa zaman içerisinde yeni yazıyı öğrenmeye mecbur bırakılması, okuma yazmayı o zamana kadar bilmeyen kişiler için bir şey ifade etmese de dönemin aydın kesiminin, okumuş insanların diğer kişilerle aynı seviyeye inmesi oldukça üzücü bir durumdur. Nitekim harflerin alımının üzerinden doksan dört yıl

geçmesine rağmen, aşağılanan Arap alfabesi ile yazılmış olan eserlerimizin üzerinde bir eser henüz verebilmiş değiliz. Daha iyi eser verememenin dışında, Osmanlı Türkçesinin bilinmemesinden kaynaklı olarak bu önemli eserlerimizi okuyabilecek durumda da değiliz.

Mustafa Kemal Atatürk yeni alfabeyi öğretmek için Kayseri'ye gittiğinde Kayseri'de bulunan saat kulesi ve Vali konağına bitişik olan Kolordu binası arasında kalan bahçeye Atatürk'ün isteği ile bir tahta yerleştirilmiş ve herkesin burada toplanması istenmiştir. Halka eğitim verildikten sonra Mustafa Kemal, beyaz önlük giymiş olan bir doktoru tahtaya çağırılmış ve kendisinden “göz” kelimesini yazmasını istemiştir. Doktor, göz kelimesinin yazımını hatırlamadığı için Fransızcadan hareket ile “Coz” yazmıştır. Bunun üzerine cevabı bildiğini düşünen bir kasabın el kaldırması üzerine Mustafa Kemal sözü Kasap olan kişiye vermiştir. Kasap göz kelimesine daha yakın olarak “Goz” yazmıştır. Bu olaylar üzerine Atatürk'ün İsmet İnönü'ye “kasap doktor kasap doktor” diye bağırduğu aktarılmaktadır (Ertepinar, 1983:53).

Aynı şekilde yine yurt gezilerini yaparken Edirne'de bulunduğu sırada kalabalık arasında beyaz giyimli bir hocayı yanına çağırılmış ve hocadan Tin suresinin ilk üç ayetini tahtaya yazmasını istemiştir. Bunun üzerine orada bulunan kalabalıktan birkaç kişiye bu ayeti okumasını söylemiş ve her okuyan farklı şekillerde okumuştur. Mustafa Kemal bu sefer ayeti Latin harfleriyle “Vettini Vezeytuni veturisini” şeklinde yazmış ve herkes ufak tefek yanlışlarla aynı okumuştur (Ülkütaşır, 2009: 92). Bu konuda şunları söylemek gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'in okunuşu Arapçadır. Ancak Osmanlı Türkçesi Arap harfleriyle yazılsa dahi konuştuğumuz şekilde okunmaktadır. Kur'an-ı Kerimi doğru şekilde okuyabilmek gerekmektedir. Ayetler Latin alfabesi ile yazılsa dahi ayetin tam manası verilememektedir.

Türkiye'nin Latin alfabesini alması dünya gündeminde de yakından takip edildiği için bu kadar hızlı şekilde yeni yazıya geçilmeye çalışılması, yabancıları da şaşırtmıştır. Dönemin İngiliz Büyük elçisi, Londra'ya Türkiye'nin içinde olduğu durumu şu şekilde aktarmaktadır;

Gazi, İstanbullulara nazik bir veda mesajı bırakarak, yakın dostlarıyla birlikte, 14 Eylül günü Karadeniz yoluyla Ankara'ya doğru yola çıktı. Bu yolu, yeni harflerin yayılmasını kamçulamak amacıyla seçti. Sinop'a uğradıktan sonra Samsun'da İsmet Paşa ile Sağlık bakanı da kendisine

katıldılar. Hep birlikte Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri üzerinden Ankara'ya doğru trenle ve otomobille yolculuk ettiler. Geçtikleri her yerde Gazi'nin karatahtası pazar alanlarına yerleştirildi ve kendisi halka yeni alfabe dersleri verdi. Sivas'ta, Belediye Başkanının altı yaşındaki çocuğunun yanlış yazdığı; hiç okuma bilmeyen bir kasaba Gazi'nin on dakikada adını yazmayı öğrettiği belirtiliyor. Bu bakımdan 1928 yılı şaşırtıcı bir yıl (annus mirabilis) olacağı benziyor. "Yetkililer, 1927 yılında 56.000 kişinin Arap harfleriyle okuma yazma öğrendiğini söylüyorlar. Yeni alfabenin ilerleme hızını çok artıracağını haklı olarak inanıyorlar. Yeni alfabeyi öğretmek üzere 15 bin öğretmen kurs görüyor. Hemen kullanılmaya hazır ders kitapları basıldı. Yeni bir sözlüğün birkaç hafta içinde yayınlanacağı bildiriliyor. Yeni alfabeyi öğretmek üzere yalnız İstanbul'da 200 kurs açıldı. Halk Partisi komitesinin bir sözü üzerine, mebuslar, İstanbul ve İzmir'deki rahatlarını bıraktılar ve Şeflerini örnek alarak yeni akımı kamçulamak üzere pek tanımadıkları seçim bölgelerine dağıldılar. Gazi, gitgide bu akımla özdeşleşmektedir. Yeni harflere Gazi Alfabeti deniyor. "G" ve "K" harflerinin kullanılmaya pek elverişli olmadığını söyleyen bir kişiye Gazi kendisi telgrafla karşılık veriyor ve yeni alfabenin kesin olarak saptanmış bulunduğunu bildiriyor. Birkaç gün önce, yeni tire işaretinin kaldırılmasına da kendisi karar verdi. Türkiye'nin ulaşılabilen hiçbir yeri, Gazi'nin sınav gezilerinden uzak, güven içinde değil. Propaganda genellikle o kadar yoğun yürütüldü ki, resmi daireler gelecek ay yeni alfabeğe geçeceklerini açıkladılar. "Öteki dairelerin yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığı da bu açıklamayı yaptı. Yaparken belki hayınca bir sevinç duydu, çünkü aylık maaşları için bu Daireye bağlı bulunan din görevlilerinin şaşkınlığını kestirmek güç değildir. Kamuoyu, yeni alfabenin alınmasının şapkanın empoze edilmesinden çok daha ciddi bir iş olduğunu genellikle kavramaktadır. Türk ana baba, Kur'an Türkçeye ve yeni yazıya çevrilmezse çocuğunun bunu okuyamadan yetişeceğini anlamaktadır. Din işleriyle görevli hocaların yeni alfabeğe kolay ısınamayacaklarını da kestirmektedir. Sonuç olarak din etkisinin biraz daha azalacağı apaçıktır (Şimşir, 1992: 196).

4.6. Harflerin Son Şekline karar verilmesi

Gazi Mustafa Kemal, geziler esnasında alfabede fark ettiği eksiklikleri 22 Eylül 1928'de başvekalete bildirmiştir. Bildirinin tamamı şu şekildedir;

Yeni harflerin tatbikatını memleketin pek çok yerinde gördüm. Şehirlerde, köylerde, her yerde halk yeni harflerle okuyup yazmağa geçmiştir. Halk yeni yazının kolaylığından memnundur, yalnız her yerde, şehirde ve köyde, memurda ve hatta muallimde zihinleri karıştırıp şaşkırtan, bağlama çizgilerinin doğru olarak kullanılmasındaki endişe ve sıkıntıdır. Bu sıkıntı harflerin kolaylığına, şevkh ve neş'eye dokunacak derecede kendini hissettirmektedir. Encümen esasen yeni harfler ile yazıya başlanırken uzun kelimelerin hecelenmesini, seçilmesini kolaylaştıracak bir çare olmak üzere bağlamayı düşünmüş ve bağlamanın kalkmasını ileriye bırakmıştı. "Yeni harflerin kabul ve taammümündeki sür'at bu zamanın geldiğini gösteriyor. Bil'akis bağlama çizgisinin kalkması halkın öğrenmesini pek çok kolaylaştırarak şevklendirecektir. Bu sebeple ve halk içinde musahebelerime güvenerek atideki esasları kabul etmek faydalı ve lazım görülmüştür.

1- İstifham edat i olan (mi, mı mü, mu) umumiyede ayrı yazılır; mesela geldi mi? gibi. Fakat kendinden sonra gelen her türlü lahikalarla beraber yazılır; mesela geliyor musunuz? ben miydim? gibi.

2- Rabita edat i olan "ki" ve dahi manasına olan "de, da" müstakhil kelime olarak ayrı ayrı yazılır.

3- Türk gramerindeki bağlama işareti olan (-) kalkmıştır. Binaenaleyh fiillerin tasriflerinde ve isim ve sıfatların, o gibi tasriflerinde lahikalar çizgi ile ayrılmayarak beraber yazılırlar. Mesela: geliyorum, gideceksin, görecektedir, yapmalıyım, gideyim, gidebilirim, söyleyesin, güzeldir, demirdir gibi. Kezalik (ile, ise, için, iken) kelimelerinin muhaffefleri olan (le, se, çin, ken) şekilleri kendinden evvelki kelimeye bitişik yazılır. Çizgi ile ayrılmaz. Mesela: Ahmetle, buysan, seninçin, gelirken gibi. Bunun gibi (ce, çe, ca, ça) ve zarf edatı olan (ki) lahikaları da her vakit iltihak ettiği kelime ile bitişik yazılır. Mesela: mertçe, benimki, yarınki, hasta iyicedir, iyice anladım.

4- Türkçede mevcut olan Farsî terkiplerde dahi bağlama çizgisi yoktur, terkip işareti olan sedalı harfler (i, i, ü, u) ilk kelimenin sonuna eklenir. Mesela hüsnü nazar gibi. "Şimdiye kadar tab' ve neşrolunmuş kitaplar, muhtelif vesaitle bu esaslara göre derhal ve en seri bir surette tashih olunmak lazımdır. Gazi M. Kemal" (Şimşir, 1992: 197-198).

28 Eylül 1928 günü, başbakan İsmet İnönü bakanlıklara gönderdiği genelgede, Arapça ve Farsça olan devlet dairesi isimlerinin yeni alfabeyle göre, Türkçe karşılıkları bulunarak değiştirilmesini istemiştir. Bunun için Dil Encümeni ile müsteşarlar toplanmış, konu hakkında düşünmüşlerdir. Ortaya 175 isimlik bir liste çıkarmışlardır. Örnek olarak "Kalem-i Mahsus" Hususi Kalem'e ve "Emraz-ı Sariye Şubesi" Bulaşıcı Hastalıklar Şubesi'ne çevrilmiştir (Şimşir, 1992: 223-224). Ayrıca Atatürk'ün isteği üzerine yeni alfabe için bir marş da şefi Osman Zeki Öngör tarafından bestelenmiştir (Taneri, 1988:46).

Yeni alfabe için birçok girişim yapılmış, devlet binalarında, üniversitelerde, sokaklarda yeni yazının öğrenilmesi için uğraşılıyordu. Ülke kocaman bir okuldur. Artık yeni alfabenin yasalaşması da gerekmekteydi. 31 Ekim 1928'e gelindiğinde dönemin tek partisi, iktidar Parti Cumhuriyet Halk Fırkası, yeni alfabenin görüşülmesi ve karara bağlanmasını 1 Kasım 1928 olarak düşünmüştür (Çelik, 2009: 99).

4.7. Yeni Türk Alfabesinin Kabulü

1 Kasım 1928 günü Mecliste Yeni Türk Alfabesi yasası kanunlaşmıştır (Katoğlu, 1992:413-416).

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun

Kanun No. 1353

Kabul Tarihi: 1 Teşrinisani (Kasım) 1928

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı: 3 Teşrinisani 1928)

Madde 1- Şimdiye kadar yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk Harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.

Madde 2- Bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususî müesseselerde Türk

harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.

Madde 3- Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muamelâtına tatbiki tarihi 1929 kânunusânisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki evrak-ı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilâmların ve matbu muamelât cetvel ve defterlerinin 1929 Haziran iptidasına kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askerî hüviyet ve cüzdanları 1929 Haziran iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

Madde 4- Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının kabulü 1929 Haziran'ının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi kânunuevvelinin iptidasından itibaren Türkçe hususî veya resmî levha, tabelâ ilân ve sinema yazıları ile kezalik Türkçe hususî, resmî bilcümle mevkut, gayr-i mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5- 1929 kânunusânisi iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.

Madde 6- Resmî ve hususî bütün zabıtlarda 1930 Haziran iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 7- Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham ve tahvilat ve pul ve sair kıymetli evrak ile hukukî mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

Madde 8- Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin Türkçe muamelâtına Türk harflerinin tatbiki 1929 kânunusânisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkûr müesseselere 1929 Haziran'ı iptidasına kadar eski Arap harfleriyle müracaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleriyle basılmış defter, cetvel katalog, nizamname ve

talimatname gibi matbuaların 1930 Haziran'ı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 9- Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.

Madde 10- Bu kanun neşri tarihinden itibaren muteberdir.

Madde 11- Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur (Ülkütaşır, 2009: 79-80).

Mustafa Kemal yeni alfabenin kabul edildiği meclisin açılış konuşmasında şunları söylemiştir;

Aziz Arkadaşlarım! Her şeyden evvel her inkişafın yapıtaşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel Büyük Türk Milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Türk Milleti cehaletten az emekle kısır yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk Alfabesidir. Basit bir tecrübe Latin esasında Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde, köyde, yaşı ilerlemiş Türk evlâtlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisinin kararıyla Türk harflerinin kat'iyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine münevver yetiştirmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığını kazandıracak olan Üçüncü Büyük Millet Meclisi yalnız ebedî Türk tarihinde değil bütün insanlık tarihinde de mümtaz bir sîma kalacaktır. Efendiler! Türk harflerinin kabulüyle hepimiz bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlâtlarına mühim bir vazife teveccüh ediyor. Bu vazife milletimizin kâmilen okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz hususî ve umumî hayatımızda rasgeldiğimiz okuyup yazmak bilmeyen erkek, kadın her vatandaşımıza yeni harfleri öğretmek için tehâlük göstermeliyiz. Bu milletin asırlardan beri hiss olunmayan bir ihtiyacı birkaç sene içinde tamamen temin etmek yakında ufuklarda gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir. Hiçbir muvaffakiyet hazlariyle kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin hepimiz

heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak sâde muallimliğın vicdanî hazzı mevcudiyetimizi işba etmiştir (doyurmuştur). Aziz arkadaşlarım yüksek ve ebedi yadigârımızla büyük Türk Milleti yeni bir nur âlemine girecektir (Şimşir, 1992: 209).

İsmet İnönü ise alfabe yasını şu sözleri ile savunmuştur;

Türk harfleri Kanunu lâyhası üzerinde söyleyeceklerim açık ve kısadır. Reisicumhur Hazretlerinin işaret buyurdıkları gibi Türk harfleriyle Türk milleti yeni bir nur âlemine girecektir. Biz buna samimiyetle ve vicdanî bir itimatla inanıyoruz. Tecrübelerimizle memleketin her tarafında yakından gördüğümüz Türk alfabesiyle bu milletin okuma yazma mücadelesine girmesi her tarafta büyük bir açılma, büyük bir kolaylık vermiştir. Arkadaşlarım, bu harfler için millette gördüğümüz tehalük ve hüsnü kabul başlıca şu noktayı izah eder ki, o da bir an evvel milletin okuyup yazmak cehaletten sıyrılmak için taşıdığı arzu derin, geniş ve samimidir. Demek millet, hepimiz böyle bir anahtara çoktan beri muntazırdık. İkincisi kolaylıktır. Arkadaşlarım bu kolaylıktan hakkıyla istifade etmek ve bu neticeleri birkaç sene içinde gözle görülür bir hale getirmek için hükümet ciddi mesai sarf edecektir. Kanun lâyhası esas itibariyle umumî hayatı yeni alfabe ile yazı devrine sühuletle nakletmek için işe göre muhtelif devreleri göstermektedir. İhtiyaca tamamen tetabuk edecek kadar dikkatli intihap etmeğe çalıştık. Bir sözü tekrar ederek maruzatıma nihayet vermek isterim. O da tedbirin hayırlı ve faydalı olduğuna cidden inanışımızdır. Büyük işlerde samimi inanmak o işin muvaffakiyetle neticelenmesi için muhtaç olunan başlıca kuvvettir. Bu kuvvet o kadar mühimdir ki, bunun karşısında yenilmeyecek zorluk ve aşılmayacak tümsek yoktur” (A.g.e., 210).

Yasanın kabul edilmesine gerekçe olarak;

Arap harfleriyle okuma yazmanın mümkün olmaması, Türk matbaacılığını ve telgrafçılığını ilerlemekten alıkoymas, milli lisanımızın bünyesine uymaması belirtildikten sonra okuma yazmanın kolaylıkla halk kitlesine yayılmasını ve lisanımızın geleceği için yeni Türk harflerinin kabulü zorunlu görülmüştür (Çelik, 2009: 102).

Yeni yazının yasalaşması ile beraber yapılacaklar;

1928 Kanunuevvelinden itibaren levha, tabela, ilan, reklam ve sinema yazıları, muvakkat, gayri muvakkat bütün Türkçe gazete, risale ve mecmuaların Türkçe harflerle basılması ve yazılmasının mecburi olduğu dördüncü maddede gösterilmiştir. Yeni harflerin halk kitlesi arasında çabuk yayılmasını kolaylaştırmak için bu maddenin kabulü zaruridir. Bununla beraber devlet dairelerine tahriren müracaatta bulunan halkın müşkülât çekmesine mahal kalmamak üzere 1929 senesi Haziranının birinci gününe kadar eski harflerle devlet dairelerine müracaatlarının kabulü muvafık görülmüştür. Aynı maksatla 1929 senesi ilk gününden itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleri ile basılması mecburiyeti beşinci maddede tasrih olunmuştur. Resmi ve hususi zabıtları tutacak katiplerin Türk stenografisini öğreninceye kadar eski harflerle zabıt tutmaları tabii olduğundan bunun için 1930 Haziranına kadar bu yolda zabıt tutulması tecviz edilmiştir. Kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların yeniden tabii zamana mütevakkıf olduğundan bunlar 1930 Haziranına kadar kullanılacaktır. Nüfus kayıtları ve tapu kayıt senetleri ve mehakim sicil ve ilanları ile mukaveleler ve muahedemelerin ve her nevi esham ve senetler gibi hukuki kıymeti haiz olan vesika ve paraların ve tezkere, kanun ve nizamnamelerin değiştirilmedikçe meri olması tabii bulunduğundan yedinci madde bu suretle yazılmıştır. "Bilumum bankalar, imtiyazlı imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerde de devlet dairelerine muvazi olarak en geç 1929 Kanunusanisinin iptidasından itibaren muamelatını yeni harflerle yapacak ve yalnız 1929 Haziranına kadar buralara da halk tarafından eski harflerle müracaat caiz olabilecektir. Buralarda elde mevcut kitap, defter, cetvel, nizamname ve talimatnameler 1930 Haziranının başına kadar kullanılacaktır. "Okuma yazmanın kolaylıkla halk kitlesine yayılmasını ve lisanın istiklalilini temin eyleyecek olan harf inkılabının vücuda getireceği mes'ut neticeye muhakkak nazarile bakan hükümet, merbut kanun lahiyasını teklif eylemektedir (Şimşir, 1992: 212-213).

Kamu kuruluşlarında, yeni alfabeyle tam olarak geçiş 1 Ocak 1928 zamanı olarak belirlenmesine rağmen, 4 aylık süreçte, yavaş yavaş yeni alfabenin kullanılmasına gayret gösterildiği imzalardan da anlaşılmaktadır. Buna öncülük edenler bakanlar, rektörler, belediye başkanı, mülki amirlerdir. Bu konu üzerine 20 Ağustos 1928

gününde yapılmış olan haberde, İstanbul'da valiye vekalet etmekte olan Muhittin Üstündağ'ın imzasını Latin alfabesiyle attığını ve diğer kamu kuruluşlarında çalışan kişilere öncülük ettiği 20 Ağustos 1928 tarihli Akşam Gazetesi'nde yazmaktadır.

Yeni yazının gelmesi ile beraber, en çok zararı gören kurumlardan bir tanesi de basındır. Okuyucu kaybetmiş olan basın, devletten toplam olarak 57.200 lira yardım talep etmişlerdir. Ancak devlet bu miktarın yalnızca 9.600 lirasını karşılayabilmiştir. Yaşanan bu süreç basının prim ve yardım almasının yasaya bağlanmasını gerektirmiştir (Çiçek, 2017: 173).

1353 kanununa uymayan, kanuna karşı olan kişiler, Türk Ceza Kanununun 526. Maddesine göre devletin kararlarına itaatsizlikten yargılanmalarına karar verilmiştir (Çelik, 2009: 102).

1354 numaralı kanuna göre yeni Türk harflerini Türkiye'nin her yerine yayılması amacıyla 1928 Maarif Vekaleti bütçesine dört yüz bin lira fazladan ödenek koyulmasına karar verilmiştir. 1355 sayılı kanuna göre matbaalarda kullanılmak üzere ithal edilmek için yeni harflerin gümrük vergisinin karşılığı için 1928 yılı mali vergi bütçesine iki yüz bin lira fazladan ödenek konmasına karar verilmiştir (A.g.e.).

Dil Encümeni yeni alfabeyle yayınlamış olduğu raporların yanında gramer ve alfabe çalışmalarına hız vererek yeni eserler vermişlerdir. Bunlar;

1-İmlâ Lügati, (371 Sayfa)

2-Muhtasar Türkçe Gramer, (61 Sayfa)

3-Yeni Türk Yazısı ile İlk Kıraat, (32 Sayfa) bu kitabın Atatürk'ün yapmış olduğu yurt gezisi sırasında halka ücretsiz olarak dağıttığı aktarılmaktadır.

4-Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabesi, (32 Sayfa)

5-Yeni Türk Alfabesi, İmlâ ve Tasrif Şekilleri, (40 Sayfa)

6- Seçme Yazılar, (254 Sayfa) gibi eserlerdir (Ülkütaşır, 2009: 87-88).

Dil Encümenin yapmış olduğu resmi yayınların dışında özel yayınlar yapan; İbrahim Necmi Dilmen, Ahmet Cevdet Emre, Necmettin Sadık Sadak, Celal Esat, Türk Ocakları, Askeri Matbaa Yeni alfabelerle halka broşürler hazırlayarak dağıtmışlardır (A.g.e., 89).

Harf inkılabının konuşulmaya başlamasından itibaren bu duruma destek olanların yanı sıra karşı olanlarında olduğu bilinmektedir. Değişimle alakalı birçok olumsuz yorum da yapılmıştır. Harf değişimi taraftarı olan Celal Nuri İleri, Latin alfabesini Türkçeye uyarlanmış halinde “ş” harfini beğenmediğini dile getirmiştir. Bunun yanında Türkçede iki tane “i” sesi olduğunu söyleyerek uzun kullanılan “i” sesi için “x” harfinin kullanılmasını istemiştir. Hüseyin Avni Başman ise Latin alfabesinin aslında bulunan “w, x, q” harflerinin uyarlanmış olan yeni Türk alfabesinde olmamasını eleştirmiştir. Ve “ç” ve “ş” harflerinde bulunan çengeller hoşuna gitmediği için bu harfleri sorun etmiştir. Bu çengellerin anlaşılmanmaya sebep olacağını söyleyerek “c” ve “x” harflerinin kullanılmasını, y sesi için “j” harfinin kullanılmasını j sesi için ise başka bir harf bulunmasını önermiştir (Şimşir, 2006: 49).

Harf inkılabını yalnızca yazıyı yazmayı ve okumayı kolaylaştırmak için yapılan bir devrim olarak görmek doğru değildir. Araştırmamızın başından itibaren alfabenin bir kültür taşıyıcısı olduğunu, alfabe değişiminin ise bir kültür değişimi olduğunu anlatmaya gayret ettik. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk de harfleri kültür değişikliği olduğunun bilincinde ve amacı da bu yöndeydi. Bu konuda Yakup Kadri şu sözleri söylemiştir;

Arap yazısı boyunduruğundan kurtulmakla Türk dili yepyeni bir çağa girecekti. Yazı devrimi büyük Türk devrimini tamamlıyordu. Devrim, siyasal ve yönetsel alanda yurttaşların kafalarına doğru yol alıyordu. Türk dehası kabuğunu çatlatıyordu. Yeni harflerle artık “gazel” okumak olanağı kalmıyordu. Arap harfleri, batı uygarlığına doğru yol almak isteyen Türk’ün ayaklarında zincirdi. Bu alfabeyi bırakmakla Türk ulusu kendisini geçmişe bağlayan son köprüyü de atmış bulunuyordu (Şimşir, 2006: 32).

Halkın yeni alfabeyi benimsemesi tabii ki çok hızlı olmayacaktır. Bunun için zamana ihtiyaç vardı. Nitekim devlet dairelerinde öğretilen Türk harfleri, halk tarafından uzun süre birçok nedenden dolayı tam manasıyla öğrenilememiştir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nde Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğiyle birçok inkılap yapılmıştır. Bu inkılaplardan en önemlisi, yankı uyandıranı harf inkılabıdır. Arap alfabesinin değişmeyeceğini düşünen halk için bu şaşkıncu bir durumdur. Çünkü Arap alfabesi Kur-an alfabesiydi ve İslam alemi Arap alfabesi kullanmaktaydı (Çelik, 2009: 104).

4.8. Millet Mektepleri

Harf devrimiyle beraber yapılan girişimler arasında Millet mektepleri önem taşımaktadır. 1 Kasım 1928 günü yeni harfler yasasının yürürlüğe girmesinin ardından 7 Kasım 1928'de başbakan İsmet İnönü TBMM'de kabul edilmiş olan harflerin yayılabilmesi için Millet mekteplerinin açılmasına vurgu yapmıştır. İsmet İnönü'nün konuşması;

Vatandaşların en müsait zamanlarında ve yanlarında, ya iki aylık veya dört aylık kurslar açılacak, şehirde ve köyde mekteplere, muayyen içtima mahallerine gelmeye vakitleri müsait olmayan vatandaşlar için seyyar muallim teşkilatı yapılacaktır. devletin en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün memurları millet mektepleri teşkilatında ihtiyaca göre çalışacaktır. Reisicumhur hazretleri millet mektepleri teşkilatının umumi reisliğini ve baş muallimliğini kabul buyurmuşlardır. Bu teşkilat ile bir senede vatandaşların maişet hayatındaki düzeni hiç bozulmaksızın geçkin yaşlarda birkaç yüz bin nüfusu kurtarabileceğimizi hiss ediyoruz şeklindedir (Şimşir, 1992: 234).

Devrimi gerçekleştirenler, Millet mektepleriyle beraber okur yazar oranını on veya on beş yıl içerisinde yüzde yüze çıkarmayı düşünmektedir (A.g.e.). 11 Kasım günü bakanlar kurulu tarafından Millet Mektepleri Talimatnamesi onaylanmış ve şu an günümüzde de öğretmenler günü olarak kullanılmakta olan 24 Kasım günü karar Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak millet mekteplerinin açılması için 1 Ocak 1929 zamanı uygun bulunmuştur (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 83).

İstanbul valisi ve belediye başkanı olan Muhittin Üstündağ'ın, Millet Mekteplerini halka tanıtmak için söyledikleri Millet Mekteplerinin işleyişi hakkında bizlere bilgi vermektedir.

1. Millet Mektebi Teşkilatı Nizamnamei mahsusasınının 52. maddesi mucibince neşri tarihinden muteber olması takarrür etmiş ve 24 Teşrinisani 1928 tarihinde Resmî Gazete ile neşredilmiştir.

2. Millet mektebi i Kanunsaniden (1 Ocak 1929'dan) itibaren faaliyete geçecektir.

3. Yeni Türk harfleri ile okuyup yazmayı bilmeyen, hiçbir mektebe veya resmi memuriyete devam etmeyen 16 ile 40 yaş arasında her Türk vatandaşı evinin bulunduğu muntıkada açılacak bu mektebe devam etmek ve yeni harflerle okuyup yazmayı öğrenmekle mükelleftir.

4. Millet mektebine devam etmekle mükellef olan her fert, meskeni ve ikametgahı itibarile mensup olduğu mahalle heyeti ihtiyariyesine müracaatla ismini, lakabını, adresini, eski harflerle okuyup yazma bilip bilmediğini kaydettirmelidir.

5. Eski harfleri bilenler iki, bilmeyenler dört aylık ve ayrı ayrı bir okutma devresine tabi tutulacaklardır.

6. Yeni harflerle okuyup yazmayı bilenler Millet mekteplerine devam etmek mecburiyetinde değildir. Bütün Türkiye vatandaşları için nümunei imtisal olacak şekilde büyük bir hassasiyet ile tatbik ve takip edildiği ne tam ve kâmil bir kanaatle emin olarak cümlemize muvaffakiyet temenni ederim.” (Şimşir, 1992: 235).

Bu esnada Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey Millet Mektepleri açılmadan hemen önce vefat etmiştir. Ancak bu vefat Millet Mekteplerinin açılmasını ertelememiştir (Atay, 2020: 537).

1 Ocak 1929 günü Millet Mektepleri açılmıştır (Dönmez, 2013: 344).

Millet Mektepleri amacı, halkın ulaşabileceği şekilde, işlerini aksatmadan, halka eğitim vermektir, bu amaçla “seyyar muallim teşkilatı da kurulmuştur (Zorlu ve Temel, 2019: 116).

A ve B olmak üzere millet mektepleri iki gruba ayrılmış olup A dershanelerinde hiç okuma yazma bilmeyenler ya da eski yazıyı bilenlere yeni yazı öğretilmektedir. Bu dershanenin ocak ayında açılıp şubat ayında kapatılmasına karar verilmiştir. A dershanesinden mezun olunduktan sonra B dershanesine gidilecektir. Buralarda eski yazıyı bilenler olacaktır ve hayat, ekonomi ve vatandaş olmak ile ilgili bilgiler verilecektir (Ateş, Namal ve Erdoğan: 2019: 84.) B tipi dershanelerde verilen dersler “hesap ve ölçüler” “Sağlık bilgisi” ve “Yurt bilgisi” dersleridir (A.g.e., 21)

Bu dershaneler karma veya değil 15, 40 civarından kişilerden oluşmaktadır. Her iki dershanenin de süresi iki aylık bir süreçtir (A.g.e., 93). Baktığımızda millet mektepleri

halkın bilgilenmesi için içerisinde verilen dersler açısından oldukça önemli kuruluşlardır. Çünkü Türkiye'nin her yerinde açılarak insanları okuma yazma ve hayatlarını kolaylaştıracak konularda aydınlatma amacı taşımaktadır.

Ayrıca hapishanelerde okuma yazma öğretilmesi de bu amaçların arasında yer almaktaydı (Şimşir. 1992: 240).

Millet mektepleri hakkında en önemli unsur olan basında yayınlar yapmıştır. Bu yayınlardan biri olan Halk dergisi 11 Şubat 1929 günü ilk yayınında millet mektepleri hakkında şunları yazmıştır;

Eskiden herkes okuma yazma bilmezdi; yalnız memurlar, hocalar okur yazardı. O zamanlarda halkın cahil kalması fena görülüyordu; hatta böyle olması lâzım sayılıyordu. Bizde on onbeş sene evveline kadar hal böyle idi. Garp dediğimiz Avrupa memleketlerinde ise hemen bir asırdan beri bu yanlış düşünce ortadan kalkmıştı. Oralarda bir taraftan kitap ve gazete matbaacılığının büyük terakkisi, diğer taraftan iş ve ticaretin, fabrikacılığın alabildiğine ilerlemesi okuma yazma ihtiyacını hem arttırmış hem de kolaylaştırmıştır. Yüz seneden beri Garpta hükümet işleri de başka şekiller almağa başlamıştır. Artık devlet demek, başta kral olmak üzere birkaç yüz kişinin rahat ve zengin yaşaması için milyonlarca halkın onların istedikleri yolda çalışmalarını temin edecek bir teşkilât demek değildir. Devletin gayesi, hükümetin maksadı, milletin, halkın refah ve saadetini temin etmek olmuştur. Yavaş yavaş baştan krallar atıldı; kalanlar da artık hükümet işlerini halka bırakmağa mecbur oldu. Her yerde halk hükümetleri kuruldu. Hükümetlerin başına halktan çıkma adamlar geçti. Artık milletin millet tarafından ve millet için idare edilmesi esası hüküm sürmeğe başladı. Milletin kendi kendisini idare etmesi, halk hükümetinin, cumhuriyetin idaresi için dünyanın işleri hakkında birçok bilgilere ihtiyaç vardı. Bu bilgilerin anahtarı da okumak, yazmak idi. İşte bu sebeplerden Garpta maarif çok ileri gitti. Hemen otuz seneden beri büyük Garp milletlerinde okumak yazmak bilmeyen hiçbir insan kalmamıştır. Biz bu işte çok geri kaldık. Bu halin sebepleri şunlardır: 1. Padişahlar ve onların etrafındaki yordakçıları yalnız kendi menfaatlerini düşünüyorlar, milletin cahillikten kurtulmasını akıllarına bile getirmiyorlardı. 2. Hocalar ve şeyhler, halkın okuyup yazarak dünya

işlerinden haber almalarını istemiyorlardı. 3. Eski Arap harflerini öğrenmek çok zor idi. 4. Padişahların kötü idaresi yüzünden harfler, karışıklıklar bitmiyordu. Halk rahat nefes alamıyordu ki, okumaya vakit bulabilsin. Büyük Gazi, düşmanları, padişahı kovduktan, hocaları yola sokup tekkeleri kapattıktan ve halk hükümeti olan Cumhuriyeti kurduktan sonra, milleti bu asrın ileri milletleri ile bir seviyeye çıkarmak için eski Arap harflerini kaldırdı. Onların yerine Garp milletlerinin kullandığı harfler cinsinden Türk harflerini çıkardı. Büyük Millet Meclisi, bunun kanununu yaptı. Gazi, nasıl on sene evvel düşmanları vatan topraklarından atmak için milleti seferberliğe çağırırdı ise şimdi de Türk yurdundan cahilliği kaldırmak için seferberlik ilân etti. Türkiye'de kadın-erkek herkes okumak, yazmak bilecektir. Bu ülkede artık okumak bilmeyen kalmayacaktır. İşte Millet Mektepleri bunun için açıldı. Türk Milleti çok anlayışlıdır. Kendisini hep iyiliğe, doğruluğa, güzelliğe götürmüş olan Büyük Gazi'sinin bu yeni seferberliğine de hemen koştı. Bakınız Millet Mektepleri açılalı daha kaç hafta oldu? Bunlara devam edenlerin miktarı daha şimdiden 900.000 (dokuz yüz bin) adedine yaklaşmıştır. Kat'î tahmine göre mayıs iptidasına kadar 1.000.000 (bir milyon) Türk okur-yazar olacaktır. Bu faaliyet devam edeceği için ve mekteplere devam edenlerin sayısı biraz daha artacağı için en çok on senede Türkiye'de bir tek cahil kalmayacaktır. Şimdilik yalnız okuma yazma öğreten bu mektepler, gelecek devreden itibaren, yaşamak için lâzım olan diğer bilgileri de öğretecek, tam manasıyla birer mektep olacaktır. Mecmuamız her nüshasında (sayısında) Millet Mektepleri faaliyeti hakkında yeni haberler verecektir (Ülkütaşır, 2009: 67-68-69).

Dönemin yeni atanmış öğretmenlerinden birinin anıları şöyledir;

Millet mekteplerinin resmi faaliyete geçtiği tarih, sanırım Aralık 1928 ayının son günleriydi. Ben, o tarihten bir süre önce (18 Ekim 1928'de) Çanakkale'nin Bayramiç kasabasında Zafer-i Milli mektebi muallimliğine atanmış, ilk görevi orada almıştım. Bana o yıllarda yeni mezun öğretmenlere verilen değer ölçüleriyle yeni Türk harfleriyle öğretim yapmak üzere birinci sınıf çocuklarını yetiştirme görevi verildi. İbrahim Alaaddin (Gövsa) Bey'in "Sevimli Alfabe" siyle öğretime başladım. Kasabada, Millet mekteplerinin açılış törenleri davullu, zurnalı, şenlikli olmuştu. Bir süre sonra bana, gündüz

çalışmalarından sonraki akşamüstü saatlerinde yirmi kadar köy imamı ve köy katibi efendilere yeni harflerle okuma yazma öğretme görevi verildi. Bu kurs, her gün aynı saatlerde, bir ay sürdürüldü. Kursta uzun sakallı, gözlüklü, altmışların üstünde hoca efendiler ve yine yaşlı köy katipleri vardı. Bir aylık sürede hepsi de yeni harflerle okuyup yazmayı başardılar. Ondan sonra da, yine gündüzleri aynı saatlerde kasabanın ev hanımlarından bir gruba yeni harflerle okuma yazma öğrettim. Bu çalışmalarımız da yirmi gün kadar sürdü. Bu hanımlar da hoca ve katip efendiler gibi eski yazıyla okuyup yazmayı bildikleri için o süre içinde başarı gösterip yeniyi kolaylıkla öğrenmiş oldular. "Hanımların gündüz derslerinden ayrı olarak bir de geceleri saat yirmi bire kadar süren Millet mektebi "Gece Dershanesi" vardı. Bu gece derslerini de bana verdirttiler. Memur ve aydınlar dışında, kasabanın her çeşit adamından (arabacı, hamal, aşçı çırağı, helvacı, mutaf, bezzaz, attar ... vb.) sayılan kırka yaklaşan yurttaşlar bu gece derslerine devam ettiler ve okuma yazma öğrendiler. İşte, biz de Büyük Atatürk'ün Yeni Türk Harfleri Seferberliğine, o yıl üç dershanede böylece çalışarak katılmıştık (Şimşir, 1992: 241).

Şunları da unutmamak gerekir ki harf devrimi olduğu vakit, herkes bunu seve seve kabul etmiş değildir. Bunun için devlet bazı yaptırımlarda bulunmuştur. Sınavları geçemeyen öğretmenlerin görevlerinden alınması ve eski yazıyla yeni yazıyı beraber kullanan dükkân sahiplerine para cezalarının verildiği görülmektedir (A.g.e.: 232). 30 Eylül 1938 günü Cumhuriyet gazetesi yeni yazıyı bilmeyen muhtarların görevden alınacaklarını yayınlamıştır. Kamu idarelerinde memur olarak çalışan kişilerin görevlerine yeni yazıları öğrendikleri takdirde devam edebilecekleri, Ödemiş Kaymakamlığı tarafından ilçede bulunan birimlere göndermiş olduğu bildiri ile anlaşılmaktadır;

Bu mühim ve hayati meseleyi hakkıyla öğrenemediklerinden dolayı azife-i resmîyesini tehir ve tahrife düçâr edenlerin akıbetlerinin pek çetin ve tehlikede ve memuriyetten mahrum edilmiş vaziyette kalacakları tabiidir. Hayatlarını memuriyetle kazanan arkadaşlarımızın yeni Türkçe ile mümârese istihsâl edip çok çalışmaları ve kurstaki marifeti bir imtiyaz addetmeleri lâzımdır (Dönmez, 2013: 248).

Millet mekteplerinin halkın okuma yazma oranına etkisine baktığımızda 1928-1935 yıllarında millet mektepleri teşkilatı içerisinde kadınlar için 12.853 erkekler için 33.560 toplamda 47.828 A kategorili dersane açıldığı görülmektedir. Buralarda toplam olarak 2.092.392 kişi ders almıştır. Ders alan kişilerden 970.140 kişi belge alabilmiştir. 116.119 kişi ise dışarıdan belge almışlardır. B kategorili dersanelerine ise 380.955 kişi devam etmiştir. Devam edenlerden 240.982 kişi belge alabilmişken 26.914 kişi dışarıdan girmiş oldukları sınavlar ile belge alabilmişlerdir. Bakıldığında erkeklerin kadınlardan daha başarılı olduğu, şehirdeki açılan kursların köydeki kurslardan daha iyi ve başarılı sonuç verdiği görülmektedir. Ayrıca beklenilen altında sonuç verdiği de kaynaklarda geçmektedir. Millet mekteplerine “Ulus okulları” ve “Halk dersaneleri” adı da verilmekteydi.

Farklı adlarla anılmış olan Millet Mektepleri başlangıçta büyük beklentiler ile açılmış olmasına rağmen o heyecan hızlı bir şekilde sönmüş yalnızca 8 yıl yaşatılabildiği görülmüştür. 15 yıl içerisinde okuma yazma oranını yüzde yüze ulaştırma isteği ise 8 yıl içerisinde bir milyon iki yüz bin kişiye okuma yazma öğretilmesi ile sınırlı kalmıştır (Şimşir, 1992: 245). Nitekim 2020 yılı TÜİK verilerine baktığımızda aradan geçen 91 yıllık süreçte dahi okuma yazma oranının hala yüzde yüze ulaşamadığını görebilmekteyiz (Tuik, 2020).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Tarih boyunca geniş coğrafyalara yayılan Türkler hem kendi kültürlerini yaymışlar hem de temas ettikleri kültürlerden beslenmişlerdir. Özellikle 10. yüzyıla gelindiğinde Anadolu'ya girmeleri ve İslam dinini kabul etmeleri ile beraber Türk kültürü yeni bir hürriyet kazanmıştır. İslam dinini kabul etmeleri sonucunda Türkler kültürün en önemli unsurlarından biri olan dil alanında da mühim gelişmeler kaydetmiştir. Türk yazı dilinde Arap alfabesi kullanılmaya başlanmış, Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeleşerek dile dahil olmasıyla Türk dili zenginleşmiştir. Arap elifbası, Türkler tarafından en uzun süre kullanılan yazı dili olmuş ve bu yazı dilinde önemli eserler verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin, Batı karşısında yaşadığı askeri kayıplar ve toprak kaybetmesi Osmanlı'ya askeri alanda ıslahatlar yapma fikrini vermiş ve batıdan getirilen kişilerce bu durum düzeltilmeye çalışılmıştır. Siyasi ve ekonomik olarak batılı devletler karşısında küçülmeye başlayan Osmanlı, aynı etkiyi kültürel olarak da yaşamıştır. Batının üst kültür olarak algılanması sonucu, III. Selim ve II. Mahmut zamanında sosyal ve ekonomik ıslahat girişimlerinde bulunulmuştur. Tanzimat dönemine gelindiğinde ise bilim ve teknolojinin yanı sıra batının kültürünün de alınarak geri kalmışlıktan kurtulacağı fikri aydınlar arasında rağbet görmüştür. Oysa bu fikirler Avrupalı devletlerin kültür emperyalizminden başka bir şey değildi. Batılılaşma hareketi ile beraber Osmanlı sadece coğrafi olarak değil hızlı bir biçimde kültürel olarak da değişmeye başlamıştır. Yüzünü batıya dönen bu kültür değişiminin bir yansıması da dil ve yazı dili üzerinde reform yapılması fikridir. Matbaanın da yaygın kullanılmasıyla beraber harf tartışmaları tam olarak başlamıştır. Gazeteler de bu tartışmalarda en büyük araç olmuştur.

Dönemin aydınlarının çoğu -harflerin ıslah edilmesi gerektiğini savunanlar dahi- harflerin değiştirilmesine şiddetle karşı çıkmışlardır. Latin alfabesini savunanların en önemli gerekçesi ise eğitimde geri kalmışlıktır. Arap alfabesi yüzünden okuma yazma oranının düşük olduğunu iddia edenler Latin alfabesiyle bu durumu düzeltememişlerdir. Çünkü okuma yazma oranının düşük olması alfabe sorunu değil

bir tedrisat sorunudur. Hal böyle olmasaydı Latin alfabesine geçildikten sonra ciddi bütçeler ayrılarak millet Mektepleri açmaya, ülke çapında seferberlik başlatmaya, bizzat Mustafa Kemal'in şehir şehir dolaşarak dersler vermesine gerek olur muydu? Harf inkılabından sonra Latin alfabesinin yaygın kullanımı ve kalıcı hale gelmesi için bunca çalışma yapılmışken Latin alfabesinin daha kolay öğrenildiğini iddia etmek ilginçtir. Kaldı ki yapılan çalışmaların ve millet mekteplerinin vaatlerini yerine getirmediği verilerle ortadadır. Farslar, Araplar ve dahi diğer milletlerin çocukları Arap alfabesini okuyabilirken bizler için Arap alfabesini okumanın zor olduğunu ifade etmek bir çeşit hakarettir.

Yine Latin harflerini savunanların bir başka argümanı ise Arap harfleri zor okunduğu için Türkçenin yabancılar tarafından öğrenilemediği, yabancı dil olarak rağbet görmediği iddiasıdır. Bu hususta en güzel soruyu Latin alfabesini kullanmaya başlayan Arnavutlara dikkat çeken İbrahim Alaaddin Gövsa sormuştur: “Acaba Arnavutların, Latin harflerini kabul etmeleri üzerine kaç yabancı ecnebi, Arnavutça öğrenmek ihtiyacı duymuştur?”. Bugün dünyanın geri kalmış ülkelerinin lisanlarının yahut yazılarının kolaylığı kim için önemlidir? Kaçımız bir lisanı yazı dili kolay olduğu gerekçesiyle öğreniriz? Bir dilin rağbet görmesi için önce o dilin konuşulduğu kültürün rağbet görmesi gerekir. Kültürün rağbet görmesi ise ancak o kültürün yaşadığı memleketin kalkınmışlığı, ekonomi, teknoloji, sanat gibi alanlarda etkin olması ile mümkündür. Bununla beraber bir dilin yabancı dil olarak rağbet görmesinde din ve siyasetle ilişkisi de göz ardı edilmemelidir. Sonuç olarak bu gerekçe de bir yanılısamadan, iddia edenin hezeyanından ibarettir.

Mustafa Kemal'in ilham aldığı, batılılaşma hareketinin öncüsü olan Abdullah Cevdet gibi isimler ise herhangi bir gerekçenin arkasına saklanmadan, açıkça halkın üzerindeki dinin etkisinin yok edilmesinin elzem olduğu, görüşünü açıkça ifade etmiştir. Latin alfabesine geçilmesi gerektiğini ilk ortaya atan ve bu fikrin yayılması için çalışan Abdullah Cevdet'in batıcı ütopyası, Kemalist devrimlerde hayat bulmuştur. Falih Rıfkı Atay'ın dediği gibi “Kemalizm aslında büyük ve esaslı bir din ve formudur”. Harf meselesi de dilin yahut toplumun ihtiyaçlarından değil dönemin yöneticilerinin ideolojik ajandalarının bir sonucudur. Bütün Kemalist reformlar gibi harf inkılabıyla da Türklerin hem İslamiyet, hem de Arap toplulukları ile arasındaki ilişki koparılmak istenmiştir. Batılılaşma arzusu, Türk milletinin bin yıllık tarihi ile

ilişkinin koparılmasının zararlarının görülmesine engel olmuştur. Bir başka deyişle kasıtlı olarak Türk milletinin tarihi kendisinden çalınmıştır.

Günümüzde harf devriminden öncesine ait ne bilimsel bir çalışma ne resmi bir evrak ne de bir edebi eser, hülasa hiçbir yazı muhatabı tarafından okunamamaktadır. Her geçen zamanın bu konuda aleyhte olduğunu bilerek, yapılan bu yanlışın bir an önce onarılması için harekete geçilmelidir. Fakat bu dönüş Cumhuriyet yıllarında olduğu gibi geçmişiy yıkarak, yok sayarak yapılmamalıdır. Türk eğitim sistemine ilkokuldan itibaren Osmanlıca dersleri konulmalı ve bu tarihi boşluğun kapatılması için çalışılmalıdır. Türk milletinin ilmini artırmak yerine azaltan, siyasi olarak yalnızlaştıran, kendi özüne yabancılaştıran harf devriminin yanlışlığı, somut verilerle ortadadır. Bu yıkıcı, kendisinden öncesini yok sayan devrimin, etkisinin ve sonuçlarının nesilden nesile aktarılması ne derece doğrudur? Bir an önce bu meselenin uzmanları tarafından tekrar tartışılması ve gereken telafi çalışmalarının zaman kaybetmeden yapılması gelecek nesiller için bir borçtur.

KAYNAKÇA

- Aksakal, H. (2010). Türk Modernleşmesinin Ambivalent Doğası: Modernleşme, Milliyetçilik, Medeniyet İlişkisi Üzerinden Türkiye'yi Okumak. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, Volume: 2, Number: 1:* 245-264.
- Armağan, M. (2007). *Abdülhamit'in Kurtlarla Dansı*. İstanbul: Ufuk Kitap.
- Ata, A. & Tulum, M.M. (2013). *Uygur Türkçesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
- Atay, F.R. (2020). *Çankaya*. İstanbul: Pozitif Yayınevi.
- Ateş, S., Namal, Y. ve Erdoğan, M. (2019). *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Bursa, U. (2019). *Hat Sanatının Seramik Form ve Yüzeylerdeki Çağdaş Yorumu ve Kişisel Uygulamalar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Çalışması). Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Çağatay, S. Ş. (1943). Uygur Yazı Dili. *Ankara Üniv. DTCTF Dergisi 1(5):77-88*
- Çavdarıcı, M. (2002). *Türkiye'de Sosyal Değerlerin Aşınması ve Kültür Sömürgeciliği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çelik, A. (2009). *Harf İnkılabına Giden Süreç* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Çiçek, N. (2017). *Harf Devriminin Kamu Yönetimine ve Yazışma Geleneğine Etkileri*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.
- Demirci, Ü.Ö. (2011). *Türk Dünyasında Latin Harflerine Geçiş Süreci*. *Türk Yurdu Dergisi, 31:* 287.
- Develi, H. (2014). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Dilaçar, A. (1985). Türk Yazısının Geçirdiği Evreler. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 9-10
- Dönmez, C. (2013). *Tarihi Gerçeklikleriyle Harf İnkılabı ve Kazanımları*. Ankara: Gazi Yayınları.
- Duman, M. (2002). Yenileşme Dönemi Türk Dili. *Türkler Dergisi C.15*: 107-130
- Erat, M. (2002). Osmanlı'da Alfabe Tartışmaları. *Türkler Dergisi C.15*: 154-167
- Ercilasun, A. B. (2005). *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ertepinar, C. (1983). Harf İnkılabı, Millet Mektepleri ve Öğretmen. *Milli Eğitim Dergisi Öğretmenler Günü Özel Sayısı*, 63:50-55
- İnan, A. (1977). *Türkiye Cumhuriyeti ve Devrimi*. Ankara:Türk Tarih Kurumu
- İnuğur, M.N. (2003). *Basın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları
- İpek, A. (2017). Türk Harf Devrimi Öncesi Bir Alfabe Önerisi, İlim ve Tarihi Esaslara Nazaran Harflerimiz Latin Harflerinin Aynıdır Adlı Eser. *Selçuk Üniv. Edebiyat Fakültesi Dergisi* 37:19-44.
- Kaçalin, M. (2007). *İslam Ansiklopedisi (C.33)*. İstanbul:TDV.
- Karadoğan, A. (2017). *Arap Harfleri ve Osmanlı Türkçesi*. Türk Dil Kurumu:68.
- Kardaş, R. (1972). Sosyal Değişme Yönüyle Tanzimat Devrinin Mana ve Mahiyeti- I. *Türk Kültürü Dergisi*, 119
- Katoğlu, M. (1992). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat, Türkiye Tarihi (C:4)*. İstanbul: Cem Yayınevi
- Kemal, N. (1866, 1 Eylül). Lisan-ı Osmanî'nin Edebiyatı Hakkında Mülâhazatı Şâmildir. *Tasvirî Efkar Gazetesi*.
- Karakuş, S.E. (2018). Enver Paşanın Alfabe ve Yazı Denemesi; Ordu Elifbası. *Tarih Okulu Dergisi*, 36: 443-484
- Kazıcı, Z. (2018). *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

- Küçükbasmacı, G. (2021). “Bitise Kalır Söz”: Söz ve yazı ilişkisi Bakımından Kutadgu Bilig. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 14 (33): 1-23.
- Kınal, F. (1969). Çivi Yazısının Doğuşu ve Gelişmesi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 0 (12): 1-15.
- Levend, A.S. (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Lewis, B. (1983). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. (M. Kıratlı, Çev.) Ankara: Atatürk Kültür, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Okumuş, E. (2002). *Türkler Ansikopedisi (C.15)*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1981). Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine. *Harf Devriminin 50.Yıl Sempozyumu*. Ankara.
- Özbay, M. (2005). Bilim ve Kültür Aktarıcısı Olarak Yazı. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, Sayı 2: 67-74.
- Özkan, M. (2009). *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Şçerbak, A.M. (2000). Uygur Alfabesi Hakkında. *İlmi Araştırmalar Dergisi Sayı 10*: 189-194.
- Sönmez, S. (1990). Sözlü Dil/Yazılı Dil. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1: 119-122.
- Şimşir, B. (1992). *Türk Yazı Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- (2006). *Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi, Türk Harf Devrimi Üzerine İncelemeler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Taneri, A. (1988). Atatürk ve Harf İnkılabı. *Milli Kültür Dergisi* 63: 46-55
- Tansel, F.A. (1953). Arap Harflerinin Islahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler 1862-1884. *Bulleten TTK C.17* (66): 224-249.
- Tongul, N. (2004). Türk Harf İnkılabı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 33-34: 103-130.
- Tezcan, S. (1991). Türklerde Yazı Kültürünün Başlangıcı ve Gelişimi. *Harf Devriminin 50.Yıl Sempozyumu*. Ankara.

User, H. Ő. (2006). *Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Uluğ, N.H. (1973). *Üç Büyük Devrim*. İstanbul: Ak Yayınları.

Ülkütaşır, M. Ő. (2009). *Atatürk ve Harf Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.

Uyguner, M. (1988). Harf İnkılabı Konusunda. *Milli Kültür Dergisi*, C.63:108-109

Tekin, T. (2003). *Orhon Yazıtları*. İstanbul: Yıldız Yayınevi.

Yorulmaz, H. (1995). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Alfabe Tartışması*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Zorlu, Y. & Temel, F. (2019). *Harf İnkılabı ve Açıkşöz Gazetesi*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.

EK 4

ARAP ALFABESİ	
Katar	96,3
Kuveyt	93,9
Ürdün	92,6
Bahreyn	91,9
BAE	90
Lübnan	89,6
Libya	89,2
Suudi Arabistan	86,6
İran	85
Suriye	83,4
Tunus	77,6
Cezayir	72,6
Mısır	72
Fas	56

ÇİN ALFABESİ VE TÜREVLERİ	
Çin	94,3
Japonya ⁴	99
Güney Kore ⁵	98,1

GREK ALFABESİ	
Yunanistan	97,2

LATİN ALFABESİ	
Danimarka	99,4
İtalya	98,9
İspanya	97,7
Türkiye	90,8
Togo	57,1
Haiti	48,7
Benin	42,4
Sierra Leone	42,1
Gine	41
Mali	31
Nijer	28,7
Burkina Faso	28,7

KİRİL ALFABESİ	
Rusya	99,6
Ukrayna	99,7
Moğolistan	97,4

ERMENİ ALFABESİ	
Ermenistan	99,6

LATİN / ARAP	
Çad	34,5

Bazı Ülkelerin 2018 Yılı okuma yazma oranları.

ÖZGEÇMİŞ

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları, 2023, İstanbul

Lisans: Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, 2016, İstanbul

B. MESLEKİ DENEYİM

Türkçe Öğretmeni, Yeryüzü Çocukları Derneği, 2018-2019

Türkçe Öğretmeni, Bey Koop Ali Çebi Ortaokulu, 2017-2018

C. YAYINLAR

Türkiye’de 1928’de Yapılan Harf İnkılabı’nın Gerekçe ve Sonuçlarının Bir İncelemesi, UBCAK 10.Uluslararası Bilimsel Çalışmalar Kongresi, 28-30 Kasım 2022